

Presidente de la Organización Latinoamericana y Caribeña de Centros Históricos

From the SelectedWorks of Fernando Carrión Mena

November, 2012

Fútbol y violencia: las razones de una sinrazón

Fernando Carrión Mena, Arq.

SELECTEDWORKS™

Available at: http://works.bepress.com/fernando_carrion/561/

novembre 2012 **número 11**

Apunts de seguretat

Homenatge a Jaume Curbet

Generalitat de Catalunya
**Departament
d'Interior**

Apunts de seguretat número 11 – Homenatge a Jaume Curbet - novembre 2012

Gabinet de Seguretat
Direcció General d'Administració de Seguretat
Departament d'Interior
Generalitat de Catalunya

Diputació 355,
08009 Barcelona
Tel. 93 551 25 23

apuntsdeseguretat@gencat.cat
http://www.gencat.cat/interior/policia/s_seguretat/gab_seguretat/apunts/index.htm

Consell de redacció:

Jaume Domingo
Josu Gondra
Francesc Guillén
Rosa Mur

Secretaria de redacció:

Rosa Mur
Elisenda López

Assessorament i correcció lingüística:

Judith Vilar

Apunts de Seguretat
ISSN 2013-2913

Les idees i opinions que s'expressen en aquests capítols, com en la resta de números d'Apunts de Seguretat, són responsabilitat dels seus autors o autores i no necessàriament les comparteixen els membres del consell de redacció.

Apunts

de seguretat

Número 11 – Juliol del 2012

Homenatge a Jaume Curbet

ÍNDEX

PRESENTACIÓ

- 5 Presentació
- 9 Contingut d'aquest número

ARTICLES

- 11 Jaume Curbet i Hereu, una solvència autodidacta
[Joaquim Nadal](#)
- 17 Jaume Curbet, més enllà del model de seguretat
[Jaume Bosch](#)
- 21 “El mestre” Jaume Curbet, referent del nostre model
policial
[Miquel Sellarès](#)
- 27 Sense nostàlgia en la memòria
[Àngel Abad](#)
- 35 Un país en deute
Algunes aportacions d'en Jaume en el moment decisiu de
construcció de la policia de Catalunya
[Isidre Obregón](#)
- 43 Jaume Curbet, una escola de pensament
[Joan Miquel Capell](#)
- 51 “L'estranya joguina” que ens va regalar en Jaume: pensar
la seguretat sense por i sense fer por
[Agustí Vehí](#)
- 59 El Pla de seguretat ciutadana de Barcelona 2009-2011
[Josep M. Lahosa](#)

- 75 Jaume Curbet, amic, company d'idees i col·lega de feina
[Jordi Borja](#)
- 79 Fútbol y violència: las razones de una sin razón
[Fernando Carrión](#)
- 91 Inseguretat global, seguretat mundicèntrica
[Jaume Curbet](#)

**COL·LABORA AMB
APUNTS DE
SEGURETAT!**

- 105 Col·labora amb *Apunts de seguretat*

Presentació

Benvolguts, benvolgudes,

Teniu a les mans una nova edició de la revista *Apunts de Seguretat*. Aquesta edició és molt especial per al Departament d'Interior i tota la gent que treballa en el món de la seguretat a Catalunya, ja que està dedicada a Jaume Curbet. No és un número més. De fet, és el primer número de la revista dedicat a la figura i l'obra d'un únic autor. Es tracta, doncs, d'un número extraordinari dedicat a homenatjar un home també excepcional.

Jaume Curbet i Hereu va ser una persona fascinant, ponderada, tranquil·la i admirada; un home savi, meticulós i just; un polític precoç i un visionari de la seguretat, on va voler introduir ciència, coneixement i humanisme. L'any passat ens deixava a l'edat de 59 anys a causa d'una cruel malaltia.

Curbet va ser un defensor acèrrim de l'ètica policial i va contribuir a eliminar els residus del franquisme a les forces de l'ordre. L'actuació dels agents —defensava— havia de ser sempre proporcionada. En cas contrari, el remei era pitjor que la malaltia.

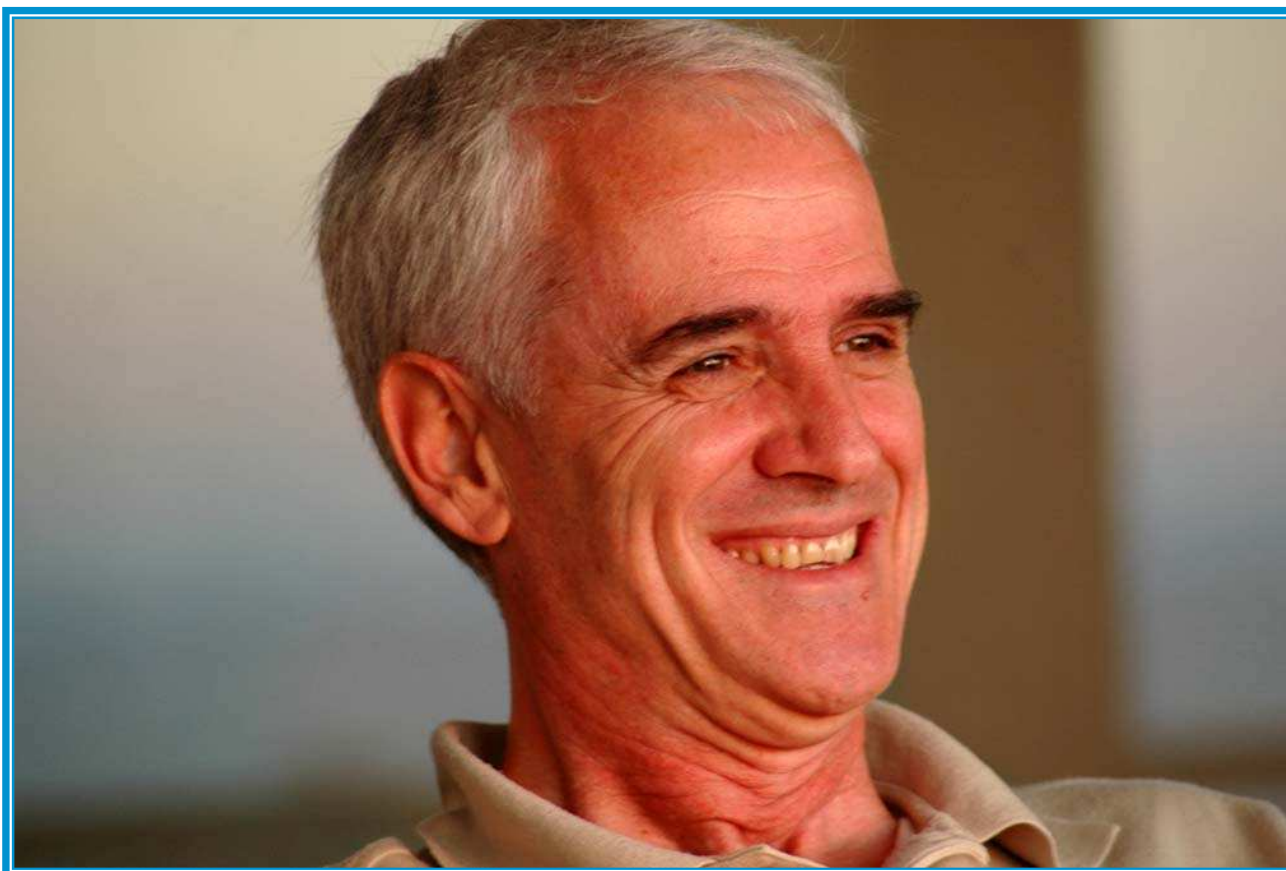
Va transformar la Policia Local de dalt a baix, va defensar aferrissadament la importància que la dona formés part del cos i va participar en la creació de l'Escola de Policia. Una cosa que avui potser no sembla extraordinària, però que en el seu context era una revolució; una època en què ni tan sols existia el centre de formació dels Mossos d'Esquadra. El projecte de la policia catalana, en què també va prendre part, arrencava lentament.

Jaume Curbet va esdevenir un expert, implicat i coneixedor en profunditat del concepte de la seguretat. I d'això va fer la seva forma de vida. Va investigar, va viatjar a Mont-real, on va estudiar criminologia i el sistema policial del Quebec: una carrera en ascens, que va culminar en l'encàrrec del projecte de seguretat dels Jocs Olímpics de Barcelona, el 1992. Va viatjar a Seül, a Corea del Sud, la ciutat on es van celebrar els Jocs quatre anys abans, per assessorar-se. I va tornar amb les idees clares del que necessitava Barcelona. Va col·laborar també amb altres administracions de fora de Catalunya, tant a l'estat espanyol com a l'Amèrica llatina, i amb les Nacions Unides, estant sempre, en aquests casos, un ambaixador excel·lent del nostre país.

La seva activitat professional el portà també a ser responsable de diversos projectes docents tant a la Universitat Oberta de Catalunya i a la Universitat de Girona com a la Facultat Latinoamericana de Ciències Socials.

És per això que quan al mes de febrer es va aprovar la Resolució del Parlament de Catalunya que instava a fer un reconeixement a Jaume Curbet es va creure pertinent posar el seu nom a una sala de l'Institut de Seguretat Pública de Catalunya, la seva estimada escola de policies i el seu gran llegat a la seguretat de Catalunya, així com dedicar un número específic de la revista *Apunts de seguretat* a la seva persona i obra.

Felip Puig, conseller d'Interior

Contingut d'aquest número

A l'hora de confeir aquest número extra, el consell de redacció de la revista ha optat, d'una banda, per recuperar un dels darrers articles d'en Jaume, publicat a la *Revista de Seguretat Pública de Catalunya*, que reflecteix amb claredat el seu punt de vista sobre la seguretat, i, d'altra banda, per cercar col·laboradors que haguessin treballat amb ell en algun moment de la seva trajectòria professional perquè tractessin temes que havien estat presents en la seva obra i que l'havien preocupat profundament. Com que la seva obra i la seva trajectòria tenien tantes arestes, tants temes, tantes inquietuds, tenim un nombre inusualment elevat d'autors, de persones que fan una contribució per mantenir el coneixement i l'esperit de l'obra de Jaume Curbet. Hi trobarem tant figures polítiques rellevants com professionals de la policia, persones que han exercit càrrecs de responsabilitat, acadèmics i experts de diversos àmbits; un ventall molt plural d'autors, perquè també ho van ser ell i la seva obra.

Així, com a autors d'aquest monogràfic hi trobem Joaquim Nadal, que va compartir amb en Jaume els primers anys d'ajuntaments democràtics a la ciutat de Girona; Jaume Bosch, amb qui va treballar al Departament de Governació quan parlar de la Policia de Catalunya era una cosa extremament teòrica; Miquel Sellarès, amb qui va compartir els primers temps de la Direcció General de Seguretat Ciutadana; Àngel Abad, amb qui va coincidir en diverses etapes de la seva llarga trajectòria professional (tant en el món local com a la Generalitat o en l'àmbit de la seguretat olímpica); Isidre Obregón, amb qui va compartir la inquietud sobre la necessària reforma de les organitzacions policials, que havien de sortir del patró burocràtic tradicional per apropar-se a paràmetres de servei públic; Joan Miquel Capell, un comandament de la Policia de la Generalitat — Mossos d'Esquadra a qui va influenciar amb la seva escola de pensament; Agustí Vehí, un altre comandament policial (local en aquest cas) a qui, com diu ell mateix, va ensenyar a pensar sense por en la policia i la seguretat; Josep Maria Lahosa, amb qui havia col·laborat molt recentment en l'elaboració del Pla de seguretat ciutadana de la ciutat de Barcelona; Jordi Borja, amb qui després d'una llarga relació personal va col·laborar en l'àmbit professional de manera molt intensa, primer a la Universitat de Barcelona i després a la UOC, i Fernando Carrión, amb qui va compartir la idea de la necessitat de concebre la ciutat com a centre de vida, de participació, de socialització, i no com a causa de marginalització, conflicte i violència.

**Joaquim
Nadal i
Farreras**

Jaume Curbet i Hereu, una solvència autodidacta¹

Diputat al Parlament
de Catalunya

1. Apunts de Seguretat

Juliol 2012

En Jaume Curbet va néixer a Girona el 30 de març de 1952. Després d'una vida intensa i d'un periple personal i professional per mig món, hi morí el 16 de maig de 2011. El 30 de març d'enguany hauria fet seixanta anys.

En Jaume tenia una mirada brillant, neta, aguda, penetrant i sensible, amb un somriure un punt insinuat, no exempt d'una benèvola ironia.

En aquest acte d'homenatge, amb amics i experts en les matèries que ell havia desenvolupat, ens hauríem interrogat plegats sobre la dimensió profunda, la càrrega històrica d'aquests nobles murs del convent de dominics de Girona.

En aquests murs, en aquestes places, en aquests altars ressonen brots de violència urbana, d'agitació social. Hi ressonen també discursos inflamats, al·legats virulents, desviacions de poder. La placa de l'entrada del convent ens parla de la vida d'un inquisidor. La placa inscrita a la pedra que hi ha al claustre ens recorda la predicació del dominic Vicenç Ferrer. Amb tot plegat podríem fer un exercici retrospectiu d'història, de sociologia i d'antropologia social, i hi trobaríem elements clau sobre els comportaments de les col·lectivitats, sobre les causes profundes i reals del malestar, sobre les causes induïdes o remotes, també. Fins i tot descobriríem els ressorts del poder per desviar i orientar el malestar social.

És ben conegut que els jueus de la ciutat eren una minoria. Una minoria de classe mitjana i unes poques famílies riques i clarament benestants. És més que probable que no tinguessin cap culpa de la crisi econòmica i social que es veia venir; que les causes fossin les de la carestia i la pesta, i les de la duresa de les relacions socials en una societat feudal. Però no era difícil als predicadors buscar un cap de turc. Passava abans i passa ara.

En Jaume ens havia ensenyat a discriminar les causes reals i les causes aparents, les trames ideològiques i socials del debat sobre la seguretat.

¹ Contingut en català, corregit i ampliat, de la intervenció feta en castellà a l'homenatge a Jaume Curbet i Hereu en el IX Congrés Espanyol de Criminologia que es va fer a l'Aula Magna de la Universitat de Girona (església de Sant Domènec) el 28 de juny de 2012.

Va tenir i ens va mostrar una trajectòria singular. Era de salut fràgil, però de disciplina esportiva, heretada probablement del seu pare, impressor i futbolista. Davant de la fragilitat del cos va traslladar la gimnàstica, l'exercici físic, a la disciplina de la ment i de la intel·ligència. Ho va fer sempre amb un rigor extrem i amb total austeritat, d'actitud, de mitjans d'estil de vida, de necessitats molt limitades. Actuava i es preparava amb una exigència màxima, amb una actitud implacable, en un exercici permanent d'aprenentatge.

Com es forja una especialització? El cas d'en Jaume neix de l'atzar i d'un capteniment autodidacte. Per als que el vam conèixer, sabent que va estudiar dues carreres i no en va acabar cap, sabem que l'ofici en ell és un antídoto a les cotilles i a les rigideses, a les convencions i a les formalitats de la burocràcia acadèmica i administrativa.

Ell mateix va voler fer un destil·lat de la seva biografia ple d'austeritat i sense cap dada sobrrera en el camp de la política i de l'especialització acadèmica.

Ell mateix explica que va ser editor de la revista *Seguretat sostenible*, que va impartir el màster de polítiques públiques de seguretat de la UOC, que va col·laborar amb l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona. Va col·laborar i assessorar la *Revista latinoamericana de seguridad* i va formar part del consell pedagògic de l'Institut de Seguretat Pública de Catalunya. Era integrant del consell editorial dels *Cahiers de sécurité* i durant uns anys va ser director de l'Observatori del Risc.

La seva activitat com a impressor, editor, gerent de la revista *Presència*, dirigent del PSC-R, socialdemòcrata convençut, el van familiaritzar molt ràpidament amb el món de l'edició i dels llibres.

Va publicar *Democràcia i policia* (1983), *La policia del Quebec: un model per a Catalunya?* (1987), *Una seguridad ilusoria* (2003), *La glocalización de la (in)seguridad* (2006), *Los retos globales de la seguridad urbana* (2006), *Temeraris atemorits. L'obsessió contemporània per la seguretat* (2007), *Conflictos globales, violencias locales* (2007), *El rey desnudo: la gobernabilidad de la seguridad ciudadana* (2009) i *Un món insegur: la seguretat en la societat del risc* (2011).

Els actes de presentació d'aquest darrer llibre a Barcelona i Girona van tenir una càrrega emotiva molt especial i, enmig de les seves entrades i sortides dels hospitals Trueta i Santa Caterina, van tenir, clarament i volgutament, ressonàncies testamentàries. La seva presentació era electrizant, però tenia una pulsio íntima d'una emotivitat altíssima.

Però com es forma un currículum així, com dèiem? Amb atzar i tossuderia. Ell mateix ha explicat que va arribar als temes de la seguretat per descart de la resta del cartipàs de Girona. Sent el responsable de la negociació, em vaig quedar –diu– les escorrialles de la negociació.

El xoc amb la realitat depauperada dels primers ajuntaments democràtics era un desert en matèria de seguretat. Calia formar, professionalitzar i democratitzar les policies i atorgar als cossos policials el reconeixement de policies al servei dels valors democràtics. Ho va proposar amb la definició d'un model que seria l'embrió del model policial de Catalunya i que defensaria la integració dels cossos i l'acompliment d'un marc competencial que posés fi a la subsidiarietat de les policies locals, atorgant-los també responsabilitats de policia judicial. Va

ser un combat desigual i, en part, frustrant. Les reticències venien de dalt, dels cossos de seguretat de l'Estat que no volien abandonar privilegis, i de baix, del món local mateix, on un grup d'alcaldes no volia ni sentir parlar de policia integral ni de policia gaire professionalitzada. Deien: "La policia que faci de policia i les locals que es dediquin a vigilar el compliment de les ordenances municipals".

En menys de dos anys, del 1979 al 1981, va fer el salt del pragmatisme immediat a la professionalització. De Girona a Madrid, Vitòria, Barcelona, les Canàries, Extremadura, el Canadà i l'Amèrica llatina. I, en quatre anys, va fer la decisió definitiva. Polític vocacional, avorria i renegava de la professionalització de la política; aterrit pel risc de perpetuar-se en càrrecs de representació, va decidir abandonar la carrera política i abonar-se a la professionalització.

Va escriure els materials bàsics de l'Escola de la Policia Municipal de Girona, que seria precursora de les escoles i de l'Escola de Policia de Catalunya. *La policia a Catalunya*, *La prevenció policial* i *El servei de policia* van ser tres llibrets que serien l'embrió de diverses activitats i d'algun llibre d'història i commemoració de la trajectòria històrica de les policies locals a Catalunya.

Predicava i practicava la idea de la modernització, la professionalització i la democratització. Treballava en la definició, com hem dit, d'un model de policia integral, lluitava per la dignificació tècnica i professional de l'escala policial, s'enfrontava a la sensació permanent de distància entre la idea i la realitat. S'expressava amb la insatisfacció permanent de qui sap què vol i veu que li costa d'assolir-ho. Va fer, així, el salt de la policia a la seguretat i de la trinxera a la recerca. Sabia i aprenia que el dia a dia i la pressió ambiental era un *menjadits* i un antídote per a la tasca que s'havia proposat. Lluitava contra el tacticisme que practicàvem, nascut de la immediatesa de la conjuntura. D'aquí va néixer una ideologia sobre la seguretat. La seguretat no es prescriu, es construeix. És un món de seguretats físiques i de percepcions. D'aparences o d'implícits gens evidents.

La seguretat urbana és un bon laboratori. La percepció de seguretat és molt millor que la imposició de la seguretat. Els racons foscos propicien la inseguretat, però és més fàcil posar-hi llum que concentrar-hi dotacions policials. Cal evolucionar dels contextos hostils als atractius urbans. La cohesió es construeix des de l'espai urbà. La cohesió social, les polítiques d'equitat com el millor antídote de la violència.

Naturalment, les contradiccions de la violència social i la violència del poder, la violència d'Estat, la violència de l'exclusió, la violència de la riquesa aparatosa. La seguretat, sense llibertat, dels rics comprant seguretat a canvi d'exclusivitat. Les trampes de la seguretat, de la guerra i de la violència en un món global, insostenible i en transformació. Vet aquí els elements de reflexió i discussió que ens servia en Jaume Curbet des d'una lucidesa intel·lectual envejable.

L'exercici anònim i quotidià de la llibertat, la seguretat i la democràcia en un món en crisi.

La violència verbal i física desacredita els valors democràtics inclusivament i tendeix a potenciar polítiques excloents, xenòfobes i antidemocràtiques que radicalitzen els extrems i deslegitimen la democràcia, com està passant a Europa en aquests temps de crisi.

Per acabar, vull donar a conèixer un text d'en Jaume que és una mostra del seu capteniment reformista, del seu compromís amb la professionalització, de la seva superació de la conjuntura. En un context d'una gran pressió mediàtica, de l'anomenada "guerra de les multes", del canvi de capteniment de la Policia Municipal de Girona, jo em deixava influir pel context mediàtic i ell es mostrava inflexible i implacable en el seu capteniment reformista. Vam coincidir i vam discrepar, i vam ser amics tota la vida.

Joaquim Nadal i Farreras

2. INFORME CONFIDENCIAL

Destinatari exclusiu: alcalde de Girona

Data: 30 de gener de 1981²

El procés de transformació de l'organització i les funcions del servei de la Policia Municipal de Girona, encetat ara fa un any i mig, requereix l'adopció d'un conjunt de mesures destinades principalment a potenciar l'eficàcia operacional i a homogeneïtzar els criteris d'actuació del conjunt de la plantilla.

Les mesures principals i més urgents que cal prendre són:

2.1 En l'àmbit de l'organització

L'aprovació d'un decret de reestructuració del servei fonamentada en un atorgament de majors responsabilitats als caporals i, per tant, d'una compensació econòmica adequada que els distanciï salarialment dels guàrdies i justifiqui també la seva major dedicació horària (15.000-20.000 ptes./mes pel complement de destinació).

Aquesta mesura seria completada per la incorporació d'un sistema d'anotació de les dades d'interès policial, fonamentat en tres impresos bàsics (que s'adjunten com a annex), que permetran assolir un doble objectiu: 1. disposar de prou dades i amb el tractament adequat com per fer possible un control permanent de l'evolució del servei i 2. facilitar eines als caporals per controlar l'actuació de cada guàrdia sotmès a la disciplina de la seva unitat.

Finalment, pel que fa a l'organització, es tracta d'institucionalitzar la reunió setmanal dels caporals i sergents amb el cap del servei, amb la finalitat bàsica de coordinar l'actuació de les diverses unitats i els seus homes cap a uns mateixos objectius i, per tant, cap a l'adopció progressiva d'uns mateixos criteris d'actuació (també pel que fa als criteris sancionadors en matèria de denúncies d'aparcament).

2.2 En l'àmbit funcional

Es tracta de prosseguir, amb un nou impuls, l'esforç per reduir l'acció del servei a les feines de naturalesa policial com a requisit indispensable per a la seva definitiva i veritable professionalització. També per reduir la proliferació de limitacions (en matèria d'aparcament, sobretot) que imposen una exigència repressiva al servei.

En aquest sentit, hi ha clares implicacions amb la resta de serveis municipals que cal acotar amb precisió:

- S'ha de provar una alternativa al sistema actual de neteja nocturna que no carregui damunt el servei ni l'obligació de control ni l'exigència de denúncia (més de 150 denúncies cada dia).

² Fons Joaquim Nadal i Farreras. Arxiu Municipal de Girona. Correspondència PSC.

- Al mateix temps, el servei no es pot encarregar del control diari dels defectes de l'enllumenat per les raons ja explicades en aquest segon enunciat.
- S'ha de prosseguir amb la política de despenalització de les prohibicions d'aparcament, a partir de l'estudi exhaustiu de la distribució geogràfica de denúncies d'aparcament.
- No es pot prosseguir, en canvi, amb la creació de noves zones blaves sense haver-ho discutit a fons.
- S'han de crear urgentment noves zones de càrrega i descàrrega.
- S'han de mantenir les senyalitzacions horitzontals en bon estat de visibilitat de forma permanent.
- S'han de suprimir (reduint-los a la mínima expressió) els aparcaments reservats a centres oficials o particulars. Només se'n mantindrien els mínims inexcusables.
- Cal revisar la política d'atorgament de guals de cara a la seva limitació màxima.
- En els carrers en què l'aparcament és quinzenal, se n'ha de revisar la utilitat i limitar-los al màxim a còpia de fixar-los. Alguns casos que cal examinar ben aviat són: Eiximenis, Salvador Maluquer, Hortes, Joan Maragall.
- Podem estudiar també la possibilitat de crear els vigilants d'aparcaments i les seves implicacions.

2.3 En l'àmbit polític

Fa falta, ja t'ho he dit, evitar les ingerències polítiques indegudes en l'operativitat del servei. Qualsevol problema que tinguis relacionat amb aquell m'ho dius i, si cal, el discutim fins aconseguir d'anar afinant una nova orientació global i arrelada que perduri més enllà de les intencions.

Està clar, però, que això no serà possible si no superes la desconfiança³ permanent en la meva gestió política. Encara que no t'agradi sentir-t'ho, no tens més remei polític que acceptar i assumir els trets bàsics de la meva gestió política o condemnar-los. No pots estar, com ara, alternant moixaines i desautoritzacions. Saps que això no s'aguanta i, per tant, hi has de trobar una sortida. Tu mateix.

Jaume Curbet

³ Paraula inintel·ligible del manuscrit original.

Jaume Curbet, més enllà del model de seguretat

Jaume Bosch

Diputat al Parlament
de Catalunya

1. Un cert paral·lelisme

1979, primeres eleccions municipals després del franquisme: dos nois joves, el Jaume amb vint-i-sis anys i jo amb vint-i-cinc entrem als ajuntaments de Girona i de Sant Feliu de Llobregat com a regidors i assumim la responsabilitat de la Seguretat, que llavors s'acostumava a nomenar encara Governació.

Tots dos veníem de l'oposició clandestina al franquisme, en Jaume del PSC-Reagrupament i jo del PSUC. La nostra experiència policial es basava a evitar que la policia ens enxampés, i aquell any vam assumir les regidories que comportaven la direcció, per delegació de l'alcalde, dels serveis de policia local.

Durant aquell primer mandat en Jaume i jo vam coincidir en reunions de la Federació de Municipis de Catalunya, jornades, debats, etc.

Sense parlar-ne, vam coincidir també en una altra cosa: que calia reflexionar sobre les polítiques de seguretat des de Catalunya i des de l'esquerra. I que més enllà de comprar uniformes o organitzar cursos de formació, potser calia començar a definir una política de seguretat democràtica, una mancança evident a totes les forces polítiques catalanistes i, en concret, a les d'esquerra.

2. Junts a la Generalitat

Unes circumstàncies irrepetibles ens van fer coincidir després del primer mandat municipal, a partir del 1983, a la Direcció General de Seguretat Ciutadana de la Generalitat, quan en Macià Alavedra era conseller i en Miquel Sellarès, director general. S'ha parlat de la capacitat d'obertura i transversalitat de la Generalitat d'aquella època per incorporar un membre del PSC i un del PSUC a l'equip que havia de començar a definir un model de policia per a Catalunya, i és innegable que va existir sentit de país i generositat. En Jaume, però, ho

desmitificava una mica en una entrevista a la revista *Nous Horitzons* l'any 2009: "Hi havia alguna cosa més que una necessitat objectiva, perquè governava un partit que estava desarmat intel·lectualment des del punt de vista de la seguretat. Era un tema que no s'havia tractat mai com quelcom que pogués arribar a preocupar Catalunya en algun moment. Es va ajuntar la gana amb les ganes de menjar. En Macià Alavedra era un polític pragmàtic i va entendre la reflexió menys pragmàtica d'en Sellarès, però van coincidir-hi els interessos".

I després explica que, a en Jaume, li va tocar la funció de "teòric", mentre jo m'ocupava de la relació amb els ajuntaments i les policies locals.

Des d'un principi en Jaume va destacar per la seva capacitat d'anàlisi i de planificació cap al futur. Ell va definir un model de seguretat basat en el del Quebec, que va tenir una plasmació teòrica en el seu llibre *La policia del Quebec: un model per a Catalunya?* i una traducció política en el model presentat pel conseller Alavedra al Parlament de Catalunya l'any 1985. Era un model basat en una gestió compartida entre ajuntaments i Generalitat. A la mateixa entrevista que abans he citat, en Jaume explica que "mentre el Quebec es convertia en el model teòric, a la mateixa Direcció General hi havia gent que treballava en una altra direcció", basada en la desconfiança cap a uns ajuntaments governats per les esquerres. Per això, ell conclou que "el model actual té alguna cosa d'aquell model teòric, però que ha acabat sent diferent"; segurament, afegeixo jo, perquè l'Administració local ha estat la gran marginada no solament en el camp de la seguretat, sinó també en tots els altres, començant per la capacitat de disposar de recursos econòmics.

Però en Jaume volia una policia catalana i alhora diferent de la que havíem patit; volia una policia profundament democràtica. D'aquí la temàtica de les seves primeres obres *Democràcia i Policia* o una que no va signada per ell però que era seva, *L'Ètica de la Policia*.

L'any 1985, la revista CEUMT (Centre d'Estudis Urbanístics, Municipals i Territorials), impulsada per Jordi Borja, dedicava un número monogràfic a la seguretat. En Jaume hi publicava un article amb el títol "Entre l'ordre i la llibertat", en què definia set postulats que voldria recordar: 1. La policia, com l'Estat, no es pot limitar a respectar els drets humans, sinó que els ha de promoure; 2. La preocupació principal de la policia no ha de ser l'ordre públic, sinó la llibertat; 3. La policia ha de fomentar la seguretat entre els ciutadans; 4. La policia ha d'aspirar a una aplicació igualitària de la llei; 5. La policia s'ha de configurar com un servei públic; 6. La prestació del servei de policia s'ha de fer a les comunitats locals, i 7. L'Estat ha de reconèixer i garantir els drets dels policies.

Han passat vint-i-set anys i aquests principis no és que encara siguin vàlids, sinó que encara no els apliquen els màxims responsables polítics actuals de la seguretat pública a casa nostra. Segurament algú titllaria aquells set postulats d'utòpics i de radicals. Però en Jaume Curbet també tenia resposta per a això. Ell deia: "Als anys setanta, em deien socialdemòcrata com a sinònim de dretà; ara m'acusen de defensar idees d'extrema esquerra. Però jo penso i dic el mateix ara que llavors; potser els que han canviat de bàndol són els que em qualifiquen així".

3. Jaume Curbet, filòsof de la seguretat

En Jaume era d'aquells amics amb els que, encara que et vegis només de tant en tant, quan t'hi trobes mantens la mateixa confiança i la mateixa estimació. Durant els anys vuitanta vam treballar junts a la Diputació de Barcelona quan jo n'era vicepresident primer. Vam fer coses interessants, però en Jaume necessitava disposar d'espai per a la reflexió. De fet, ha acabat esdevenint la màxima autoritat del país en matèria de seguretat. Però el seu darrer llibre, *Un món insegur*, és molt més que un llibre sobre la seguretat: és una reflexió sobre el nostre món. Des de la preocupació per l'avenç de la privatització de la seguretat com un element més de creació de desigualtats fins als mecanismes que generen inseguretat, des la preocupació pel canvi climàtic i el risc d'una catàstrofe planetària o la indignació davant la cultura absurda de la velocitat fins a la relació entre seguretat i llibertat i entre seguretat i justícia. I, sobretot, la necessitat de comprendre, de comprendre la inseguretat, de comprendre els mecanismes que mouen el món, per acabar reivindicant que comprendre és actuar.

Fa uns mesos, el Parlament de Catalunya aprovava per unanimitat una proposta de resolució presentada per en Quim Nadal i per mi mateix per promoure un reconeixement institucional a en Jaume. A mi m'agradaria que el centre d'estudis o la biblioteca de l'Institut de Seguretat Pública de Catalunya que en Jaume Curbet va contribuir a dissenyar a Mollet portessin el seu nom. Molt probablement a ell tant li faria, però a mi m'agradaria perquè penso que el país ha de recordar personatges com en Jaume. I també m'agradaria perquè en Jaume va ser amic meu.

Jaume Bosch. Diputat al Parlament de Catalunya

**Miquel
Sellarès**

“El mestre” Jaume Curbet, referent del nostre model policial

Exdirector del
Centre d'Estudis
Estratègics de
Catalunya
Col·labora als diaris
El Punt, la
Vanguardia, Deia, el
País

Escriure aquestes lletres em desperta sentiments contradictoris; per una banda, la satisfacció d'honorar un amic, un company, un col·laborador que em va ensenyar tot el que jo vaig aprendre al començament de la meva dèria per la policia de Catalunya, dotant la meva il·lusió de continguts teòrics, ètics i de policia democràtica.

Jo era un periodista que vaig haver de fer la funció de suplència amb un equip de gent per crear les estructures inicials de la nostra policia nacional, els Mossos d'Esquadra, sense ser professionals de la seguretat, sinó simplement patriotes que creïem que la nostra nació havia de tenir el poder coercitiu per ser.

Recordo la reunió al carrer Canuda de Barcelona, on es trobaven les dones i homes del Reagrupament socialista i democràtic de Josep Pallach, en què vaig conèixer en Jaume Curbet. Jo hi havia anat a explicar la necessitat de construir unes forces de seguretat pròpies i l'audiència em va mirar amb ulls d'incrèdilitat, sols una persona se'm va acostar i em va dir: “Em sembla bé la teva proposta, però quins continguts tindrà aquesta policia, a més d'un uniforme i una llengua diferents?”. Vàrem sortir del local del Reagrupament i vàrem anar a la cafeteria Moka, on durant més de dues hores va desenvolupar tots els continguts del que per a ell seria una policia democràtica. Em vaig entusiasmar. Era la peça que faltava, era el teòric, l'home de continguts, però també vaig descobrir un estrateg, si calia fred, de com calia fer les coses.

Cal reconèixer que, en el món del nacionalisme i del catalanisme, el tema policial era tabú, tants i tants anys de manca de sentit d'estat i d'acomplexament nacional havien fet que la nostra classe política i la nostra classe dirigent no fos sensible a unes forces de seguretat pròpies. Hi havia un cert mite sobre la Guàrdia Civil. Cal no oblidar que, tot i que aquest cos va ser repressor durant el franquisme, la nostra classe política més entrada en anys i que havia viscut la República no oblidava que la Guàrdia Civil a Catalunya es va mantenir fidel a la Generalitat de Catalunya i que el general Franco en va afusellar alts comandaments, per la seva fidelitat a la República i a la Generalitat.

Però, per fer justícia a en Jaume Curbet, cal reconèixer que la llavor d'ell i d'alguns dels seus companys i col·laboradors havia fet que l'acomplexament desaparegués en alguns sectors municipalistes del PSC, tant en el cinturó industrial de Barcelona com en un ajuntament emblemàtic socialista com el de Girona, en què Jaume Curbet va ser tinent d'alcalde i l'estrateg de la reorganització de la policia municipal, una de les primeres democratitzades i modernitzades.

Si algun dia es fa la història de veritat de la primera empenta de la policia de Catalunya —llegiu la suma de les policies locals i els Mossos d'Esquadra—, haurem de posar amb titulars el sempre discret i eficient Jaume Curbet. Podria haver arribat a ser un home clau en l'organigrama de la seguretat del país, però aquesta discreció que el caracteritzava, i aquesta voluntat d'estar al darrere estudiant, elaborant, pensant, dissenyant, va fer que la classe política d'aquell moment el considerés més un assessor que un polític executiu. I, a més, ell sempre es va moure en l'òrbita del partit socialista, però amb l'ànima lliure de la seva irrenunciable capacitat crítica i independència.

Quan el president Pujol i el conseller Macià Alavedra, amb uns anys de retràs, em van demanar que organitzés la Direcció General de Seguretat Ciutadana i l'Escola de Policia de Catalunya, no vaig dubtar ni un moment a demanar a Jaume Curbet que m'hi acompanyés, que jo no ho podia fer sol, que jo necessitava el seu mestratge, la seva referència, tot i ser pocs anys més gran que ell. Però estava convençut que, quan reps un encàrrec polític, el pitjor que pots fer és rodejar-te de "xitxarel·los" que et cantin els teus encerts i que no critiquin mai les teves equivocacions, i Jaume Curbet m'assegurava que tindria el col·laborador lleial, que estava més preparat que jo, i que si calia corregiria la meua estratègia, els meus escrits i les meves paraules. Com també vaig fer incorporant el jove, en aquells moments, Jaume Bosch.

Jaume Curbet em va ensenyar, juntament amb Josep Benet, que aquesta policia de Catalunya que somiava no podia estar al servei d'un partit o d'una opció política, sinó que havia d'estar al servei de totes les opcions polítiques, de tots els partits i del poble de Catalunya, i per això era important per a mi que els tres col·laboradors que em rodejaven fossin d'orientacions polítiques diferents. Jaume Curbet, "el mestre" del camp socialista; Jaume Bosch, del PSUC, i Lluís Renau, el fidel amic de CDC, a més d'un seguit de col·laboradors també plurals ideològicament.

En Jaume Curbet va arribar allà on nosaltres no podíem, amb el frenesí del dia a dia, amb les presses, per començar de nou un projecte, instal·lacions, uniformitat, comandaments, escola, edificis, vehicles, i ell pensant, elaborant, corregint certes interpretacions sobre el model policial, suggerint-me tant a mi com al conseller Macià Alavedra el que havíem de dir i per on hauríem d'anar. I ell no sols coneixia els àmbits estatals de la seguretat, sinó que viatjava constantment.

Recordo que un dia va entrar al meu despatx i em va fer un posat que em va fer témer que dimitia, o que demanaria uns dies de vacances, però el que em va demanar és que l'acompanyés a Bèlgica per conèixer el model de policia való i flamenc, i després pretenia que viatgés amb ell al Quebec. Vaig cedir a anar a Bèlgica. Va ser una experiència inoblidable, d'amistat, de relació, de compenetració, però també, cal reconèixer-ho, de conèixer dos

models policials en certa manera antagònics, i no sols en els aspectes lingüístics. Pel que fa al viatge al Quebec, no vaig poder-l'hi acompanyar, la temptació la vaig tenir, però creia que ell en trauria més profit, i jo, amb la velocitat de vertigen que imprimíem a la Direcció General, no podia estar tants dies fora.

Quan va tornar era un home ple d'idees, d'experiències, de reptes. Pel seu caràcter, molts el consideraven dur, però en el meu cas sempre vaig gaudir del seu afecte, de la seva comprensió, i no ho dic perquè ara ja no estigui entre nosaltres, ens enteníem amb una mirada i, a vegades, amb un gest. Compartíem una cosa molt important: la il·lusió en un model policial, en un canvi rupturista.

Immediatament després que revisés tota l'estratègia reglamentària del Departament de Governació referent a la policia i al projecte d'Escola de Policia de Catalunya, vaig proposar-li que la seva experiència i els seus continguts es recollissin, es concretessin i es difonguessin en una col·lecció de llibres que lliguessin la policia i la societat, i així va néixer una col·lecció sota el títol "Policia i Societat", de la Direcció General de Seguretat Ciutadana, assessorada i dirigida per Jaume Curbet. El primer llibre vaig voler que fos *L'ètica de la policia*, un recull de declaracions internacionals que no s'havien recollit mai en la nostra llengua. I vaig escriure per a aquell llibre, a petició de Jaume Curbet, el pròleg que reproduïxo a continuació:

En aquests moments d'esforç col·lectiu per a la reconstrucció de la nostra nació en els diferents aspectes polítics i socioculturals, no podem deixar de participar en un dels temes que, malgrat trobar-se en plena discussió i revalorització, i potser precisament per això, ha de marcar una fita prou important en el procés de democratització i de consciència nacional que estem vivint: la creació de la Policia Autònoma de Catalunya, amb la qual obrim un nou espai de la nostra determinació com a poble diferenciats. Ara bé, aquest nou espai no es troba de cap manera deslligat del procés occidental d'adequació democràtica de qualsevulla força de seguretat, procés que comença a albirar el mateix Estat espanyol i que Catalunya ha de potenciar en el marc de l'Estat de les Autonomies, i més encara, ha d'ocupar-hi un lloc preponderant, responenent a les seves característiques d'avantguarda.

Però aquesta participació en els àmbits supranacionals només pot ésser coherent si la realització d'aquests principis és un fet a Catalunya. En distints períodes de la nostra història hem tingut forces de seguretat autonòmiques: l'exemple del període republicà on el meu antecessor, el coronel Escofet, va gaudir del comandament de la Policia d'Assalt i les Forces de la Guàrdia Civil és el més clar; tanmateix, Catalunya, però, mai no ha gaudit d'una Escola de Policia, eina base que ens ha de permetre disposar d'una veritable policia catalana arrelada al nostre país. Aquest és el nostre objectiu avui, formar les persones que han de vetllar per a la protecció de l'organització social a l'ensens que per a les llibertats personals i els drets de la nostra nació. I és en aquesta línia d'avanç que la nostra Direcció General dona tot el suport a les recomanacions i propostes que les Nacions Unides i el Consell d'Europa han fet mitjançant les seves respectives resolucions vers una deontologia policial que faci possible salvar les actuals contradiccions existents, aconseguint plena coincidència entre els interessos de la

comunitat i els drets i deures que, com a professionals i ciutadans, ha de tenir qualsevol policia. Responent a aquest criteri i pel que fa al nostre àmbit, el de la policia autonòmica i les policies locals, vetllarem perquè en la legislació de la Generalitat sobre policia es recullin les resolucions internacionals al respecte, puix només una reforma amb profunditat de l'actual model policial a Catalunya pot garantir la correcta interrelació entre Policia i Societat.

Per tant tenim, avui, l'ocasió històrica d'estudiar i aplicar un Model Policial a Catalunya que respongui a les seves necessitats. Catalunya necessita avui, amb l'autonomia, simplificar el seu model policial davant dels ciutadans. Aquest model nosaltres el veiem com a resultat de la coordinació de les Policies Municipals, policia de base i arrelada al país, convenientment reciclada i adaptada, juntament amb la Policia Autonòmica, policia institucional i especialitzada que donarà suport a les Policies Locals tot completant aquelles missions i aquells serveis que aquesta no pugui assumir. La resta de serveis policials supracomunitaris, definits per la Constitució i l'Estatut, dependrien de l'Estat.

Nosaltres defensarem per a Catalunya una policia pròpia, professional i amb totes les atribucions d'una moderna policia judicial. Deixar reduïda la nostra policia a una força folclòrica auxiliar seria una burla a la il·lusió que el poble català ha posat en l'Estatut i en la Constitució com a possibles eines legals per a la seva reconstrucció nacional, ja que la policia autonòmica i un model policial propi són una part important de l'eix de poder polític que recuperem.

Per altra banda, cal que adoptem un codi deontològic policial que en els seus principis policials presenti validesa per a tots els policies dependents de les nostres Institucions. Quan parlem d'adoptar volem dir no solament manifestar el reconeixement per part de les nostres Institucions del nou discurs policial, sinó també la seva aplicació rigorosa a totes les instàncies que depenen de nosaltres, car, en definitiva, aconseguir aquests objectius en la seva unitat representarà la consecució d'allò que ara és un ferm propòsit: la realitat d'una policia democràtica al servei de la nostra comunitat nacional i amb garanties de participació activa en el desenvolupament de la nostra policia occidental, assumint i compartint el nou discurs policial. Som conscients que tenim un gran repte: crear un Model de Policia, i una policia diferent i democràtica, que la nostra societat catalana accepti com a pròpia veient en els nostres policies uns ciutadans d'uniforme que la serveixen i la protegeixen. És a dir, una policia normalitzada. Però som realistes i per tant conscients que els processos serà lent, caldran anys de treball per aconseguir aquest model, donar un servei diferent, guanyar una credibilitat i explicar a la societat que policia vol dir també quelcom diferent.

Vull agrair, quasi bé com una nota al marge, unes línies per a aquesta col·lecció que avui encetem: "Policia i Societat", precisament amb aquest llibre que recull les diferents resolucions internacionals sobre el tema, i que desitgem comenci a omplir el buit que sobre aquesta temàtica té la nostra societat. És una engruna que aporta la Direcció General de Seguretat Ciutadana a aquesta nova dinàmica de la qual necessitem els fruits ben aviat.

Miquel Sellarès i Perelló

Director General de Seguretat Ciutadana

El segon llibre ja va ser una obra de Jaume Curbet, que va ser premi d'assaig Josep Atmetller 1983, *Democràcia i policia*. Era la base en la qual jo volia que es basés la nostra policia.

Vàrem continuar durant mesos col·laborant, discutint, avançant, estimant la policia de Catalunya i els seus professionals. Després va venir el meu cessament i una etapa fosca del “no toca policia”; varen ser 8 anys perduts que hem pagat molt cars. Però Jaume Curbet va continuar des de darrere la cortina, des de la discreció, elaborant, dissenyant, a vegades a contracorrent, a vegades sent considerat pel funcionari de torn o el conseller de torn un ideòleg irascible, però sempre respectat perquè el seu punt crític o positiu sempre anava més enllà.

Anys després, una altra coincidència ens va unir: ell estava passant uns mals moments professionals, i Josep Antoni Duran i Lleida em va comentar que el president de les Canàries necessitava algú que reorganitzés les policies locals insulars. Vaig viatjar a les Canàries i vaig veure la voluntat dels dirigents canaris, no de construir una policia autonòmica, però sí de fer un model policial local unificat que respongués a les necessitats d'una policia insular, però també turística. Vaig veure que per portar a terme el projecte calia anar-hi a viure. I, després de reflexionar, vaig proposar a Duran i Lleida que l'home indicat pel seu rigor, la seva preparació teòrica i la seva capacitat de planificació podia ser Jaume Curbet. I en Jaume va viatjar a les illes Canàries i va fer una dedicació ferma i, fins i tot, una reestructuració de la seva vida, tirant endavant un projecte innovador de seguretat. Aquells anys ens trucàvem, m'informava, però era des de la distància. I jo constantment li demanava els seus articles i els nous llibres que anava editant, i no entenent ben bé per què, després des èxits en la creació de la policia de Catalunya i en el disseny, també, del model de seguretat Olímpic Barcelona 92, ara se li permetia que estigués tan lluny del seu país.

Jaume Curbet, doncs, hauria de ser un gran referent per als homes i dones que avui formen la policia de Catalunya; va ser el nostre mestre, el nostre exemple, i també un company, un amic i un home que no sols demostrava la seva amistat en els moments bons de la vida i professionals, sinó en aquells en què potser t'equivocaves o havies de lluitar a la contra.

Seria important que l'Institut de Seguretat Pública de Catalunya i, més en particular, la que jo voldria anomenar Escola Nacional de Policia de Catalunya, fossin capaços d'explicar a les noves generacions la pedra fonamental per construir l'actual realitat que va representar Jaume Curbet.

Miquel Sellarès

Primer director general de Seguretat Ciutadana de la Generalitat de Catalunya

Àngel Abat Silvestre **Sense nostàlgia en la memòria**

Polític i periodista

Una reflexió molt breu sobre l'arrencada i els primers passos —i últims— de l'actual model policial, organitzatiu i de servei, a Catalunya, a propòsit del memorial Curbet. Els situa en dos moments determinants: la llei de refundació de la Policia de la Generalitat — Mossos d'Esquadra,¹ del 1983, i l'acord de substitució del 1994,² més la "peça separada" de la transferència del trànsit³ per la via del 150.2 de la Constitució espanyola. Tracta de posar, succintament, un marc i un context a aquestes decisions, de caràcter eminentment polític, i assaja una valoració subjectiva del procés i el seu present.

Ens vam conèixer en els primers moments del bulliciós municipalisme que va emergir a l'escalfor de la crisi que la transició i els primers anys de democràcia van produir en els serveis perifèrics de l'Estat, deixant un buit relatiu que —vam creure llavors— podria ser cobert per uns poders locals legitimats democràticament. En el camp de la seguretat ciutadana això es va traduir en el protagonisme creixent d'unes policies locals renovades i en la potenciació de la figura dels alcaldes.

Van ser anys d'exploracions, assaigs i projectes en els quals gairebé tot semblava possible. Però la democràcia no solament va fer possible el renaixement dels poders locals, reduïts a la indigència durant la dictadura, sinó també del poder central, no menys legitimat democràticament, que no va trigar a recompondre els seus serveis perifèrics de seguretat ciutadana (a partir, sobretot, del 1985), un procés que va contenir l'expansionisme competencial dels serveis policials locals, enfrontats, a més, a una imperiosa limitació de recursos.

¹ Llei 19/1983, de 14 de juliol, per la qual es crea la Policia Autònoma de la Generalitat de Catalunya.

² El 17 d'octubre del 1994 la Junta de Seguretat de Catalunya formalitza el model de substitució de les Forces i Cossos de Seguretat de l'Estat a Catalunya i s'acorda el primer desplegament dels Mossos d'Esquadra, que haurà de reemplaçar la Policia Nacional i la Guàrdia Civil.

³ El desplegament territorial es complementa amb l'assumpció progressiva de competències especialitzades i el 29 de gener del 1997 la Generalitat rep la transferència de les competències en matèria de trànsit.

A més, havia aparegut en escena un tercer protagonista, la Generalitat,⁴ disposada a fer valer les previsions de l'Estatut en aquest camp. Això ja es va posar de manifest el 1983, amb la refundació al Parlament del cos de Mossos d'Esquadra (CME), la realitat del qual de llavors i el seu possible futur suscitaven entusiasmes escassos. Amb expectatives tan precàries, el cert era que el camp competencial global s'empetitia per als tres operadors del sistema constitucional, donant lloc a una competició entre els tres poders en presència, competició que ha presidit les relacions internes dins del sistema i els resultats de la qual, o la seva valoració, han estat, i són encara, objecte d'un debat animat.

En aquest debat, Curbet va ser sempre fidel a una visió del model —aquí em refereixo al model organitzatiu, no al de servei, encara que un portava a l'altre— de base essencialment local, és a dir, no simplement municipalista, compatible amb els seus treballs d'assistència al Departament d'Interior de Governació (especialment, les èpoques Gomis i Cuenca). Va ser un dels afortunats que van viatjar al Quebec i van tornar-ne amb la motxilla carregada d'il·lusions. El seu projecte de reforma de la Policia Local de Vitòria va ser tota una fita en els estudis favorables a uns poders locals i els seus serveis policials amb ambició d'ocupar el màxim espai competencial possible. No obstant això, les seves circumstàncies personals el van portar, lluny del funcionariat, a buscar-se la vida explotant els seus coneixements, imaginació i creativitat al mercat obert de la seguretat pública en el seu sentit més ampli, incloent-hi la protecció civil i les emergències.

Vam fer junts un tram curt del camí, ajudant Gomis a posar unes primeres pedres del nou model i, després, treballant en l'elaboració d'un avantprojecte de pla de seguretat dels jocs olímpics, ell representant la Generalitat i jo, l'Ajuntament de Barcelona. Això va ser l'any 1988, al terme del qual la Seguretat de l'Estat es va fer càrrec de la planificació de l'esdeveniment; Curbet va tornar amb Gomis i jo vaig seguir en aquesta tasca, ara sota la direcció del Ministeri de l'Interior, fins a l'execució del pla el 1992. Després, la vida ens va portar per camins diferents, ell com a professional independent i jo com a assessor de successius consellers de Governació, després Interior. Conservem la nostra amistat.

Una d'aquelles primeres pedres va ser l'Escola de Policia de Catalunya,⁵ en estat precari des de la seva fundació, que el nou director, Rodés, va reinventar i va convertir en una institució de l'autogovern i pedra —sí, idealment angular— d'un model d'organització de la seguretat pública catalana encara llavors una nebulosa incerta, amb els dos poders públics propis del país —els locals i la Generalitat— fent un pols, que en una petita part menor encara dura, pel protagonisme en una matèria tan delicada. Tal com va passar amb la Corporació Metropolitana de Barcelona, en relació amb l'ordenació del territori i de les infraestructures, era inevitable que la seguretat interior —les autoritats i els cossos policials— es convertís en escenari privilegiat on dirimir aspiracions i interessos legítims de les dues potències en presència: la Generalitat i els municipis, sobretot els metropolitans i les capitals.

⁴ El 1980 es transfereixen a la Generalitat les competències del Ministeri de l'Interior sobre l'anomenada Secció dels Mossos d'Esquadra, adscrita a la Diputació de Barcelona. És el primer pas de la voluntat de la Generalitat de disposar d'una policia pròpia.

⁵ El 1983, amb la primera promoció, es materialitza la creació del nou cos. El 1985 és l'any de la segona promoció i de la creació de l'Escola de Policia a Mollet del Vallès.

Sé, per tant, fins a quin punt Curbet va ser crític respecte del procés de creació, desenvolupament i desplegament del nou cos de Mossos d'Esquadra (PG-ME). Això no és cap novetat, ja que així es va manifestar ell mateix, sempre que va tenir-ne ocasió, en articles i conferències. Era crític des de dins, és a dir, des de la frustració que li produïa la implantació d'un model de policia que no casava bé, segons el seu parer, amb la seva idea del millor sistema institucional de seguretat interior per a Catalunya. Resumint —i, si no m'equivoco molt—, Curbet proposava, com a *desideratum*, la substitució dels serveis estatals per una policia territorial basada en la consolidació i expansió de les policies locals i una policia de la Generalitat altament especialitzada i centralitzada i com a reserva estratègica i clau de volta d'aquell sistema de seguretat interior de Catalunya com a institució essencial de l'autogovern.

Resta dir que en la realitat les coses no van anar per aquest camí, i encara que d'això ja fa molts anys i tornar al principi pugui semblar arqueologia, potser tingui alguna utilitat portar a la memòria els perquè, les raons per les quals el Govern de la Generalitat, a través del Departament de Governació, va decidir iniciar el procés de creació i desplegament d'una policia pròpia amb ambició d'integral. El moment crític va ser la necessitat en què es va trobar el PSOE, després de les eleccions generals del 1994, de suport parlamentari per governar, suport que va trobar, com és sabut, en CIU, i pel qual aquell va haver de pagar un preu gens menyspreable, per cert.

El preu va incloure una interpretació de l'Estatut favorable als interessos del catalanisme polític, en diversos àmbits i, en particular, en allò que es refereix al nostre tema, el de la seguretat pública. Una delegació catalana, presidida per la consellera Cuenca, va viatjar a Madrid per reunir-se amb una delegació del Ministeri de l'Interior, al capdavant de la qual figurava la secretària d'estat Robles.

Sobre la taula, la gran qüestió del moment: com fer realitat la previsió estatutària d'una Policia de la Generalitat competent en seguretat ciutadana i ordre públic. Es tractava d'una qüestió de més de deu anys d'antiguitat, quan el Parlament va debatre i va aprovar la refundació del CME (1983). Qui tingui temps i prou ganes pot rellegir les actes dels debats, reveladores de preocupacions i perspectives dels actors principals (CIU i PSC, representant, bàsicament, la Generalitat i els grans municipis) i entendran millor els perquè d'algunes evolucions i realitats posteriors.

Determinant va ser, en aquest sentit, el compromís de desenvolupar el nou CME sense sacrifici ni menyscapte de l'autoritat dels alcaldes i de les policies locals, ans al contrari: l'influent lobby municipalista va engegar el compromís addicional de potenciar-les des de la Generalitat mateix i de promoure un sistema de relacions interinstitucionals i interpolicials que funcionés a la pràctica "com si" fos això, un sistema. L'Escola que va inventar Rodés tenia per objecte servir aquest objectiu, el mateix que van fer no gaire després, des de la Subdirecció de Coordinació de les Polícies Locals, successivament en el temps, Pina, Delort i, sobretot, Sánchez.

El que va passar des de llavors és conegut de sobres i no hi tornaré, però sí que vull insistir que la realitat present i el procés que l'ha precedit no han estat el resultat d'ocurrències incidentals o arbitràries, sinó de decisions adoptades en uns contextos determinats en

escenaris complexos i amb diversitat d'actors i protagonistes. Decisions encertades, errònies? Com dic, feina per a historiadors i intèrprets amb la perspectiva necessària.

D'alguna manera, el compromís de 1983 —el nou CME no havia de tocar les policies locals— va ser present a la *negociación de Madrid* (1994-1995). La delegació catalana havia fet els deures i, en l'estil directe que la caracteritzava, Cuenca va plantejar fins a tres opcions disponibles, a saber: 1) posar a disposició de les autoritats catalanes els serveis de policia i de guàrdia civil destinats a Catalunya dedicats a la seguretat ciutadana i l'ordre públic (una reedició del model de l'Estatut del 1932); 2) transferir aquests mateixos recursos funcionaris i materials, amb les dotacions pressupostàries corresponents, a l'Administració de la Generalitat, i 3) crear *ex novo* un cos de policia propi sobre els ciments del "vell" CME (refundat el 1983). Està de més dir que, per a Cuenca, en els tres casos l'Estat s'obligava a transferir a la Hisenda catalana dotacions pressupostàries iguals a les assignades anteriorment per a serveis i plantilles equivalents.

La resposta de Robles va ser categòrica: no a les opcions 1) i 2); si la Generalitat volia desenvolupar un cos nou, "parlem de quants funcionaris i, per tant, de quin pressupost". Els deures fets per la conselleria incloïen aproximacions, projeccions i estimacions de les tres opcions. No se sabia, és clar, però no era difícil imaginar què suposaven, en termes de dificultats, riscos, avatars i sorpreses, i avantatges, cada una de les opcions. I tampoc no hi havia unanimitat en el Govern català —ni, almenys pel que recordo, en la mateixa CIU— sobre quina podria ser la millor opció, i fins i tot si era o no oportú, prudent o convenient plantejar-se aquest repte (era realment prioritari?), a banda de l'aspiració unànime a la titularitat de l'ordre públic.

Si aquesta aspiració era autèntica i no simple *wishful thinking*, l'única opció disponible per a la part catalana, partint del seu propi plantejament, era la tercera, i així, en efecte, ho va entendre la conselleria, és a dir, el Govern de la Generalitat, i amb tota la legitimitat, afegeixo. Com he dit fa poc, el judici sobre l'encert o el desencert d'aquesta decisió ja correspon a la història. El que jo escric aquí no forma part d'aquest judici, entre altres raons perquè n'he estat part: sols és una mena de reflexió personal, com si Curbet estigués aquí al costat, de jutge.

Bé. Allò va ser el començament d'una aventura extraordinària, ambdós termes pertinents. Ja en aquella reunió al Ministeri —jo hi vaig ser— es va posar de manifest que les parts no parlaven el mateix llenguatge ni tenien les mateixes idees sobre el que podia significar aquesta tercera opció. En termes competencials, el Ministeri de cap manera preveia cedir la titularitat de l'ordre públic i la seguretat ciutadana, atribuïda llavors als governadors civils. I, en termes policials, on el Ministeri veia un CME dedicat a funcions específiques en àrees de seguretat ciutadana com joc, menors, maltractaments, etc., i d'ordre públic, com espectacles (el Nou Camp, per exemple), la conselleria veia una policia territorial implantada a tot el territori i l'ordre públic en exclusiva. I mentre Robles tenia en ment entre 1.500 i 2.000 màxim funcionaris del nou cos, Cuenca en va plantejar 10.000 (en realitat, sabíem que no podrien ser menys de 3 per 1.000 habitants, com s'ha reconegut després).

Una visió no menys reticent i escèptica davant del nou CME oferien l'oposició parlamentària i el moviment municipalista, sobretot l'agrupat entorn de la Federació Catalana de Municipis.

Tornant sobre el que he dit abans, no és difícil entendre algunes de les raons d'aquesta prevenció: prioritat discutible en l'assignació d'uns recursos escassos, desconfiança cap a un servei públic sospitós d'ús partidista, absència de pressió social en favor d'un canvi de model policial, entre d'altres, la menor de les quals no era el temor a una vicarització de les policies locals, encara en plena expansió, i, amb ella, la subordinació dels alcaldes a les polítiques de la conselleria i del partit del Govern. Com es veu, i tenint en la memòria el debat del 1983, cap ximpleria; afegeixi's la recuperació en veritat espectacular —visibilitat, utilitat social, proximitat— de la Policia Nacional i la Guàrdia Civil, després de l'èxit en l'execució del pla de seguretat dels jocs olímpics, un element que va contribuir a suavitzar la demanda social de canvi, urgent durant la transició.

Sense oblidar un ingredient, potser menys conegut però present fins i tot fa ben poc, com va ser la preferència del que podríem anomenar, amb llicència literària, "vella guàrdia" (alguns dels mossos llavors ja veterans), favorable a un cos nou, sí, però no territorial, sinó idealment especialitzat en la investigació. Es pot imaginar la tensió dels qui havien de decidir quina seria la millor interpretació i aplicació del mandat estatutari —seguretat ciutadana i ordre públic: una policia reduïda però altament especialitzada?; una policia integral implantada a tot el territori i, per tant, amb un desplegament de personal massiu?; i, en conseqüència, un desenvolupament ràpid en el temps o un desplegament diferit depenent de l'ingrés de promocions successives?

Cal situar-se en el context històric en el qual es reflexionava sobre aquestes opcions. La reflexió era eminentment política i havia de tenir en compte aspectes en els quals ara no entraré, entre altres raons perquè aquest era un debat intern del poder, jo no formava part d'aquest poder i desconec quins van ser els arguments en qualsevol dels sentits. Em va tocar, això sí, com a d'altres, aportar especulacions, projeccions, estimacions, en definitiva, suposicions, sobre quins avantatges o inconvenients hi hauria hipotèticament darrere de les diferents alternatives. L'únic que puc afirmar sobre això és que la decisió d'escometre el desplegament que després ha tingut lloc, amb totes les conseqüències previsible, va ser el resultat d'una valoració política sobre la millor manera d'aplicar les previsions estatutàries en matèria de seguretat pública, que va imposar una estratègia central a què es va subordinar, des de llavors, tot: aquesta estratègia va ser la d'*ocupar el màxim territori possible en el menor temps possible*.

Aquesta estratègia ha condicionat moltes coses, sens dubte. D'entrada, i era previsible, el predomini de la quantitat sobre la qualitat —per a consternació general, des de Curbet fins a, entre d'altres, Rodés— per l'inevitable reclutament massiu que suposava, amb les accessòries negatives conegudes de tots. Una altra, l'exposició del nou cos —fràgil, inexpert, vulnerable— als atzars i les prioritats contraposades del vaivé polític (a Catalunya i a Espanya), les disponibilitats pressupostàries, la capacitat de la societat catalana per cobrir amb bon nivell la demanda... Efectes, tots ells, que s'han deixat sentir al llarg de tot el desplegament, ja conclòs, i que segueixen presents fins i tot avui de diferents formes i intensitat. Tornaré sobre el tema.

La gosadia —jo la qualifico així— de la part catalana no es va limitar a reclamar i imposar una lectura de l'Estatut per sobre i més enllà de la LOFCS (1985), sinó que va afegir-hi dos acords més, de gran transcendència a curt i a llarg termini. Un va ser l'acord de finançament,

francament avantatjós, segons la meva opinió; l'altre va ser el traspàs del trànsit (ja en època Pomés) per la via del 150.2 de la CE. El primer va passar, i passa, desapercebut i és conegut amb prou feines pels més iniciats; el segon va ser sonat i gens pacífic, en termes polítics, tècnics i corporatius. Si els evoco aquí és sobretot perquè van posar de manifest el fons i l'abast de l'estratègia del Govern català: descartades les opcions 1) i 2) esmentades abans, del que es tractava era, en realitat, de **substitució**: substitució d'unes autoritats per d'altres, amb les competències corresponents en la matèria, i substitució d'uns serveis policials pels altres, dependents de les noves autoritats, en les funcions que els són pròpies. Aquest va ser el contingut crític de l'Acord del 1994 entre la Generalitat i el Govern estatal.

Avui, això està assumit i forma part del paisatge, però en el seu moment, i durant els primers anys del desplegament, va causar estupor i escepticisme, i no poca hostilitat i desconfiança, entre d'altres en amplis sectors del municipalisme, com ja he dit però vull repetir. Puc recordar sense dificultat expressions com "serà una policia de guarniment", "una policia política", "per al Nou Camp", "una conya" (a les carreteres), etcètera, i d'altres de molt més malicioses. Fins i tot entre les "pròpies files", valgui l'expressió, el normal hauria estat un prudent escepticisme. Es comprèn, per tant, que una part del capital intel·lectual del país en aquesta matèria veiés el projecte global amb aprensió. Va ser el cas de l'amic Curbet i de molts d'altres.

De tot això ja fa molts anys, gairebé trenta des d'aquell 1983 (lleï de refundació del CME) i de les primeres i petites promocions de mossos, i més de quinze del primer desplegament territorial a Osona i de l'arrencada de les grans —algunes enormes— promocions posteriors. Recordin l'objectiu: ocupar el màxim possible de territori en el menor temps possible. Moltes de les previsions més inquietants anunciades per a aquest procés s'han complert, en tot o en part: reclutament intensiu (formació massificada), inexperiència (qualitat del servei justeta), escassetat de comandaments qualificats (direcció tècnica feble), disfuncions organitzatives (serveis centrals vs. serveis territorials), oferta de serveis sempre a remolc d'una demanda també sempre creixent (recursos disponibles limitats), models de servei i organitzatius dispars i específics (àrees rurals/urbanes/metropolitanes), tendències corporatives (autoreproducció jeràrquica al costat d'immaduresa sindical), normativa administrativa tradicional (bloqueig de la innovació en el procés de creació *ex novo* d'una institució política i de serveis) i tantes d'altres.

En tots aquests aspectes, i en d'altres, s'ha patit i es continua patint; tanmateix, dos anys després del final del desplegament, els problemes del CME, tal com els veig avui amb més i millor perspectiva, són perfectament comparables als que tenen o pateixen molts altres cossos i serveis policials consolidats del nostre entorn, la qual cosa sembla voler dir que la criatura, ateses totes les circumstàncies, està funcionant dins d'uns paràmetres compatibles amb un nivell d'acceptació social —vegeu enquestes d'opinió— més aviat raonable.

Això queda tan lluny del servei modèlic que alguns somiaven al principi com del desastre que pronosticaven els més escèptics, cosa que no impedeix reconèixer l'aparició de patologies pròpies d'organitzacions més veteranes, com excessos, rutines, corrupteles i males pràctiques, afortunadament en quantitat i gravetat, de moment, amb prou feines incipients (és un cos encara jove). Com se sol dir, aquestes coses passen a les millors famílies, i a les més grans més encara, per això, perquè són molt grans.

Que no s'estengui el pànic. Els serveis policials estan subjectes a nombrosos controls; el CME és un cos petit, comparativament, tirant a mitjà, però no és una excepció a aquesta regla: hi ha els principis de legalitat, proporcionalitat, oportunitat i idoneïtat en les seves actuacions, sota control judicial; hi ha el Parlament i els mateixos responsables polítics del servei; els mitjans de comunicació; la comunitat a través d'associacions i entitats i directament pels ciutadans; els sindicats i les associacions professionals; la inspecció corporativa interna i dels mateixos comandaments. Com en els altres serveis públics i corporacions professionals, també en el CME hi ha corporativisme i tendència, pel que sembla invencible, a governar-se de manera autònoma, a tancar-se i resistir-se a la transparència i a retre comptes. Tendència que es combat amb el contrari, i en això totes les organitzacions i corporacions tenen molt camí per recórrer: des dels consells d'administració de bancs i caixes fins als registradors de la propietat, passant pels notaris, els portuaris i els venedors ambulants, els periodistes i els policies.

També el CME, és clar, un dels majors dèficits del qual, a parer meu, és precisament l'existència d'un sistema més aviat precari d'avaluació dels serveis que permeti, entre altres coses, una reflexió crítica contínua sobre el seu comportament, utilitat social i grau de reconeixement públic, i, com a conseqüència, una definició contínua de la demanda de serveis policials i, per tant, dels objectius. Crec que el que s'ha fet fins ara en aquest aspecte, tot i que no és poc, no és suficient i que hi ha molt per fer. La bondat del model en depèn.

Fins aquí, quan he parlat de model m'he referit sempre a l'organitzatiu, és a dir, al sistema d'autoritats i serveis i a les relacions dels diferents operadors entre ells dins d'aquest sistema. Però tan important com l'organització és la seva finalitat, el que anomenem 'model de servei', què i a qui ha de servir. Durant força anys a les primeres fases del desplegament territorial, les urgències del creixement i les necessitats logístiques inherents pràcticament van acaparar les energies i disponibilitats del Departament, però finalment, entorn del canvi de segle, amb el creixement a velocitat de creuer, les qüestions relatives a la qualitat del servei van anar guanyant terreny fins a competir, si no equilibrar totalment, les estructurals.

De seguida va ser evident —per a responsables polítics i comandaments operatius— que la qualitat del servei depenia íntimament de la idoneïtat de les estructures organitzatives i dels recursos humans i materials disponibles. A diferència dels cossos estatals en procés de substitució, el CME implantava una única organització allà on n'hi havia hagut, històricament, dues, una de rural i una altra d'urbana, bàsicament. Personalment crec que aquí a casa mai no s'ha valorat prou aquest fet en termes de contribució a la vertebració del territori i la cohesió social, objectius prioritaris dels serveis públics del nou poder autonòmic. I el territori era, és, d'una gran diversitat d'escenaris, des de la gran capital fins a la muntanya.

El primer Pla director de desplegament va donar una primera resposta, però global, a aquestes qüestions en definir, al costat d'un pla d'implantació i demarcació —allà es van delimitar les àrees bàsiques i les regions— i un pla de desplegament —o seqüència d'implantació en el temps—, el model de servei, amb els principis, la missió i els objectius. S'han qüestionat moltes coses del CME, però no conec cap crítica substantiva a aquell PDD, la vigència del qual subsisteix en essència, amb prou feines modificacions —a les àrees metropolitanes, per

exemple— i actualitzacions, desenvolupaments o innovacions, relacionades sobretot amb la policia de proximitat o les relacions amb els ciutadans i els grups específics d'interès policial.

En l'àmbit de les relacions institucionals i operatives amb els poders locals i els seus serveis, la llei de seguretat interior (la llei Pomés del 2000) pretenia fer bones les recomanacions del 1983, per exemple atorgant als alcaldes la presidència de les juntes locals de seguretat i obrint a les policies locals la via per integrar-se a sistemes d'informació i operatius globals amb el CME.

Els fruits de totes aquestes i moltes altres iniciatives del Departament, tot i que van ser, crec, notables, queden encara lluny de l'objectiu del "sistema" integrat de seguretat interior projectat o somiat. Les relacions internes dins del sistema segueixen marcades, en bona mesura, per aquella competició originària en un espai competencial limitat que de vegades porta els operadors a donar-se alguns cops de colze per mantenir i, si és possible, eixamplar els espais respectius o a buscar aliances suposadament avantatjoses davant competidors potents. En aquest sentit, la invencible inclinació dels cossos estatals a no ser simples operadors residuals pot tenir en els nous temps un esperó renovat. Gairebé res no està escrit sobre el futur.

Arribats fins aquí, i obviant altres tantes i tan importants qüestions esmentades, citades solament de pas o no citades en absolut, podem preguntar-nos si tot aquest formidable esforç valia la pena. Home, segur que ningú pretén que la policia hagi d'arreglar el món. Però la seguretat, amb la llibertat, és un bé necessari i essencial, per a les persones i per a l'ordre jurídic, i no sembla —torno a les enquestes d'opinió— que el CME desmereixi d'altres serveis públics essencials, i tot i que ara està de moda això de l'excel·lència, cap no és perfecte, ni molt menys. Tampoc el CME.

Hi ha vegades, tanmateix, que, com un dels molts pares de la criatura, em pugen els colors a la cara, com quan veig alguns comportaments corporatius o sindicals a mig camí entre el carnaval i la falta d'autoestima. Deu de ser cosa de la immaduresa. Ja creixeran. Compensa de sobres veure, alhora, l'esforç de la institució, com a tal, per treballar amb serietat i professionalitat, amb els seus defectes i les seves limitacions. De la institució i de tants i tants membres del cos que cada vegada que algun element o elements solts embruten la seva imatge, la netegen amb cura i dedicació. Com no podia ser de cap altra manera, naturalment. És a dir, que sí, que va valer la pena.

**Isidre
Obregon**

Analista del sector
públic i extècnic de
formació de l'Escola
de Policia de
Catalunya

Un país en deute

Algunes aportacions d'en Jaume en el moment decisiu de construcció de la policia de Catalunya

Resum

Com sabeu, aquest article, com tot aquest número d'*Apunts de Seguretat*, té per finalitat honorar la memòria d'en Jaume Curbet. Per aquest motiu, em permetreu que la meua modesta aportació defugui el contingut científic habitual de la publicació i que se centri més aviat en el relat de l'experiència personal que va suposar compartir amb ell projectes i reptes que, en el seu moment, resultaven impressionants.

Crec que, en general, les persones aborden els projectes professionals, i segurament també vitals, de manera convencional, mirant de fer allò indispensable i de salvar els papers el més dignament possible. Amb en Jaume els projectes sempre resultaven radicals, desafiadors, gairebé transgressors, però per això mateix enormement motivadors i engrescadors. Òbviament això xocava amb defensors dels *estatus quo* imperants, però també pertorbava mentalitats i postures acomodaticies i de mitges tintes, o simplement indolents.

Eren extraordinàries la seva clarividència per identificar els temes clau i per fer-ne una anàlisi estratègica que detectés factors de viabilitat, la seva tenacitat per treballar aquests factors en la direcció que pretenia, i també el seu saber fer a l'hora de dur els objectius a la pràctica en el teatre d'operacions. En el context dels 90, amb unes policies molt poc formades, l'aportació intel·lectual d'en Jaume resultava simplement brillant.

Estava dotat d'una oratòria persuasiva molt convincent i d'una didàctica molt efectiva i particularment difícil de rebatre amb arguments alternatius. Les seves justificacions eren simples i plenament rotundes perquè connectaven directament amb els valors constitucionals i democràtics, i per aquesta mateixa raó resultaven incontestables. La claredat dels seus arguments radicava en una maduresa personal i cívica i en unes conviccions profundes perfilades amb l'experiència directa de conèixer el paper de la policia en societats democràtiques (i també en les que no ho són) i d'analitzar els valors que li són propis.

Sovint emprava la ironia com a recurs didàctic i sempre hi havia algun despistat que prenia el missatge com a cert. Recordo una reunió en què, amb la finalitat de remarcar la fragilitat de les policies locals catalanes (i amb la finalitat d'estimular-les a posar-se al dia), va esmentar el fet que en aquell moment el conseller d'Interior estava acordant amb el ministre de torn la supressió d'aquests cossos. Un cap de la policia va sortir de la reunió i va trucar al seu alcalde per informar-lo (amb tot el dramatisme que cal esperar) de tal facècia.

També eren extraordinàries la comprensió, de vegades indulgent, que tenia envers els seus col·laboradors i l'empatia que els dispensava. Estar amb ell suposava créixer professionalment, però també enriquir-se enormement com a persona. Els projectes que es duïen a terme eren experiències d'un aprenentatge brutal en què hom sentia que podia canviar el món i assolir transformacions transcendents. I és que canviar la policia d'un país no era pas un repte fàcil.

Ell ja ho havia experimentat com a regidor a Girona quan va adonar-se que les noves incorporacions d'agents de policia no passaven per cap procés formatiu, i més tenint en compte els nivells educatius (de mínims) exigits per accedir a les places. En general, les organitzacions policials no eren pas un model d'excel·lència en la gestió i en molt pocs llocs comptaven amb una escola de formació i amb uns processos de selecció rigorosos.

La Llei 27/1985, de 27 de desembre, de l'Escola de Policia de Catalunya va ser una aposta institucional i política per atendre aquesta mancança enormement arriscada en una societat democràtica. Més tard, la Llei 16/1991, de 10 de juliol, de les policies locals de Catalunya va confirmar, entre altres elements, els requisits de selecció i de formació de les policies locals de Catalunya. I en el cas dels Mossos d'Esquadra, caldria esperar la Llei 10/1994, d'11 de juliol, de la Policia de la Generalitat — Mossos d'Esquadra. No obstant això, la llei va recollir el que ja es feia en aquest sentit, en general, a la pràctica.

Mentre, l'Estat havia promulgat la Llei orgànica 2/1986, de 13 de març, de Forces i Cossos de Seguretat, que ja situava els cossos de policia en el context d'una societat democràtica. En consonància amb els principis bàsics d'actuació definits com a veritable "codi deontològic", destaca en particular l'afirmació següent del preàmbul: "Per damunt de qualsevol altra finalitat, la Llei pretén ser l'inici d'una nova etapa en què destaquï la consideració de la policia com un servei públic dirigit a la protecció de la comunitat, mitjançant la defensa de l'ordenament democràtic".

Crec que la gran aportació d'en Jaume va ser, molt especialment, assumir el repte titànic de donar sentit a aquesta aspiració de bastir una policia que pogués merèixer la categoria de servei públic.

Un dels eixos d'intervenció per desplegar aquest propòsit era incidir en la composició qualitativa dels efectius humans de les policies. I, en aquest sentit, la política de directius, de selecció i de socialització i formació eren estratègiques.

La llei de les policies locals, a banda d'incorporar els principis bàsics d'actuació de la llei orgànica, incloïa un altre mandat en aquell moment revolucionari (ara ens semblaria del tot procedent): que els caps de policia fossin com a mínim diplomats universitaris. Darrere

d'aquesta decisió, que, per cert, tenia un ampli marge temporal de dispensa, es pretenia assegurar una qualificació i, per extensió, unes aptituds i unes capacitats als caps de policia. Era un requisit irrenunciable en el marc de la transformació d'unes organitzacions policials anacròniques alienes a les expectatives de la ciutadania i dels governants a uns serveis de policia comparables als països de conviccions democràtiques arrelades.

Un altre mandat de la llei de les policies locals normalitzava els processos de selecció per a l'accés a les diverses posicions. Es partia del convenciment que els/les policies havien de posseir un perfil professional determinat i característiques determinades de personalitat, aptituds i capacitats mínimes. Aquests requeriments es van acabar incorporant en tot procés selectiu.

Tanmateix, el mandat que entenc més determinant (a l'efecte del canvi de la policia del país) era òbviament l'obligatorietat de la formació —i amb caràcter selectiu— per accedir a les diverses posicions. Aquesta formació era monopoli de la llavors Escola de Policia de Catalunya.

La Llei 10/1994, de l'11 de juliol, de la Policia de la Generalitat — Mossos d'Esquadra va assumir els mateixos esquemes. A poc a poc es produïen unes alenades d'aire fresc en unes organitzacions viciades per models, pràctiques i actituds corporativistes i refractàries al paper de la policia en societats democràtiques.

Ara bé, la confirmació legal de l'Escola de Policia com una peça estratègica fonamental per a la conformació de la policia de Catalunya no era pas la tasca més difícil. Li quedava guanyar-se el respecte com a actor clau i la legitimitat d'esdevenir una institució reconeguda. L'acompliment de la legalitat (que l'Escola tingués el monopoli de la formació) no presumeix d'entrada que aquesta formació fos valorada positivament pel conjunt d'actors del sistema de seguretat pública. I és que en aquell moment (anys 90) la posició institucional de l'Escola era fràgil. Calia treballar, per tant, el posicionament estratègic de l'Escola i, a l'hora, la qualitat dels productes formatius.

Just en aquest panorama, al març del 1991 vaig incorporar-me a l'Escola. Provenia de la primera promoció del màster en Gestió Pública cursat a la Universitat Autònoma de Barcelona i a instàncies del director vaig ingressar com a funcionari interí. Recordo unes instal·lacions vetustes i que es comptava amb molt pocs mitjans. Hi havia un clima de treball orientat a la producció d'activitats formatives amb unes pautes força instituïdes: uns pocs funcionaris especialitzats per tipus de formació dissenyaven aquestes activitats, concertaven la docència amb especialistes externs (es va evitar un cos propi de professorat), els contractaven i gestionaven els cursos. Totes les decisions passaven per la direcció, que en aquell moment s'exercia de manera molt personalista i directa. El director valorava el treball de la gent de l'àmbit de formació; en canvi, menystenia el treball administratiu i acusava els administradors de buròcrates. De fet, hi havia una incomprensió mútua: recordo el comentari d'una persona que es queixava de la mania d'en Rodés de fer cursos, com si això no fos consubstancial al fet de ser una escola. També es respirava un aire enrarit amb alguns "clients" de l'Escola que qüestionaven la qualitat de la formació amb el propòsit d'erosionar el paper de la institució i, d'aquesta manera, eludir el repte de transformació dels cossos policials que havia assumit el

govern. Val a dir que en aquesta matèria la classe política havia adoptat un gran acord sobre el model de seguretat pública de Catalunya que s'alineava amb els posicionaments de l'Escola.

En Jaume Curbet, des de la seva posició d'assessor del conseller de Governació, juntament amb altres persones, estava al darrere de la concepció i del desenvolupament d'aquest model.

1. El posicionament estratègic

Superar la fragilitat institucional de l'Escola era un repte considerable. En Jaume Curbet va plantejar la idea de desenvolupar un pla estratègic de l'Escola de Policia de Catalunya. Es tractava de formular un escenari de futur en què l'Escola es visualitzés com un actor clau i decidís del sistema de seguretat i amb uns productes de qualitat, i d'orientar tots els esforços a la consecució d'aquesta visió. Es va inspirar força en el plantejament del Pla estratègic metropolità de Barcelona i fou pioner en aplicar-ho a una organització de l'Administració pública.

Vaig tenir l'honor de col·laborar amb en Jaume en la conceptualització del Pla en unes jornades maratonianes que tenien lloc a Girona. Em vaig documentar sobre aquest model de planificació i sobre els continguts del "negoci" que calia desenvolupar i vaig posar-hi molta voluntat. Però faltaven quatre components essencials que en Jaume aportava: expertesa en el sector, experiència de direcció, sapiència de gat vell i, sobretot, mentalitat estratègica (de pensar a l'avançada amb anticipació i avaluant a cada moment el camp de forces que determinava la viabilitat de les accions). El seu protagonisme no es limitava al disseny. Va estar plenament compromès en la seva implementació orientant i assistint el desplegament dels objectius per àrees i assegurant-ne el seguiment.

La implantació del model va provocar un seguit de canvis dins de l'Escola. Es va establir un model de direcció i de gestió menys personalitzat, amb una definició més especialitzada de responsabilitats i una cultura d'orientació a resultats sobre la base d'uns objectius predefinitos, la consecució dels quals menava a la realització d'altres objectius d'abast superior que anaven acostant la institució a la visió desitjada. En Jaume impulsava el Pla amb un lideratge extraordinari, conscient que la credibilitat de l'Escola anava associada a la consecució d'aquest Pla.

El desplegament del Pla també va comportar alguns canvis de persones i de responsabilitats i de processos no sempre ben entesos, que de vegades resultaven contradictoris amb la cultura burocràtica i la direcció autocràtica. Crec que al marge de l'èxit o fracàs del Pla com a model de gestió, va aconseguir els seus propòsits d'evidenciar una gestió moderna i professional i de generar una cultura de treball basada en objectius, però sobretot de visualitzar l'aportació de valor de l'Escola (en formació, selecció i recerca), de promoure un canvi de la percepció que tenia la institució i, sobretot, de fer irreversible el protagonisme clau de l'Escola en el model de seguretat pública a Catalunya.

2. La qualitat de la formació

Un altre repte que tenia l'Escola era guanyar la credibilitat dels seus productes formatius i que la qualitat de la formació fos incontestable. Cal tenir en compte que just en aquest moment es produïa una incorporació massiva de mossos d'esquadra i una renovació considerable de policies locals, el desplegament del cos de Mossos d'Esquadra en el territori, l'allargament de la seva cadena de comandament i la seva progressiva especialització funcional. Per tant, l'expectativa d'una formació d'excel·lència resultava crítica.

A la millora de la qualitat, també hi va contribuir la disponibilitat de nous espais i mitjans com a resultat de la designació de l'Escola com a seu de les proves de tir dels Jocs Olímpics del 1992.

Fins al moment, es promovia una policia capaç de llegir l'entorn, particularment el social, experta en els drets constitucionals a protegir i gestora dels conflictes potencials (preventiva) o fàctics (interventora). En aquell temps es predicava la divisió clàssica entre policia repressiva (de caràcter limitador, i normalment al servei d'unes elits poderoses i hegemòniques), policia preventiva (orientada a l'evitació o dissuasió del conflicte i a la gestió consensuada de les problemàtiques que afecten la convivència ciutadana), i policia assistencial (atenta als desequilibris socials i la promoció d'actuacions per remoure, i font de legitimitat). Mirat retrospectivament, era un model formatiu d'ampli abast, molt intensiu en durada, de caràcter més conceptual que operatiu i aplicat i amb metodologies de treball poc actives.

En Jaume va aportar el que havia conegut al Quebec i en altres indrets on havia explorat la formació policial. Val a dir que en aquell moment l'Escola va facilitar —i especialment per la mentalitat acadèmica del director— el contacte amb altres professionals i la participació en jornades i congressos. I, en el marc del Pla estratègic, es va produir una revisió del model de formació que va emprar el nom de "model pedagògic".

Crec que essencialment es va passar d'una formació centrada en continguts a una formació basada en objectius. Alhora, aquests objectius estaven connectats amb continguts i responsabilitats en els llocs de treball per als quals s'havia de capacitar els alumnes, que també es van haver de definir. De fet, el desplegament d'un pla de carrera de la policia de Catalunya era una responsabilitat que la llei atribuïa a l'Escola, de manera que es construïen unes primeres bases per a l'elaboració de perfils i itineraris professionals.

En Jaume va liderar aquest desplegament i va conceptualitzar un redisseny de l'oferta formativa de l'Escola i una millora notable de les activitats formatives. Estic segur que amb aquest canvi va tenir un impacte decisiu en la composició qualitativa dels efectius humans de les policies de Catalunya i repercussions positives en els llocs de treball dels agents, i, per extensió, en l'efectivitat i la legitimitat dels serveis de policia a Catalunya.

Un altre eix d'intervenció protagonitzat per en Jaume en el reforçament de la formació i, per extensió, en la credibilitat de l'Escola fou la vitalització del Consell Pedagògic de l'Escola. La Llei de l'Escola prescrivia l'existència de dos òrgans col·legiats: l'un el Consell de Direcció,

l'altre el Consell Pedagògic. Aquest darrer òrgan era essencialment l'òrgan legitimat per pronunciar-se sobre la idoneïtat del model pedagògic i la qualitat de les activitats formatives. En Jaume, conscient que era una caixa de ressonància determinant per a la credibilitat de l'Escola, va ocupar-ne la presidència i va conduir magistralment el seu paper.

3. La introducció de la gestió pública

La considero una de les aportacions més rellevants i que, a banda del concepte d'*in-seguretat*, el van preocupar permanentment fins al punt de crear una formació de postgrau específica. Crec que aquesta inquietud estava íntimament lligada a l'aspiració de convertir les organitzacions policials de tall burocràtic i autoritari en serveis públics de policia propis d'una societat democràtica avançada.

En els anys 90, el referent organitzatiu de l'Administració pública, tant a les administracions locals com a la Generalitat, però també a Europa en general (llevat d'algun cas particular), era el model burocràtic clàssic i el conjunt de valors que li són inherents. Els esforços dels governs per reconvertir aquestes organitzacions (grans reformes administratives) havien estat en va. Fins que van disposar d'un model alternatiu en el que internacionalment es coneix com a "nova gestió pública" o "managerialisme".

Aquest model incorpora una nova manera d'entendre el govern i l'administració, i aporta un conjunt de valors que enllaçaven amb les expectatives dels governants i de la ciutadania. El managerialisme propugnava la separació entre la política i la gestió, posar els clients com a referent dels serveis públics i orientar les organitzacions cap a resultats. Assenyalava també dues paraules màgiques: eficàcia i eficiència.

Certament, les organitzacions policials presenten algunes característiques particulars (alta vinculació amb el nivell polític, estructura jeràrquica, poca permeabilitat a professionals no policies i unes potestats exorbitants) que limiten l'aplicació pura del model, però no n'impedeixen l'adaptació. De fet, moltes policies europees ho han fet i no poques policies locals de Catalunya i el mateix cos de Mossos d'Esquadra.

L'Escola de Policia era sensible a aquest fenomen. Precisament, el fet que em contractessin és força revelador: el mandat que em va dir el director el primer dia va ser: "Tot el que ha après en aquest màster de Gestió Pública vull que ho posi en el cap dels policies".

Al 1992 hi va haver un primer posicionament sobre el tema amb motiu del I Congrés Internacional de Policia a Euskadi, quan vam redactar una ponència conjunta que reclamava una sensibilitat especial dels decisors polítics en el disseny de polítiques públiques de seguretat. Es reclamava l'establiment d'estratègies globals que fessin possible el canvi organitzacional cap a un model de servei públic de policia i el desenvolupament d'una cultura professional orientada a la ciutadania, en sintonia amb les exigències socials del moment. I es destacava el paper que les institucions formatives havien de tenir en aquest propòsit.

Era d'esperar que aquests continguts s'haguessin incorporat davant l'obsolescència dels models vigents, però el fet demostra la clarividència d'en Jaume i del director d'alinear les

organitzacions policials amb els models, els conceptes i les tècniques més avançades amb la finalitat que l'aspiració d'un veritable servei públic de policia anés prenent cos. Tot i això, l'aportació de l'Escola en aquest sentit es limitava a plantar la llavor en el cervell dels alumnes, particularment d'inspector cap amunt.

Des del punt de vista de la gestió pública, les polítiques de control del delictes i la inseguretat resulten apassionants. Més que en d'altres, es posen de manifest les pressions dels actors polítics i dels actors administratius de què parla en Jaume:¹ uns polítics proclius a l'espectacularitat pròpia d'intervencions efectistes, a curt termini i que no siguin interpretades per l'opinió pública com a signes de debilitat o deixadesa, i uns administradors amb perspectives a més llarg termini, dedicats a l'administració de recursos i centrats en el flux d'activitat, les decisions més freqüents i els casos típics. El resultat és una tensió estructural que sovint desborda els dissenys organitzatius.

Algunes d'aquestes tensions encara romanen i són tot un repte per als responsables polítics i els administradors dels serveis de seguretat. Aspectes com l'aportació de valor i l'oferta de serveis, l'exercici del lideratge, la planificació estratègica, el seguiment i l'avaluació del rendiment, el disseny organitzatiu (nivells d'especialització, divisió, formalització i centralització del treball), la direcció de persones i equips, l'ús de la tecnologia, la gestió d'aliances, la qualitat dels serveis, etc. són clau per a l'efectivitat i l'eficiència de les organitzacions de provisió de serveis de seguretat i estan en revisió permanent. Tenint en compte la poca disposició de les organitzacions policials a comptar amb professionals no policials, la capacitació tècnica dels comandaments en aquests temes és clau. I aquesta preocupació, tot i la constatació de transformacions significatives tant a les mentalitats com a les organitzacions policials, seguia inquietant en Jaume fins al punt de dissenyar i liderar el màster en Polítiques Públiques de Seguretat.

Al meu parer, aquestes tres aportacions d'en Jaume són una part significativa de la seva fecunda i generosa obra. La seva preocupació pel concepte de seguretat humana (que també vam compartir sota l'auspici d'en Joan Prats a l'Institut Internacional de Governabilitat) i, sobretot, la reflexió fecunda sobre la in-seguretat ciutadana mereixen també un reconeixement monogràfic. També la seva aportació com a consultor que va beneficiar alguns governs (i, per extensió, la ciutadania i els professionals del sector).

En Jaume va ser, en la seva dimensió professional, un conductor imparable i incansable, amb la mirada fixada en la seva destinació, molt atent al quadre de comandament del vehicle i generós amb els que l'acompanyaven; la càrrega —per bé que compartida amb altres persones—: el model de seguretat de Catalunya. La seva desaparició ens obliga a fer una aturada i mirar de reüll el retrovisor. És només llavors que podem advertir que la distància recorreguda és enorme i que el nou paisatge és molt més agradós. Hem de sentir-nos cofois, però no plenament satisfets: les expectatives d'en Jaume (i les d'una societat plenament democràtica) encara anaven més enllà. Cal proveir-se i emprendre novament la marxa. La seva memòria i el seu exemple són una benzina estimulante en aquesta nova etapa.

¹ Curbet, Jaume (2010), *El rei nu*, CCG Edicions, Girona, p. 41 a 45.

La ciutadania de Catalunya i els professionals del sector hem d'estar enormement agraïts dels reptes que va assumir en Jaume, del lideratge que va exercir, del bon fer que va exhibir i del mestratge que ha llegat. Moltes gràcies, Jaume.

Referències

- Ballbé Mallol, M. (1990). «Deu anys de seguretat i policies autonòmiques», *Autonomies, Revista Catalana de Dret Públic*, 12.
- Bas i Vilafranca, Àlex (2009). "Interior", a *Obra de govern. Generalitat de Catalunya 1980-2003*. Centre d'Estudis Jordi Pujol, Barcelona.
- Butterfield, Reginald; Edwards, Christine and Woodall, Jean (2004). "The new public management and the UK Police Service". *Public Management Review*, 6 (3). p. 395-415.
- Curbet, Jaume (2010). *El rei nu*, CCG Edicions, Girona.
- Obregon, I. ; Curbet, J.; Guillén, F. (1992). "Imagen, eficacia y estrategias de cambio en las organizaciones policiales". I Congreso Internacional de Policía en Euskadi, Vitoria-Gasteiz, 14-17 de juliol de 1992, a *Harlax, revista técnica del Ertzaina*, 6, desembre.
- Diefenbach, Thomas (2009). "New Public Management in Public Sector Organizations: The Dark Sides of Managerialistic 'Enlightenment'", *Public Administration*, 87 (4), p. 892–909, Desember.

Joan Miquel

Capell i

Manzanares

Jaume Curbet, una escola de pensament

Comissari en cap
de Relacions
Institucionals,
Prevenció i
Mediació del cos de
Mossos d'Esquadra

1. Introducció

És molt complicat, en poques pàgines, escriure les aportacions que en Jaume Curbet va fer al pensament sobre la seguretat de finals del segle XX i principis del XXI. Jo em referiré només a alguna que té relació amb l'acadèmic, amb el professor i amb les seves lliçons sobre el poder polític, la seguretat i les institucions que s'encarreguen de vetllar-la.

Potser una de les coses més importants que va aconseguir en Jaume Curbet va ser **crear una escola de pensament** sobre la policia, la seguretat, la democràcia i l'ètica. Però quan dic crear una escola no m'estic referint a l'Escola de Policia de Girona, que ell va dissenyar i posar en marxa a principis dels anys 80, ni a la seva tasca com a membre del Consell Pedagògic de l'Escola de Policia de Catalunya, sinó que en Curbet va saber generar als seus alumnes inquietuds, neguits, opinions i, en resum, necessitats d'aprenentatge i ganes de saber sobre unes temàtiques relacionades amb la seguretat pública.

Ell va ser, per a molts de nosaltres, un professor com devien ser els professors de l'antiga Grècia, **un mestre socràtic** que, més que transmetre coneixements, ens ensenyava a pensar, un amant de la filosofia i un transmissor dels seus sentiments cap al saber. Saber més i més, i saber compartint, sense excloent cap tipus de pensament ni d'idea.

Quan li explicaves les teves idees o bé quan responies a les seves preguntes, semblava que constantment et provoqués perquè fonamentassis més i millor el teu parer, i quan es tractava de criticar les seves idees, ell escoltava, acceptava totes les crítiques i et rebatia de nou. Sense que te n'adonassis, et feia repassar dades, informes, escrits, i feia que haguessis de cercar per la xarxa o per les biblioteques informació per rebatre els seus pensaments. Quan discuties i aportaves més i més informació, ell et rebatia de nou i podies apreciar que ja coneixia aquells arguments que tu feies servir per argumentar. Lluny d'enfonsar-te, t'animava a seguir cercant nous posicionaments, per defensar la idea o el pensament que volies expressar, fins i tot quan eren idees contràries al seu posicionament. Al cap i a la fi, t'adonaves que les seves paraules estaven orientades a provocar les ànsies de saber, a voler discutir el que ell deia, i, amb aquest mètode, et forçava a llegir, a cercar i a pensar.

Quan tu hi anaves, ell ja en tornava, i encara que no estiguessis d'acord amb les seves idees i el seu pensament, et forçava a **fer servir el mètode científic** per raonar i per discutir amb coneixement de causa. Amb ell ningú feia el ridícul.

Molts caps de policies locals i molts comandaments de la Policia de la Generalitat — Mossos d'Esquadra vam llegir els seus llibres, els seus articles. Alguns seguíem la seva revista, fins i tot vam tenir la sort de ser alumnes seus en el màster de seguretat pública. Gràcies a aquell màster, i fent servir la xarxa, vam poder debatre, entre nosaltres i amb ell, sobre diversos temes relacionats amb la seguretat. Aquells debats del màster, tant els que fèiem a través de la xarxa com els presencials a l'Institut de Seguretat Pública de Catalunya, ens forçaven gairebé sense saber-ho a fer servir el mètode, un mètode per discutir i per defensar idees. Ens obligava a ser sintètics i a esperar a altes hores de la nit per saber què havia escrit un o altre company del màster.

Alguns agosarats ens atrevíem a criticar-lo en algun aspecte i sempre rebíem d'ell un somriure i un agraïment per la crítica, una mà estesa que t'animava i t'ajudava a escriure i, sobretot, un mestre que t'escoltava. Ell t'incentivava i t'animava a explicar i publicar les pròpies experiències en relació amb la societat, la seguretat pública, els conflictes i la manera de gestionar-los, des del vessant en què un enfrontava la situació problemàtica.

2. La Transició i els primers anys de democràcia

Durant els anys de la dictadura a Espanya, la majoria de professors i investigadors universitaris no van poder estudiar ni aprofundir en l'estudi de les institucions públiques encarregades de la seguretat; per diverses raons, però potser una de les més importants era precisament pel risc elevat de ser considerat traïdor o contrari al règim. El control que la censura establia en aquells temps era exhaustiu.

Els únics llibres o articles que podíem llegir que abordaven temes relacionats amb la policia eren els que havien redactat alguns comissaris del Cuerpo Superior de Policía¹ o els manuals i llibres, articles i apunts que feien servir a les escoles de la Guardia Civil i del Cuerpo Nacional de Policía. Les excepcions podien ser els manuals de medicina forense o alguns llibres de text de dret penal o dret administratiu.

En els anys coneguts com de la transició i els primers de la democràcia, la gran majoria dels pensadors i acadèmics tampoc van dedicar-se a estudiar i analitzar els problemes derivats de la seguretat, la llibertat i la convivència, i molt menys a aprofundir sobre la policia. A la gran majoria d'estudiosos i polítics els preocupava, principalment, la construcció d'un nou ordre, dins d'un estat social, democràtic i de dret. S'estudiaven i, alhora, es creaven, entre d'altres, noves institucions com el Defensor del Pueblo, el Tribunal Constitucional o els parlaments de les comunitats autònomes, els sindicats o els partits polítics.

¹ Gil Llamas, T. *Brigada Criminal*. Ed. Planeta. Madrid: 1955; Viqueira Hinojosa, A. *Técnicas de Interrogatorio*. Ed. Tecnipol, 1985; i *Historia y anecdotario de la Policía Española 1833-1931*. Ed. San Martín S.L. Madrid: 1989.

Malgrat tot, moltes persones estaven preocupades per com es comportarien institucions com l'exèrcit i la policia o la Guàrdia Civil davant la creixent inseguretat ciutadana, i com s'adaptarien aquests cossos als canvis que s'estaven produint de forma tan ràpida. Hi havia una certa por i desconfiança en el sentit que els comandaments de l'aparell de seguretat de l'Estat volguessin retornar a un sistema de govern dictatorial.

De nou, i llevat d'algunes excepcions, molts pocs autors s'arriscaven a opinar o a teoritzar com havia de ser el nou aparell de seguretat de l'Estat. Les excepcions eren els articles o llibres de Juan Bustos Ramírez, d'Antonio Beristain, de Diego López Garrido o de J.M. Rico, entre d'altres.

A finals dels anys 70 i inicis dels 80, alguns investigadors universitaris, pensadors i acadèmics espanyols i catalans ja van començar a dedicar el seu camp d'estudi a les institucions de poder com la presó, la policia o l'exèrcit, o a escriure com havien d'adaptar-se els cossos de seguretat i l'exèrcit a la nova realitat. Al costat d'aquests acadèmics catalans i espanyols es van incorporar alguns intel·lectuals sud-americans que venien a l'Estat espanyol fugint de dictadures sud-americanes.

3. El poder local

En aquells temps, els poders locals recuperaven el sender de la democràcia, de les llibertats, de l'autonomia i de la participació ciutadana; en resum: el camí de la responsabilitat davant de la ciutadania.

Després de les primeres eleccions municipals democràtiques, el dia 19 d'abril del 1979 va prendre possessió del seu càrrec el nou alcalde de Girona, Joaquim Nadal.

En el cartipàs municipal, en Jaume Curbet va ser nomenat tinent d'alcalde responsable de l'àrea de seguretat i encarregat de **dirigir un cos de policia local, la policia local de Girona** (1979-1983), amb l'objectiu de professionalitzar i adaptar la institució policial a la nova realitat social a l'empara de la Constitució del 1978 i de l'Estatut d'autonomia de Catalunya del 1979.

Els pocs treballs, estudis o assaigs que podíem llegir en aquella època, en català o en castellà, relacionats directament o indirectament amb la policia, continuaven sent els que havien escrit alguns membres de les mateixes corporacions policials o algun professor universitari. Els autors s'havien dedicat a escriure més sobre la professió que sobre la institució, més sobre la història que sobre les funcions, més sobre les obligacions dels ciutadans que sobre els drets de les persones, més sobre l'ordre públic que sobre la seguretat ciutadana.

D'altra banda, les fonts jurídiques que s'havien de tenir en compte per organitzar i regular la seguretat i la policia eren normes generalistes, i les lleis de procediment, tant administratives com penals, estaven al marge de les resolucions de l'Assemblea General de les Nacions Unides sobre el Codi de conducta per als responsables de l'aplicació de les lleis, de 17 de desembre del 1979, i de la Resolució de l'Assemblea Parlamentària del Consell d'Europa relativa a la Declaració sobre la Policia, de 8 de maig del 1979.

L'any 1983, en Jaume Curbet donava difusió als codis internacionals de policia participant com a coautor a l'obra *L'ètica de la Policia. Declaracions internacionals*, publicat per la Direcció General de Seguretat Ciutadana.

En aquella obra, Jaume Curbet² hi deia:

“Només una societat civilitzada podrà tenir el dret i el privilegi, en definitiva, de disposar d'una policia civilitzada. I aquesta, en justa correspondència, és mereixedora del suport actiu, moral i material de la comunitat a la qual serveix”.

En aquest context històric i, en part, com a conseqüència del que he dit anteriorment, molts dels nous regidors encarregats de la seguretat ciutadana o de la policia a Catalunya, a principis dels anys 80 van haver de treballar i estudiar molt per fer millor el seu paper de representants de la ciutadania. Sense referents propers, sense mestres, sense manuals, i sent bàsicament autodidactes.³

Curbet va decidir marxar per estudiar altres experiències i altres models policials com els del Canadà. **Va estudiar els criminòlegs i sociòlegs francesos i anglesos i, sobretot, els canadencs**, en concret els del Quebec. Gràcies a aquesta formació, i tota la informació que ell va rebre i que va citar en les seves primeres obres, molts de nosaltres vam conèixer per primera vegada les obres de criminòlegs francesos i canadencs.

A Catalunya, vam tenir la sort que persones amb visió de futur van entendre que calia formar-se i estudiar els diferents aspectes teòrics relacionats amb la seguretat i la policia.

Des de les responsabilitats d'alcaldes, regidors, consellers o directors generals, les noves autoritats de la seguretat pública o els funcionaris adscrits als seus departaments i serveis van sentir la necessitat de rebre formació i de cercar el marc teòric adient per poder crear i desenvolupar unes institucions de seguretat que fossin compatibles amb una societat democràtica amb total respecte als drets humans, i ajustades a les necessitats organitzatives del segle XXI.

Si ningú estudiava la policia com a institució i les diferents formes de fer de la policia al món, com es podria saber què és i com treballa un servei de policia públic i de qualitat?

Si ningú coneixia els sistemes comparats de policia del món, com es podria saber quin sistema policial era el més convenient per al nostre país?

Si ningú interlocutava amb responsables d'organització i amb els responsables polítics i acadèmics d'altres sistemes policials, no seria estrany repetir els errors en què havien caigut altres organitzacions policials?

És un bon mètode per construir i adaptar les institucions i els organismes per posar en marxa les bones pràctiques que han fet servir anteriorment altres organismes de forma similar?

² “En aquells temps no es podia estudiar seguretat enlloc.” Entrevista a Jaume Curbet, que podeu llegir a www.elpuntavui.cat/noticia/article/2-societat/5-societat/412180-mor-jaume-curbet-politic-precoc-i-guru-de-la-seguretat.html

³ CURBET, J. *L'Ètica de la Policia. Declaracions internacionals*. Editat per la Direcció General de Seguretat Ciutadana. Departament de Governació. Generalitat de Catalunya. Barcelona: 1983. Pàg. 12.

Si ningú no estudiava i creia en la policia com a organisme públic amb noves funcions, i comprenia i coneixia amb quines normes es fonamentava el seu treball en altres països i règims, i organismes internacionals, seria agosarat assessorar els responsables polítics i els legisladors per adaptar les normes espanyoles i catalanes a les noves funcions.

Per complir amb les obligacions legals en matèria de seguretat i policia, la resposta més senzilla era copiar el que feien les institucions espanyoles i el sistema de seguretat jacobí i centralista. Però, per disposar d'una policia veritablement moderna, eficaç i respectuosa amb els drets humans, una policia pròpia d'un estat democràtic que servís a les necessitats de finals del segle XX i principis del XXI, calia una reforma en profunditat de la institució policial i, fins i tot, crear una nova escola on els policies poguessin aprendre l'ofici, la professió i les formes de treballar que imposava la Constitució tot just aprovada. Això és el que va proposar i va executar Jaume Curbet a Girona.

Aquells que vam tenir la gran sort d'escoltar-lo o llegir-lo, vam descobrir que hi havia una altra forma d'entendre la seguretat i les institucions que se n'encarreguen. Que es podia fer teoria de policia, teoria de seguretat, i que, **per ser un bon policia, calia estar ben format.**

Segurament, en matèria d'investigació criminal calia, a més a més, altres condicions i requisits, i era imprescindible disposar de personal especialitzat en biologia, veterinària, farmàcia, química o altres ciències experimentals, i calien també experts en idiomes, fotografia, telecomunicacions. I, sobretot, calia adaptar-se al nou marc legislatiu que derivava de la Constitució.

Hi havia possibilitats de descentralitzar els serveis públics, d'acostar la policia a la ciutadania i de controlar l'ordre públic i la seguretat ciutadana des de l'estat de dret. Hi havia la possibilitat d'acostar el món local a la seguretat i, per descomptat, de **portar més seguretat al món local**, i aquesta va ser una altra de les aportacions del mestre Curbet. Ell sempre va apostar pel model de seguretat de base local que, en definitiva, és com concebia la proximitat.

Entre una visió de la seguretat seguint esquemes centralistes o una visió que pren la base local com a referència, Catalunya va optar per una tercera via, la que podien aportar els administradors de la seguretat a la comunitat autònoma a partir d'una policia autonòmica pròpia.

Curbet va participar com a assessor en diversos municipis i en diverses comunitats autònomes i territoris, i en tots va aportar una visió ètica de la professió.

En paraules seves: "En una societat democràtica, el fet de treballar de policia comporta haver d'acceptar unes exigències deontològiques molt definides".⁴

Avui estem construint un nou model de policia, un cop finalitzat el desplegament dels Mossos d'Esquadra a Catalunya; i, amb la situació i el context que ens ha tocat viure, cal tornar a definir quin rol i quin paper ha de tenir la policia en la nova societat.

⁴ CURBET, J. *L'Ètica de la Policia. Democràcia i policia*. Editat per la Direcció General de Seguretat Ciutadana. Departament de Governació. Generalitat de Catalunya. Barcelona: 1983. Pàg. 88.

En un futur no gaire llunyà poden veure la llum noves lleis de policia, noves lleis que regulin la convivència a l'espai públic, noves lleis que afectin les relacions entre l'Estat i les comunitats autònomes, i caldrà optar de nou per una o altra de les opcions que es coneixen sobre sistemes policials. Més centralitat, més descentralitzat, més europeïtzat..., el que sí és cert és que la societat no tornarà enrere i la policia tampoc. La policia i l'aparell de seguretat s'adaptarà a les exigències del moment tant en noves tecnologies com en defensa del medi ambient, tant en protecció i garantia de drets com de deures.

El policia no deixarà de ser una persona que es guanya la vida protegint una altra persona, amb la llei com a límit a les seves funcions i formes d'actuar.

Serà imprescindible determinar com les persones voluntàriament podran coadjuvar a les funcions policials, sobretot en la recerca de seguretat, evidentment, sense minvar les llibertats i sense afectar de cap de les maneres els drets humans.

Aquí pren sentit de nou recuperar els escrits i els pensament del professor Curbet.

4. Policia preventiva

Precisament, una de les línies de pensament del professor es construeix al voltant de la prevenció en les polítiques de seguretat. La prevenció exigeix una reflexió sobre les causes dels conflictes i un coneixement de les situacions que poden generar inseguretat. Així entesa, la tasca preventiva farà possible el control del risc, evitarà possibles respostes repressives contundents davant situacions d'inseguretat i incrementarà la confiança en els cossos policials en la gestió i resolució de conflictes.

En l'obra de Jaume Curbet titulada *Democràcia i Policia*,⁵ en relació amb el concepte de prevenció fa referència a les paraules de Gernot Steinhilper de l'estudi *Violence et police*, publicat l'any 1979 pel Consell d'Europa. Aquest autor diu: "Per regla general, la prevenció requereix unes estructures tècniques i de comportament, unes reaccions i unes iniciatives, unes idees i uns mitjans ben diferents de la repressió".

Desenvolupant aquest pensament, el professor Curbet escriu: "La qüestió, tal com es presenta, no sembla tenir una sortida fàcil; d'una banda, es crea una policia especial encarregada de la prevenció; això suposa aïllar encara més l'altra policia i impedir que ambdues aconseguixin l'eficàcia necessària en les seves feines respectives".

Si considerem que la finalitat de la prevenció és aconseguir que la societat pensi en la policia com una institució activa en la resolució de conflictes i responsable en el seu compromís de gestionar els problemes a través de taules de diàleg, crear aquests espais comporta entendre les dinàmiques crítiques socials envers els mecanismes de participació i també comporta identificar els principals actors apareguts en l'esfera no institucional.

⁵ CURBET, J. *Democràcia i Policia*. Editat per la Direcció General de Seguretat Ciutadana. Departament de Governació. Generalitat de Catalunya. Barcelona. 1983. Pàg. 80-81.

Aquest exercici de prevenció es transforma en una pràctica de responsabilitat de la policia que va més enllà del compliment de les funcions habituals reactives desenvolupades i perfeccionades amb el desplegament. Aquesta orientació es centra també en el desenvolupament de funcions proactives que el mateix creixement de la PG-ME no ha permès ordenar i materialitzar en la mesura necessària al ritme dels canvis de la societat.

Aquests canvis socials s'han percebut de forma emfàtica durant els primers anys de crisi, que han qüestionat les tècniques de resolució de conflictes i els mitjans de la policia per abordar-los.

La crisi no és responsabilitat de la policia i està deixant entreveure que les actuacions dels agents institucionals han de ser conjuntes. I que un dels camins a seguir és la identificació i el desenvolupament de mitjans i espais generadors de diàleg.

En aquest sentit, una finalitat última de la prevenció és aconseguir que la societat pensi en la policia com una institució activa en la resolució de conflictes i responsable en el seu compromís de gestionar els problemes a través de taules de diàleg.

Aquesta visió implica l'aprofitament d'espais de gestió de conflicte ja coneguts o que es podrien generar a partir de l'activitat que desenvolupi l'àrea de relacions institucionals en identificar i conèixer els diferents actors socials.

La idea és construir un model preventiu de la policia com a ens participatiu i generador d'espais de diàleg.

Crear aquests espais comporta entendre les dinàmiques crítiques socials envers els mecanismes de participació (associacions de veïns, assemblees de barri, etc.); també comporta identificar actors reivindicatius apareguts en l'esfera no institucional, com per exemple, la plataforma d'afectats per la hipoteca o les dinàmiques reivindicatives del moviment 15M.

Bibliografia

CURBET, J. *Un mundo inseguro. La seguridad en la sociedad del riesgo*. Editorial UOC. Barcelona: 2011.

CURBET, J. *Temeraris atemorits. L'obsessió contemporània per la seguretat*. CCG Edicions. Girona: 2007.

CURBET, J. *La glocalización de la [in]seguridad*. Plural editores. 1a ed. La Paz: 2006.

CURBET, J. *El rei nu. Una anàlisi de la (in)seguretat ciutadana*. CCG Edicions. Girona: 2010.

CURBET, J. *La policia del Quebec: un model per a Catalunya?* Direcció General de Seguretat Ciutadana. Departament de Governació. Generalitat de Catalunya. Barcelona: 1987.

CURBET, J. *Democràcia i Policia*. Direcció General de Seguretat Ciutadana. Departament de Governació. Generalitat de Catalunya. Barcelona: 1983.

CURBET, J. i altres autors. *L'Ètica de la Policia. Declaracions internacionals*. Direcció General de Seguretat Ciutadana. Departament de Governació. Generalitat de Catalunya. Barcelona: 1983.

**Dr. Agustí
Vehí i
Castelló**

Sotsinspector de la
Guàrdia Urbana de
Figueres

“L’estranya joguina” que ens va regalar en Jaume: pensar la seguretat sense por i sense fer por

“... tot lo meu mal serà vos no veer”
(Ausiàs March)

Primer de tot, i de manera molt especial, voldria agrair al consell de redacció d'*Apunts de Seguretat* la invitació a escriure sobre Jaume Curbet i Hereu, una persona excepcional que, des del pensament i la discreció, va construir un edifici teòric que, bé per discutir-lo, bé per ampliar-lo, bé per matisar-lo, bé per seguir-lo, ha il·luminat amb força la reflexió sobre la seguretat pública en aquest país. Una reflexió, diguem-ho des d'ara mateix, que en Jaume va fer amb rigor i amplitud de mires només començar aquell període que convenim a denominar "transició", quan la gent del comú va començar a prendre la direcció de les diferents institucions després de passar per unes eleccions lliures: una cosa tan simple de dir, ara, com inaudita llavors.

I no vull escriure sobre en Jaume parlant a cops de biblioteca o d'hemeroteca, de manera freda o plena de frases buides i llocs comuns o de persones i situacions moltes de les quals no vaig ni conèixer. Vull fer, en canvi, un escrit proper, bastit sobre els meus propis records personals, que són bàsicament figuerencs i gironins. He de dir, per tant, que a Girona van ser ell i en Jaume Bosch, el primer en persona i el segon gràcies als seus escrits, els que van guiar molts dels primers ajuntaments democràtics en un terreny tan delicat i complex com el d'edificar una seguretat democràtica que sorgia, mig amb por, mig amb il·lusió, d'una dictadura que, justament, havia convertit les paraules “policia” i “seguretat” en dos elements de primer ordre del seu nucli dur, en les eines directes de la repressió. És en aquests moments quan vaig conèixer en Jaume Curbet.

I també voldria afegir des del començament que parlar sobre Jaume Curbet és, per descomptat i abans que cap altra consideració, un honor personal i un encàrrec que compleixo de gust, ni que sigui per desvetllar les generacions joves i interessades en la reflexió sobre les qüestions de la seguretat pública, el privilegi i la immensa fortuna que podia significar per a un jove policia com jo —jove llavors que no pas ara, dissortadament— conèixer algú com ell. Però, alhora, també és un problema: com destriar, en aquesta mena de bosc complex i estrany que són els records, allò que pot ser rellevant per a la qüestió de la seguretat pública nacional, o del model policial, d'allò més personal i sense gaire interès per a la resta? I em refereixo al

conjunt de mirades, silencis, ironies i complicitats que conformaven la seva manera de ser i eren part inseparable del seu estil de treballar, un tarannà que et feia sentir a gust pensant al seu costat com un igual. Admiro en Jaume Curbet, també ho vull dir, i l'estimo com aquell germà gran que t'agafa de la mà i t'ajuda a passar sense ensurts un riu ample i perillós. Com molta més gent, al seu costat, escoltant-lo, pensant amb ell, vaig créixer com a persona i em vaig construir com a professional. No són coses que es puguin dir de gaire gent.

Quan el vaig conèixer jo tenia pels volts de 25 anys, acabava d'ascendir a sergent i tenia tota una professió per entendre, la de policia, la de gestor policial, com es vulgui, i no disposava de gaire eines per fer-ho. Cal fer memòria i dir que, en aquells moments i a la majoria dels ajuntaments, la formació policial era un bé escàs, excepció feta, és clar, del sistema tradicional basat a agafar un noi o una noia, posar-li un uniforme i fer-lo sortir al carrer una setmana o dues al costat d'un veterà, deixant-se en mans de la fortuna, o del quadrant de serveis, les dots i la capacitat pedagògica del professor i mestre improvisat. Dels resultats del procés, no crec que calgui parlar-ne gaire: tot era pura sort, pura casualitat. Així anaven les coses, repetim-ho, en una bona part de viles quan els primers ajuntaments democràtics van arribar.

Si hi havia ocasió de formar-se, però, la cosa era una mica més elaborada: recordo perfectament el dia que ens van reunir als sis agents que formaven la meua promoció, tres nois i tres noies, i ens van comunicar que hi havia una plaça disponible, només una, per anar a Girona a fer el curs bàsic de formació. Tot seguit, el nostre oficial va posar els números de placa dins d'una gorra d'uniforme i es va escollir qui seria l'afortunat o l'afortunada. I em va tocar a mi. Quan això passava ja portàvem un any i mig llarg, aproximadament, treballant sols al carrer sense cap altra formació que la tradicional. L'antiga Escola de la Policia de Girona, de la mà d'en Món Marquès, va tenir la virtut, entre moltes d'altres, d'oferir la primera formació reglada i, de fet, l'única possible, a molts joves de les comarques gironines que estàvem començant la nostra vida professional com a membres del sistema de seguretat pública.

Més tard, vàrem saber que l'Escola era una de les idees i de les creacions d'en Jaume: si es volia una policia diferent, calia formar-la, així de simple, i també, en aquells anys, així d'excepcional. I, a l'Escola, en Jaume anava coneixent gent, escoltant gent, parlant amb gent, pensant amb gent. La seva mateixa generositat intel·lectual el portava a reunir persones per anar aprofundint cada vegada més en aquell món tan nou i tan desconegut: la gestió de la seguretat pública. Així el vaig retrobar, dos o tres anys més tard d'haver sortit de l'Escola, després d'haver estat caporal i ja convertit en un flamant sergent que, a vegades, no sabia on tenia la mà dreta ni l'esquerra.

I el vaig retrobar quan em va convidar a xerrar sobre la funció policial amb ell i altres companys. Érem quatre policies: en Jordi Frau, en Pep Pujades, en Josep Torrent i jo mateix. En Jaume havia parat un pis —si la memòria no em falla, en el número 2 del carrer del Nord de Girona—, on hi havia portat la part de la seva biblioteca que contenia els llibres que feien referència a la seguretat pública. I, allà, una tarda a la setmana o cada quinze dies, ens reuníem i reflexionàvem. Moltes de les idees, dels conceptes i de les propostes que discutíem en aquelles trobades, les vàiem sorgir més tard incorporades aquí o allà, i, així, percebíem com ajudàvem a construir la nova seguretat pública de casa nostra. Era apassionant.

Nosaltres, cal dir-ho, estàvem a punt de començar, o tot just havíem començat, una carrera professional que estaria presidida per quatre grans conflictes, quatre grans evolucions. Però encara no ho sabíem. Probablement, en Jaume sí que era conscient de l'existència d'aquests quatre camins i els volia entendre, preparar, pensar. I, per això mateix, ens volia escoltar, que era tant com escoltar la veu que venia directe del carrer, la real; no la vella veu que venia del franquisme i del passat, sinó la nova veu que entrava en els cossos policials, encara que no entenguéssim gaire res, encara que fóssim novells, pota tendres, acabats d'arribar. D'una manera o altra, confiava en els nostres ulls i les nostres orelles. Confiava en les nostres anàlisis, en les nostres opinions, malgrat ser joves. Ell hi aportava la seva cultura enciclopèdica que temperava la nostra passió; hi posava mètode, calma i reflexió. Així, mentre construïa el dia a dia de la nova policia, ja volia albirar el futur i pensar-lo, preparar-lo.

Anem, però, a pams. Els quatre grans camins que en Jaume intuïa perfectament en aquells moments, i nosaltres no, eren la construcció de la nova policia democràtica als ajuntaments i, per extensió, la construcció de la nova seguretat; el segon era el paper, insospitat, que tindrien les noves tecnologies en el treball policial; el tercer era la construcció del nou model policial a Catalunya, el que havia de ser el model de la democràcia, i, finalment, el quart era transcendir tot això i començar a pensar la seguretat que vindria després, els nous paràmetres que la definirien, els seus factors i elements, integrar-los i, superant la seguretat tradicional, pensar en termes de riscos i globalitat. Quatre camins que avui, mirant enrere, penso que s'obren als meus ulls amb una claredat meridiana.

Primer de tot, la construcció de la nova policia. La primavera del 1979 es van constituir els primers ajuntaments democràtics i a Jaume Curbet li va correspondre la tasca de convertir l'aparell policial de l'Ajuntament de Girona en un servei modern, format i professional. Aquestes paraules —que ara ens semblen afortunadament normals, quotidianes, i, a més a més, no podem concebre que hi hagi una policia que avui no les tingui incorporades als seus gens—, aquell llunyà 1979, quatre anys més tard de la mort del dictador, vorejaven el somni, quan no l'impossible. En Jaume no només es va atrevir a dirigir el canvi; també, i al mateix temps, va construir tots els elements necessaris al seu voltant perquè el projecte no tingués opció de retorn. L'Escola de la Policia Municipal de Girona, els seus manuals, els llibres i els estudis sobre la policia i la funció policial, el nou edifici del carrer Bacià o els constants viatges per saber què feien en altres llocs i com ho feien, seran elements suficients per il·lustrar el que dic.

Però, si les coses que hem dit no semblen prou importants, ell encara va anar més enllà. Va pensar tot el procés i el va fer realitat, com s'ha dit, però també el va teoritzar i el va racionalitzar. Si Jaume Bosch, amb el seu entranyable i utilíssim *Manual municipal de Governació*, publicat pel CEUMT, dibuixava el dia a dia de la nova governació i l'organització administrativa que l'acompanyava, en Jaume, en canvi, li va donar vida i ens va explicar als policies qui érem, d'on veníem, quin paper ocupàvem i què havíem de significar. Va ser el primer a fer-ho i l'únic en molt de temps, sense oblidar, òbviament, les reflexions i els escrits de reconeguda vàlua que van fer, entre d'altres, els doctors Ballbé o Recasens. Les d'en Jaume, però, eren les teoritzacions més properes, les més ajustades, les més necessàries.

A l'ombra d'aquests esforços i treballs, i seguint en més o menys mesura el seu camí o amb el convenciment que a la ciutat de Girona, i de la seva mà, sempre hi havia un consell o una paraula d'ànim, a la demarcació gironina es van anar fent, a la dècada del 1980, les respectives transicions policials a cada ciutat i vila, unes de més ràpides, d'altres de més lentes, algunes amb més mitjans, d'altres amb menys. Nosaltres mateixos érem les primeres promocions d'agents que materialitzàvem aquesta transició i en Jaume, conscient del perill de perdre de vista la realitat del carrer i dels cossos policials, ens demanava participar en el procés per adequar-lo a les necessitats, per descobrir-ne els errors, per solucionar-ne les fallades. Així el vàrem conèixer, així vàrem participar amb el seu projecte, així vàrem aprendre d'ell la majoria de les coses que sabem.

Aquesta democratització dels diferents serveis de policia, si es vol dir així —o, amb paraules més clares, però més incòmodes de pronunciar en aquells moments, la creació del nou sistema de seguretat apartant-ne els hàbits, els usos, les visions, els comportaments de les velles policies franquistes, de les quals es venia i que, inevitablement, eren les úniques referències que havia al país sobre la professió—, no va ser fàcil i, sobre això que estem dient i només per donar als més joves, o als desmemoriats, una nota d'ambient de com anaven les coses, podem recordar el cop d'estat del 23 de febrer del 1981. No és aquest, però, el moment de reflexionar-hi, tot i que la transició a les policies és una de les qüestions pendents d'estudiar, aclarir i, sobretot, mirar bé si, avui, en queda res de viu, encara, de les antigues formes. En Jaume Curbet, des dels inicis, per tant en els moments més difícils i durs, va ser inflexible en aquest aspecte: el canvi cap a formes democràtiques havia de ser absolut, radical, irreversible.

La segona línia d'evolucions que ha marcat la nostra vida professional era, en aquells moments, una mica impensable: em refereixo a la tecnologia. I quan dic impensable vull dir, precisament, impensable. Qui, als inicis dels anys vuitanta, parlava d'SMS, correus electrònics, escaneigs i tota la resta d'invents electrònics que avui sembla que són imprescindibles? I la informàtica? En vida nostra hem passat de fer atestats amb màquina d'escriure, paper de calcar i cinc còpies, a la immediatesa de les noves tecnologies, que ho permeten fer gairebé bé tot, siguis on siguis i sense que l'hora del dia signifiqui cap problema. Indiferentment de la seva opinió personal respecte d'això, en Jaume va defensar l'ús d'aquesta modernitat tecnològica com un dels elements més importants de la feina policial, com una de les eines més útils que podíem tenir. El temps li ha donat la raó i jo, encara avui, continuo intentant saber la diferència entre vés a saber què i un twitter. Mirar endavant, pensar el futur, caminar al pas del món, era clau per a ell; era la diferència entre un sistema policial obsolet en el mateix moment de néixer i un sistema amb possibilitats de tirar endavant.

La tercera qüestió ha estat la creació d'un nou model policial del no res. Si la democratització de les policies municipals no va ser ni fàcil ni ràpida, si la modernització va costar molt en termes d'adaptacions i noves formes de pensar, el nou model va ser una empresa complexíssima en la qual en Jaume va participar, com sempre va fer en tot, des de la discreció i la reflexió. Quan diem el nou model policial ens referim a la creació d'una nova policia catalana que, substituint en una part molt significativa de funcions les policies d'estat, havia d'esdevenir, sota l'administració estatal espanyola, la policia ordinària de Catalunya. Això

implicava un model policial a tres nivells en el qual, si la base era clara (amb les guàrdies urbanes) i el sostre també (amb els cossos de l'estat i les funcions que conservaven), el mig, és a dir, la part més substancial, la més complexa, quedava en mans d'una policia que no existia en la forma en què es volia, que s'havia de fer. Mentre es feia, era imprescindible que anés assumint al mateix temps el repte de substituir, trobar el seu espai, treballar i madurar. I, per descomptat, garantir la pau pública i les llibertats, investigar, prevenir..., no ho oblidem. A més a més, fer tot això bé, enmig d'una realitat professional difícil i delicada.

Una vegada més, cal dir que aquest no és el lloc per analitzar el procés, la velocitat, les formes i els ritmes amb què es va fer tot plegat. Vist en perspectiva, i fent memòria de quan s'hi era pel mig, una primera cosa a dir és que aquest procés va ser modèlic, malgrat les fallades que es van donar, que hi van ser i algunes no pas de petites. En qualsevol cas, la volada del projecte, la transcendència, la magnitud i la repercussió social, així com el resultat final, redueixen significativament el pes dels errors que es van cometre i mantenen perfectament el qualificatiu de modèlic. En Jaume hi va ser, en el projecte, el va ajudar, el va pensar i va col·laborar a conduir-lo des de la discreció i el consell. Mentre altres sortien al balcó, ell pensava a dins.

Finalment, ens queda el quart camí, el futur. Aquesta potser és la feina d'en Jaume Curbet que més impressiona: no en va tenir prou amb canviar l'herència del passat, de gestionar i construir el seu present, el passat i el present policial de tots, sinó que va començar a pensar el futur i a reflexionar sobre la nova seguretat que tot just treia el nas, i va fer-ho en termes de risc, de sostenibilitat i de llibertat, posant en l'anàlisi l'economia, la geopolítica, la solidaritat i els drets humans i relacionant-ho i lligant-ho amb tot el que passava arreu del planeta, com els problemes mediambientals. I va parlar de la seguretat integral, la seguretat humana, la seguretat global, la bioseguretat, les noves pors, les noves tècniques per construir preocupació i pànic de manera artificial, l'economia de la seguretat, etc. És a dir, va pensar els nous paradigmes, els nous termes d'avantguarda de la seguretat globalitzada i, nosaltres, amb els seus llibres més recents, vàrem descobrir que la reflexió d'alçada al nivell dels millors, la que marcava el camí més nou i compromès amb la seguretat, es feia també a casa nostra i en català: la feia en Jaume.

I, així, l'home que tots coneixíem va esdevenir, de cop, un luxe per a qualsevol país. De la seva mà, els que de joves havíem après les beceroles de la professió, llegint-lo de nou, escoltant-lo de nou, parlant-hi de nou, vàrem recomençar el meravellós camí de l'aprenentatge, de la reflexió sobre la nova seguretat d'aquest món que cada dia és més petit i que cada vegada va més ràpid i està més interconnectat. Un món nou que demana, com és obvi, uns sistemes de seguretat nous, que, en Jaume, mai de la vida voldria que fossin construïts o pensats fora dels drets, els deures democràticament acceptats i les llibertats dels homes i les dones. Fora d'un sistema democràtic pot haver-hi moltes coses, fins i tot alguns podran parlar de seguretat. Mai, en cap cas, serà la Seguretat noble i amb majúscula, que no vol dir ineficàç, que pensava, volia i defensava en Jaume Curber i Hereu.

Arribats a aquest punt, s'imposa una pregunta. Com ens ha ajudat i, òbviament, com ens està ajudant en la nostra vida professional el mestratge d'en Jaume, la seva companyia

intel·lectual, ara només gràcies a la seva obra escrita, dissortadament. Considero que de moltes maneres. Voldria pensar que, essencialment, no ens va donar un peix: ens va ensenyar a pescar, i ho va fer mostrant-nos diversos camins i convidant-nos, amb el seu exemple i les seves paraules, a seguir-los nosaltres sols amb les eines que ell feia servir: el pensament i la reflexió. Aquests camins són l'autocrítica; la lectura constant i l'anàlisi teòrica de la realitat, lligant-ho sempre amb la vida real; el pensar constantment la professió amb realisme i sense por a la imaginació; l'exercici comparatiu amb altres maneres de fer, sense oblidar les necessàries transformacions per fugir de les terribles i absurdes aplicacions directes de sistemes i tècniques; la passió per la reflexió sobre la seguretat pública; la confiança en el futur i en els professionals que, si necessiten alguna cosa, és temps i formació; el compromís amb el país; el respecte pels drets humans i, per dir-ne una més i no la menys important precisament, el sentit i el valor d'una visió democràtica i constitucional de la seguretat pública. El temps ens dirà si nosaltres hem sabut arribar a algun port segur o, com diuen a les Illes, si ens hem perdut per es camins.

La qüestió preocupant, l'assumpte sobre el que cal pensar, l'aspecte essencial, cabdal, és que, avui, l'actitud d'en Jaume encara és revolucionària, innovadora, atrevida, fresca, apassionada, intel·lectualment compromesa. No hem anat més enllà, doncs? És a dir: ens pensem, avui, els policies? Ens atrevim a pensar, públicament i en veu alta, sobre la seguretat, sobre la nostra professió? Reflexionem, amb rigor i fondària, i publiquem les reflexions, per endegar un diàleg a moltes veus que ens empenyi endavant? Convidem la societat a pensar amb nosaltres per millorar el servei? Estem oberts al món de les idees de tothom i les treballem? Sabem llegir correctament la societat a què servim i comprendre'n els canvis, les evolucions, les noves formes de pobresa i de conflicte?... Veig ara mateix en Jaume, amb la seva mirada irònica, rient i fent un discurs sobre la funesta mania de llegir, pensar i, perversió entre les perversions, tenir opinió pròpia per, tot seguit, saltant de llibre en llibre i d'autor en autor, parlar sobre aquest o aquell aspecte de la seguretat pública per qüestionar-lo, repensar-lo o adequar-lo a les noves realitats socials que, a còpia de no pensar-les, i, per tant, de no entendre-les, passen pel nostre costat i esdevenen problema, no realitat a gestionar democràticament des de la policia. A vegades, la funció de l'intel·lectual —i en Jaume ho era—, és provocar i, provocant, cridar l'atenció sobre aspectes fonamentals que no han estat prou vistos o valorats degudament per propiciar que tothom hi pensi, que tothom en tingui una opinió i la comparteixi amb vista, fruit d'aquesta posada en comú, a generar idees noves, parlades, eficaces, vàlides i aplicables a una qüestió concreta, en el nostre cas la seguretat i la policia. En Jaume no “pensava de”, en Jaume “pensava amb”, aquesta era la seva força.

Probablement el lector recordarà “L'estranya joguina”, la vella cançó de T. Paxton, que entre nosaltres van adaptar i traduir J. Soler i la gent de Falsterbo-3. A casa, com un tresor, conservo i sovint consulto i rellegeixo tres llibres d'en Jaume, tots amb la seva característica signatura, a dalt de la primera pàgina, a la dreta, i a sota el dia i el lloc on els va comprar. Un d'ells és l'edició d'*Els delictes i les penes* de Cesare Beccaria, en l'edició que va fer-ne Alianza Editorial el 1980, que inclou el comentari de Voltaire, amb introducció, apèndix i notes de Juan Antonio Delval. A dins encara hi ha una de les típiques targetes d'arxiu que feia servir, de les

de tota la vida, amb els comentaris que en Jaume em feia sobre aquest o aquell punt del text i demanant-se si calia parlar-ne més entre tots.

Torno a la cançó, que ens explica una història familiar. En efecte, ara, avui, quan han passat els anys i jo intento ser el discret professor d'història de la seguretat de l'Escola de Prevenció i Seguretat de la Universitat Autònoma de Barcelona, a les classes utilitzo textos que ja utilitzàvem llavors, com el de Beccaria, i plantejo als alumnes qüestions per pensar, que són diferents de les d'aquells dies, no en va han passat els anys, però amb el mateix esperit de reflexió, col·laboració, crítica constructiva i esperit d'aparellar un relat seriós i sòlid sobre què ha significat la seguretat, què significa i què pot significar. D'una manera o altra, la cançó s'ha fet realitat: "l'estranya joguina" que en Jaume ens va regalar eren paraules per pensar primer i aplicar després. Moltes paraules, efectivament, però sobretot policia, seguretat, democràcia, ètica, drets humans, compromís amb el país... Com diu la lletra de Paxton, aquells policies joves ara som uns homes grans i tenim petits hereus professionals. I els regalem també estranyes joguines. De fet, les mateixes que ens va oferir en Jaume, però, ahora, diferents, perquè, com diu una altra cançó, els temps estan canviant.

De manera que, si haguéssim de fer un resum inicial, donar una nota telegràfica del valor d'en Jaume Curbet en el món de la seguretat pública catalana, penso que el podríem reduir a tres aspectes, tots ells importants i decisius.

La primera cosa és el valor, l'atreviment, la valentia de pensar la seguretat amb rigor i fer-ho des d'una perspectiva d'esquerres, o de progrés, que diríem avui, en aquest aigualiment ideològic que vivim i que exigeix utilitzar un idioma políticament correcte, per quedar bé amb tothom i que les opinions no ens costin rebre cap etiqueta que ens impedeixi obtenir una canongia. Aquesta perspectiva d'esquerres, aquesta mirada no és anodina ni en absolut gratuïta o de poca importància: entre altres coses, va trencar el tabú que assegurava que, les coses de la seguretat, és millor pensar-les des de postures conservadores que, segons sembla, és on en saben.

El segon aspecte important és l'actitud de servei al país que va presidir sempre els seus actes: ho feia perquè pensava que ho havia de fer, fugint, ahora, de càrrecs i protagonismes públics. Pensar era la seva feina i ho va fer sense esperar res a canvi, amb una manera oberta, lliure, desinteressada, dialogant i sincera d'entendre el patriotisme, una manera que, avui per avui, ja va camí dels museus o de les col·leccions particulars. Ell es va trobar un país per fer, per construir, i la policia, la seguretat, era uns dels aspectes fonamentals de qualsevol país. Si Catalunya, per les raons evidents de la seva evolució històrica, no en tenia, calia posar-s'hi. I s'hi va posar. Una mirada a la realitat d'avui, en termes de tota l'estructura nacional de seguretat, ens pot donar notícia del valor del seu treball, sense que això ens faci perdre de vista els punts, els elements i les decisions que no han acabat d'anar bé, que hi són. Justament, en Jaume és fixaria només en aquests, amb la intenció lleial i neta, i pensant únicament en el projecte, de solucionar-los.

Finalment, i d'aquí el títol d'aquest escrit, en Jaume ha deixat gent darrere seu. Tampoc és el lloc ni el moment, ara el protagonisme ha de ser d'en Jaume, per discutir si hi ha una manera catalana de pensar la seguretat, una escola, una línia. No ho sé, però, si hi és, ell n'és uns

dels creadors sense cap gènere de dubte. El que sí sé, i així ho penso, és que ha deixat una actitud, un estil sense complexos de pensar la seguretat a casa nostra, un procediment per fer-ho sense por ni ànim de fer-ne, de por, però amb molt de rigor. I tornem al concepte d'en Jaume com a luxe per al país: les seves darreres obres pensen una seguretat global, íntimament lligada a la petita seguretat de casa nostra i de totes les cases del món; és això que en diuen "globalització", però aplicada a la policia i a la seguretat. Ara cal continuar: nosaltres hem passat humilment les idees i la manera de fer. Ara toca als joves reflexionar sobre la realitat quotidiana en seguretat i sobre la realitat mundial, enmig d'aquesta seguretat globalitzada que marca la petita seguretat nostra de cada dia.

Sóc conscient que aquest article planteja més dubtes que no n'aclareix, potser he dit massa vegades que això, o allò, no eren aspectes per discutir aquí, per la seva complexitat o densitat o perquè ens apartaria de la qüestió central, en Jaume. Però aquest és l'estil que varem aprendre d'ell: posar damunt la taula les coses rellevants, troncals, i discutir-les entre tots per així tirar endavant. Ara la qüestió és qui para la taula i convida a parlar, discutir i reflexionar sobre l'aspecte del nostre país, al qual hem dedicat tota la nostra vida professional: la seguretat.

Sovint penso en aquelles reunions on el vaig conèixer i en què vam aprendre tantes coses. En el que somiàvem i en el que ha esdevingut tot plegat, tants anys després. I recordo, és clar, en Jaume. Era com estar en un foc de camp, quan érem escoltes, i sentíem les rondalles i les llegendes més meravelloses i apassionants que es poguessin imaginar, mentre la dansa de les flames ens ajudava a dibuixar un món diferent. Així era escoltar en Jaume, pensar amb en Jaume, riure amb en Jaume. Així recordo l'home que va personificar com ningú, sobretot per uns policies molt joves, la inoblidable cançó de Paco Ibáñez, a partir d'un poema de José Agustín Goytisolo, i que tanta falta feia sentir aquells anys de finals dels setanta i començament dels vuitanta del segle passat, enmig d'un sistema policial que sorgia d'una dictadura dirigida per un general petit i mediocre.

Diu la cançó:

*Érase una vez
un lobito bueno
al que maltrataban
todos los corderos.
Y había también
un príncipe malo,
una bruja hermosa
y un pirata honrado.
Todas estas cosas
había una vez.
Cuando yo soñaba
un mundo al revés.*

Josep M. Lahosa **El Pla de seguretat ciutadana de Barcelona 2009-2011**

Director de Serveis
de Prevenció de
l'Ajuntament de
Barcelona

Presentació

Quan els responsables d'Apunts de seguretat em varen demanar de participar en aquest número dedicat a la figura d'en Jaume Curbet, vaig valorar la possibilitat de bastir algunes reflexions sobre la seva obra, o bé de donar a conèixer un treball col·lectiu: el Pla de seguretat ciutadana de Barcelona 2009-2011.

Vaig poder treballar amb ell, tot just abans dels seu traspàs, en l'elaboració del pla, i les seves aportacions conceptuals i metodològiques, tant d'ordre científic com operatives —perquè un pla de seguretat ciutadana, ens deia, ha de servir bàsicament per a això, per donar seguretat a la ciutadania—, són molt presents en el treball d'elaboració del pla i en els documents que l'acompanyen, dels quals aquest document és una expressió.

Haver tingut l'oportunitat de conèixer i treballar amb ell genera un seguit de sentiments i reconeixements de la seva vàlua personal i intel·lectual que no posa fàcil deixar negre sobre blanc tot el que ha representat en Jaume tant en l'esfera personal com en la seva aportació a la construcció política d'un dels poders de l'estat modern més potent i a voltes aclaparador: la política de seguretat pública.

Valguin aquestes pàgines com a reconeixement i gratitud pel seu mestratge. Gràcies, Jaume.

1. Introducció

Mentre començava a deixar escrites sobre la pantalla de l'ordinador les primeres ratlles d'aquest article, anaven apareixent a la meua memòria retalls de les converses amb en Jaume, dels seus escrits, dels seus parlaments, especialment la darrera que li vaig sentir: una reflexió de tan sols quinze o vint minuts en què va presentar, en el marc de la segona conferència estratègica del Fòrum espanyol per a la Prevenció i la Seguretat Urbana, que es va celebrar a l'auditori de la Ciutat de la Justícia de l'Hospitalet al mes de gener del 2011, el número 53 de la revista *Papers*. Varen ser uns minuts brillants, on va identificar aquells reptes

fonamentals que té la construcció d'un sistema de seguretat pública basat en la llibertat i la responsabilitat col·lectiva, però també identificant aquelles responsabilitats individuals sobre els drets i deures que, com a ciutadans virtuoses, ens són exigibles.

Aquest batibull de pensaments em va generar la necessitat de rellegir alguns dels escrits que tenia d'en Jaume; en la meua memòria sorgia una constant: les reflexions sobre la construcció de la por i, per tant, sobre la percepció i la (in)seguretat —un dels temes centrals de la política pública de seguretat o potser, fins i tot, el més cabdal—, no era quelcom dels darrers anys de la seva obra.

I és en aquesta rellegida de llibres, textos i documents d'en Jaume que recupero un manuscrit, datat l'any 1984 a Girona, que sota el títol *La ciutat i la por. Informe sobre la policia*, desenvolupa uns primers retalls del pensament sobre el que més endavant construirà el seu discurs i les seves propostes sobre les inseguretats i l'organització policial, sobre un sistema de seguretat assentat en la llibertat i la responsabilització individual i col·lectiva.

Desconec si aquest text ha estat publicat, en tot cas la transcripció de la introducció ja ens fa evident com, fa vint-i-vuit anys, en Jaume veia amb clarividència on rauen alguns dels aspectes que fan tan difícil el discurs sobre la construcció d'un sistema públic de seguretat compartit; aquesta precocitat en l'anàlisi —tan sols feia quatre anys que s'havia incorporat als afers de la seguretat pública— fa més punyent la incapacitat dels que treballem en l'àmbit de la seguretat pública per superar-los.

Començar a escriure, ni que sigui amb el propòsit més trivial, sempre suposa l'inici d'una certa aventura, intel·lectual sens dubte. Aventura que comporta el marge inherent a qualsevol procés de reflexió lliure i que ve a ser com el nedar sense guardar la roba i deixant a casa el pneumàtic tranquil·litzador. Comences a escriure amb la mateixa precarietat que abans havies llegit i pensat. Amb el desordre que comporta l'apassionament. Comences a comprendre alguna cosa a mesura que l'aigua et va arribant al coll.

Suposo que sense assumir cap risc no hi hauria pensament lliure. Fer-ho, això de reflexionar en llibertat, equival a encetar una veritable cursa d'obstacles, el primer dels quals no resulta de cap manera el més fàcil de superar. No hi ha espai per al pensament ni per a la llibertat si no es comença per renunciar rotundament al confort de les idees establertes. Com diu Louk Hulsman, són justament aquestes les que sustenten els sistemes d'opressió.

Parlar de delinqüència, d'inseguretat, de penalitat o de policia equival, ben sovint, a adoptar ràpidament posicions de combat: s'admet que la delinqüència augmenta o no, s'accepta que hi ha inseguretat ciutadana o no, s'està per una justícia penal ràpida i dura o no; s'està a favor de la policia o en contra. L'escenari bèl·lic està servit.

Adoptar posicions merament defensives, bo i refugiant-se en la seguretat de les idees preestablertes, no és la millor manera de procurar comprendre la complexitat del fenomen delictiu. Com tampoc és la disposició a l'hora de buscar-li solucions a escala humana. El simplisme, tothom ho sap, paga amb comoditat: hi ha delinqüents perquè n'hi

ha, hi ha d'haver resposta penal perquè sinó hi hauria més delinqüents. El sistema penal no es qüestiona, es reforma (si es pot, està clar!): hi ha d'haver lleis penals, jutges, presons i policies. No acceptar aquests postulats equival a ser titllat d'anarquista o bé d'il·lús (que mai se sap on hi ha una connotació més pejorativa).

I així ens van les coses. Vivim atemorits. Hi ha delinqüència, però no n'hi hauria d'haver (les lleis ho prohibeixen taxativament), el sistema de justícia penal no funciona però ho hauria de fer (va ser concebut com una màquina prou perillosa com per a dissuadir a qualsevol presumpte infractor). No sabem què passa i ni se'ns acut pensar que les coses podrien anar d'una altra manera. Preferim instal·lar-nos en la por, renunciar a la solidaritat, restringir l'àmbit de les nostres llibertats quotidianes, reclamar enèrgicament que es reforcin els poders repressius de l'Estat.

Se'ns escapa la llibertat, se'ns escapa la solidaritat. Ens queda la por, la suspicàcia, el desconcert, la renúncia desesperançada al futur. Se'ns escapa la vida. No volem mirar més enllà, escoltar els discrepants, fer cas de les pròpies intuïcions... Actuem, a vegades com a idiotitzats per alguna estranya plaga. No és una cosa nostra! Que els poders públics actuïn enèrgicament i sense contemplacions! Que s'acabi amb la delinqüència! Però, a quin preu?

Així no es construeix res que pugui ser reconegut com a obra humana. Ni la delinqüència ni les respostes socials que s'hi donen es poden trobar fora de l'àmbit de les nostres responsabilitats. Les possibles solucions tampoc. No hi ha dubte que no es coneixen remeis miraculosos, definitius. De la mateixa manera, però, no hi ha veritables solucions fora de la comunitat en la qual s'han originat els conflictes. Havent d'acceptar, de totes totes, algun risc, ¿no ens sortiria més a compte apostar per la llibertat, la solidaritat, el diàleg i la tolerància?

És cert que, en el cas de Barcelona, el procés seguit per la Comissió Tècnica de Seguretat Urbana, coneguda com a comissió Socia, va significar un avenç en la definició compartida del que representava la seguretat per a la ciutat; l'organització d'onze grups de treball i la participació de més d'un centenar de professionals i representants d'agents socials i econòmics ho demostra. Les propostes en relació amb la construcció d'una eina de coneixement, com l'Enquesta de victimització i opinió sobre la seguretat; l'articulació del Consell de Seguretat Urbana de Barcelona, o la definició de figures professionals específiques en l'àmbit de la prevenció, com la Direcció de Serveis de Prevenció o les secretaries tècniques de Prevenció, en són alguns dels resultats.

De les propostes fetes, algunes s'han incorporat al sistema de seguretat pública de Catalunya: l'ampliació de l'àmbit territorial de l'Enquesta de victimització l'any 1989 al territori de l'àrea metropolitana de Barcelona; la confluència, l'any 2000, de l'enquesta amb la de seguretat pública de Catalunya; els òrgans del sistema que recull la Llei 4/2003 d'ordenació del sistema, o la creació d'espais de treballs entre operadors dels diferents sistemes públics (educació, salut, serveis socials, etc.) formen part d'aquest patrimoni intel·lectual en el qual en Jaume Curbet té una part molt rellevant de responsabilitat.

1.1. El pla de seguretat ciutadana de Barcelona 2009-2011

Una vegada consolidat el procés de transició policial a la ciutat amb el desplegament dels Mossos d'Esquadra, la Junta Local de Seguretat de Barcelona va creure convenient elaborar el pla de seguretat ciutadana de la ciutat per al període 2009-2011. La decisió de la Junta d'encarregar la coordinació de l'elaboració del pla a la Direcció de Serveis de Prevenció també forma part d'aquest patrimoni intel·lectual i polític bastit en el marc de les aproximacions a la qüestió de la seguretat ciutadana que neix amb l'Informe Socias i que es consolida després al llarg dels anys; la dimensió de les respostes a la (in)seguretat en una ciutat complexa com Barcelona és quelcom que requereix de múltiples mirades, d'aproximacions diverses, on al costat de les dimensions objectives de l'activitat delictiva, s'han de tenir en compte les construccions socials de la seguretat, i on la participació del teixit associatiu i de representació social té una significació de primer ordre.

Per encarar aquest encàrrec vam sol·licitar la col·laboració de l'equip d'investigadors de l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona, format per Jaume Curbet (director de l'enquesta metropolitana de victimització) i per Marta Murrià i Carles González.

La posada en marxa del procés d'elaboració del Pla de seguretat ciutadana de Barcelona 2009-2011 ens va permetre plantejar-nos alguns dels reptes que té la planificació de la seguretat. En aquest sentit, vam concloure amb en Jaume que aquest procés havia de ser quelcom més que la catalogació d'accions i intervencions, o l'escandall estadístic de l'activitat dels serveis; calia construir l'arquitectura del que havia de ser el cos central de coneixement sobre la seguretat a la ciutat. Alhora vam concertar que aquest àmbit de coneixement no hauria de quedar enclaustrat en el que és, a l'era infoglobal, una realitat administrativa: el terme municipal. Les realitats socials, i la seguretat n'és una, tenen a veure amb el flux de relacions socials i amb la relació que els ciutadans i ciutadanes estableixen amb l'espai i el territori, i en aquest sentit l'àmbit metropolità barceloní és la ciutat real.

Enteníem, doncs, que les reflexions i propostes metodològiques i, sobretot —i en Jaume hi posava molt d'èmfasi—, el sistema d'avaluació i valoració hauria de servir per fer-ne el seguiment tant pel que fa a la ciutat administrativa com a la ciutat metropolitana; hauríem d'articular —ens deia— un sistema d'indicadors clau que, independentment de si érem capaços d'obtenir la informació necessària en aquell moment, permetessin, encara que fos en el futur, obtenir el coneixement necessari sobre la realitat de la seguretat, sobre la seva evolució i sobre la informació que els poders públics, l'alcalde, la junta local de seguretat necessiten per poder prendre decisions.

Així, el Pla de seguretat ciutadana de Barcelona 2009-2011 s'articula com una eina de planificació de política pública que pretén ordenar la resposta del sistema de la seguretat pública de Barcelona a partir d'una visió comprensiva i integral de la seguretat que no descansa únicament en el sistema policial, sinó també en aspectes socials, econòmics, demogràfics i urbanístics, tot atorgant a la cohesió social un paper determinant en l'assoliment de nivells acceptables de seguretat i abordant la seguretat tant des de dades objectives com des de la dimensió subjectiva: la percepció.

El context social

Les grans ciutats es constitueixen d'un entramat complex de processos socials, demogràfics, econòmics i urbanístics en transformació permanent. En la darrera dècada, Barcelona ha viscut transformacions importants que han modificat el paisatge urbà i les condicions de vida a la ciutat, així com l'estructura de relacions i la convivència. Algunes d'aquestes transformacions han estat inesperades, o senzillament no podien ser previstes ara fa només uns anys (com els fluxos de població i els moviments immigratoris o les dinàmiques socials i econòmiques), però moltes altres han estat desitjades, volgudes i esperades (en són testimoni moltes de les operacions de transformació urbana de la ciutat i de les polítiques impulsades per a la millora de les condicions de vida de la població).

Durant aquests anys s'ha produït la consolidació econòmica i social del territori metropolità. La terciarització de l'economia i la modernització de la ciutat han comportat que Barcelona es configuri com un poderós eix d'activitats i de serveis que atreu un nombre creixent de persones de fora de la ciutat. Com a conseqüència, Barcelona ha esdevingut el nucli central d'activitat del sector de serveis, de l'oferta cultural, comercial i d'oci d'un continu urbà que s'expressa en realitats municipals plurals i amb valor propi, però on la ciutat viscuda i utilitzada per la població barcelonina és cada vegada més àmplia, a la vegada que els habitants de la resta de la seva àrea metropolitana també són usuaris habituals de la ciutat. Barcelona i la seva àrea metropolitana han esdevingut un àmbit territorial significatiu pel que fa a les manifestacions de la diversitat que configuren el fenomen de la seguretat ciutadana. Sorgeix, doncs, la necessitat de superar els àmbits de les realitats administratives municipals, perquè aquestes no aconseguen diluir l'emergència de problemàtiques comunes a la ciutat real, entre elles les del coneixement i la proposta sobre les polítiques de seguretat ciutadana.

Pel que fa als canvis demogràfics, l'augment de l'esperança de vida i l'envelliment de la població ha ampliat el potencial de tensió, especialment pel que fa a l'ús dels espais públics de la ciutat. Alhora, l'arribada de fluxos migratoris importants, sobretot formats per gent jove, suposa un xoc cultural que modifica el teixit relacional de la ciutat i, en particular, el sistema tradicional de control social. D'altra banda, el 2008 s'inicia un importantíssim canvi de cicle econòmic i laboral amb uns efectes rellevants en tots els àmbits. Si fins fa ben poc la pobresa descrivia grups socials clarament identificables i estables, avui el paisatge de l'exclusió inclou una multiplicitat enorme de situacions i de recorreguts particulars: aturats de llarga durada, mares soles amb fills a càrrec seu, treballadors qualificats en atur, joves sense qualificar professionalment, beneficiaris de prestacions socials, emprenedors i petits empresaris, etcètera. Aquests grups no viuen avui en l'extrema pobresa de la insuficiència alimentària, sinó que estan vinculats a l'incertesa de l'endemà, a la precarietat laboral, a l'angoixa de no poder pagar les lletres o el lloguer, de no poder retornar els préstecs.

Finalment, la ciutat ha viscut un procés important de transició policial, tant pel recent desplegament de la Policia de la Generalitat — Mossos d'Esquadra com pel clar compromís que els cossos policials que operen a la ciutat evolucionin cap a una policia que actuï com a operadors d'un mateix sistema de seguretat i en proximitat amb la ciutadania.

Finalitats i diagnosi estratègica del pla

L'emergència de noves realitats urbanes ha modificat substancialment l'estructura social de Barcelona i, en conseqüència, els processos de la seguretat ciutadana a la ciutat. El Pla de seguretat ciutadana de Barcelona té com a finalitat principal constituir-se com una eina per a la millora de la seguretat a la ciutat que proporcioni mecanismes i instruments que contribueixin a adaptar el sistema de seguretat ciutadana a aquestes noves realitats urbanes i socials que tenen com a escenari la nostra ciutat: Barcelona. Les línies d'actuació del pla aposten per enfortir els instruments i les estratègies pròpies del sistema de seguretat pública a la ciutat, amb els objectius següents:

- Aportar un diagnòstic ajustat i permanentment actualitzat de l'estat de la seguretat ciutadana i de la convivència a Barcelona, tant en la seva dimensió objectiva com en la subjectiva, així com de les seves interrelacions.
- Ajudar a definir un conjunt articulat i coherent de polítiques públiques, preferentment preventives, orientades a minimitzar la delinqüència i els conflictes de convivència, per tal de maximitzar la percepció de seguretat ciutadana.
- Aportar els elements necessaris per avaluar i fer un seguiment de la implementació d'aquestes polítiques, així com aportar els mecanismes necessaris per a la seva millora continuada.

El Pla de seguretat ciutadana de Barcelona es basa en la participació, la planificació estratègica i la coresponsabilitat social en el disseny d'unes polítiques públiques orientades a la prevenció i a la promoció de la seguretat a la ciutat. Per aquest motiu, la diagnosi estratègica es va dur a terme en una seqüència de sessions de grups de treball que va constar de dues parts ben diferenciades:

1. Identificació dels problemes de seguretat de Barcelona. Es tractava d'oferir un espai on compartir informació, detectar problemes i cooperar en el disseny d'un diagnòstic de la seguretat ciutadana a Barcelona i en la definició de les estratègies que es requereixen per donar respostes a les problemàtiques detectades.
2. Identificació de prioritats d'intervenció, accions i informacions, i validació de la primera diagnosi. Es van obrir vies de cooperació entre institucions que van permetre definir prioritats i fer propostes orientades a minimitzar l'activitat delictiva, els conflictes de convivència i les seves conseqüències per tal de maximitzar la percepció de seguretat ciutadana.

Un continu d'anàlisi i reconeixement del risc que serveixi per prendre les decisions corresponents sobre aquelles accions significatives per donar resposta als eixos estratègics definits.

La diagnosi estratègica establí que la seguretat ciutadana és un fenomen complex que es basteix de múltiples processos entre els quals la delinqüència, el sentiment de seguretat i la convivència tenen un paper fonamental. D'una banda, les demandes de protecció dels ciutadans es concreten en la defensa de la seva integritat personal i dels seus béns. D'altra banda, la diversitat de la ciutat actual pot comportar un increment dels desacords sobre les

maneres d'utilitzar i compartir els espais públics. La seguretat ciutadana s'hauria d'entendre com el resultat d'una negociació constant entre la realitat de la nostra vida (insegura) i la recerca d'una convivència entre tots (difícil perquè som desiguals). En aquest context, les polítiques locals de seguretat ciutadana han d'evitar els efectes de la delinqüència i dels conflictes de convivència per tal de reforçar el sentiment de seguretat.

EIX 1. PERCEPCIÓ DE SEGURETAT A L'ESPAI URBÀ. Maximització del sentiment de seguretat als barris de Barcelona

EIX 2. CONVIVÈNCIA, USOS DE L'ESPAI PÚBLIC I SEGURETAT. Prevenció i gestió dels conflictes en la convivència i en l'ús de l'espai públic

EIX 3. PREVENCIÓ I CONTROL DE L'ACTIVITAT DELICTIVA. Prevenció de la delinqüència adaptada als reptes de la ciutat i el seu entorn metropolità.

EIX 4. GESTIÓ LOCAL DE LA SEGURETAT CIUTADANA. Foment de la col·laboració ciutadana, la coordinació entre institucions i els serveis de policia.

Aquests quatre eixos il·lustren la filosofia del Pla segons la qual la seguretat ciutadana no només es pot afrontar amb la prevenció i repressió de l'activitat delictiva, sinó que també hi juga un paper clau el reforç del sentiment de seguretat, mitjançant la prevenció i minimització dels conflictes de convivència i la coresponsabilització en la gestió de la seguretat per part dels diferents operadors i dels mateixos ciutadans.

L'anàlisi del pla. Els indicadors de seguretat

L'estudi de la delinqüència i del sentiment de seguretat requereix disposar de variables referides al context en el qual s'insereix la lògica de l'activitat delictiva i de la construcció social de la seguretat. És per aquest motiu que, per tal d'estudiar quins factors contribueixen a modificar la seguretat ciutadana a Barcelona, s'ha dut a terme un esforç important de recopilació, síntesi i operativització dels principals indicadors adreçats a reflectir l'estat de la seguretat i la convivència a la ciutat i a monitoritzar-ne l'evolució.

La profunditat cronològica i territorial de les dades han de permetre tant l'anàlisi evolutiva com un estudi de la desigualtat geogràfica i de la complexitat en la distribució territorial de les problemàtiques de seguretat i convivència a la ciutat. Al mateix temps, els indicadors recullen els dos àmbits fonamentals a l'hora d'analitzar el fenomen de la seguretat (o la inseguretat) ciutadana: la dimensió objectiva i la dimensió subjectiva.

Igualment, l'anàlisi ha de combinar dades sobre l'estat de la delinqüència i la seguretat percebuda en el seu context, els usos del territori, els problemes de civisme i la qualitat de l'espai públic.

Els criteris de selecció dels indicadors han estat —a banda de les lògiques limitacions tècniques— la seva capacitat explicativa i el seu potencial operatiu a l'hora de reflectir i explicar els canvis registrats en l'àmbit de la seguretat i la convivència.

Un dels reptes principals que enfronta l'anàlisi de la seguretat ciutadana consisteix a trobar i seleccionar informacions adequades, al mateix temps que fiables, que permetin fer un seguiment dels problemes que emergeixen en el municipi. Els fenòmens delinqüencials i els que afecten la percepció de seguretat ciutadana són, igual que ho és la ciutat, polièdrics i multicausals, de manera que cal utilitzar diverses fonts que aportin informació sobre la seguretat ciutadana des de perspectives diferents. És per això que s'ha comptat amb diverses fonts de dades independents que, a través de la seva complementació, permeten dibuixar un quadre sobre l'estat de la seguretat en funció de la seva capacitat d'informar sobre els eixos estratègics del Pla de seguretat ciutadana de Barcelona 2009-2011. Són els següents:

- **Registres policials.** Les estadístiques sobre les infraccions penals que es constaten a la ciutat permeten observar les intervencions que es duen a terme per neutralitzar les activitats que el Codi penal defineix com a delictives, precisar-ne la distribució geogràfica, així com la propensió de la ciutadania a posar-les en coneixement de la policia.
- **Enquestes.** Les enquestes són una font d'informació de gran utilitat perquè permeten mesurar tant la percepció dels ciutadans sobre diversos fenòmens i la seva opinió respecte d'aspectes determinats, com les seves experiències de victimització. Les enquestes que s'han utilitzat en aquest document són l'Enquesta de victimització i opinió de la seguretat de Barcelona i l'Enquesta de serveis municipals de l'Ajuntament de Barcelona.
- **Demandes ciutadanes i incidències.** Són les demandes de seguretat i convivència que fan els ciutadans a través dels diversos canals previstos, com ara telèfons i oficines d'atenció ciutadana, i altres espais de participació institucional.
- **Dades de context.** Són informacions que contextualitzen la seguretat en àmbits tan diversos com l'economia, la població, l'habitatge o els usos del sòl, edificis i locals.

Dimensions i indicadors

La selecció d'indicadors s'ha fet considerant la seva capacitat per informar dels factors que poden incidir en la seguretat objectiva i subjectiva d'acord amb diverses teories criminològiques. D'acord amb aquestes teories, la delinqüència es basa en una **lògica de la rendibilitat** segons la qual el victimari calcula la relació entre cost i benefici de la seva acció. Aquesta racionalitat explicaria que l'activitat delictiva es distribueixi en els territoris en funció dels contextos i les situacions que la faciliten. La renda disponible també pot incidir en el risc de victimització, ja que unes rendes més altes poden actuar com un factor d'atracció per als delinqüents.

També la **teoria de les activitats rutinàries** apunta que les ciutats modernes són criminògenes perquè el ritme de la vida quotidiana genera situacions d'oportunitat, moltes d'elles relacionades amb la utilització dels espais. Aquesta teoria presenta un enfocament centrat en les circumstàncies en què es duen a terme els fets delictius i se'n pot despendre

que els espais que ofereixen anonimat, sigui perquè estan buits i ningú no els vigila, sigui perquè estan massificats (cosa que també permet l'anonimat), són aquells on el delinqüent pot dur a terme amb més facilitat la seva acció delictiva. D'acord amb aquestes teories, per a la nostra anàlisi s'han seleccionat informacions que permetin identificar els barris de Barcelona segons els seus usos per tal de comprovar la rendibilitat desigual que els espais de la ciutat ofereixen a la delinqüència.

Pel que fa al **sentiment d'inseguretat**, diverses tesis criminològiques afirmen que els ciutadans que se senten propers als seus veïns i que tenen lligams socials amb el barri presenten menys nivells de por. I, a la inversa, la manca de cohesió social, l'afebliment de les xarxes comunitàries o la disminució del capital social genera inseguretat i incrementa les demandes d'intervenció per molèsties.

Altres teories estableixen que la presència de **problemes de convivència** als barris i el **deteriorament físic** (desordres físics i socials) condueixen a la percepció d'inseguretat per part dels seus habitants. El deteriorament físic s'entén com la degradació de l'espai a causa del vandalisme, les pintades, la brutícia, el deteriorament del mobiliari urbà, etc. Els problemes de convivència i el desordre social serien aquells relacionats amb la mendicitat, la prostitució, els usos inapropiats de l'espai, el consum d'alcohol i drogues, els sorolls, els conflictes veïnals, les baralles, etc.

Un altre grup de teories són aquelles que relacionen el sentiment de seguretat amb la **vulnerabilitat social**. Segons aquestes, les persones més vulnerables socialment no tenen prou recursos per protegir els seus béns ni per afrontar les vicissituds de la vida, de manera que són les que presenten una major inseguretat subjectiva. Així, les diferències en el nivell de renda poden tenir efectes en les vivències, actituds i opinions dels ciutadans respecte a la seguretat i a les relacions que es basteixen al seu lloc de residència.

És important assenyalar que l'objectiu de valorar el pla de seguretat no és fer una anàlisi sobre l'activitat dels serveis; ja hi ha altres espais i sistemes d'avaluació i seguiment per fer-ho. El que es vol és obtenir la bateria d'indicadors que ens permeti, mitjançant diferents mirades sobre la ciutat, identificar aquells elements que impacten de forma positiva en la millora de la ciutat i que cal potenciar. És, doncs, un exercici en positiu: **l'objectiu principal del pla és assolir una vivència segura al barri**.

D'acord amb les teories esmentades i en coherència amb l'objectiu primari del pla s'han seleccionat indicadors que pugin informar sobre aquestes variables considerades fonamentals per a la seguretat ciutadana. En les anàlisis, s'han fet servir dos tipus bàsics d'informacions: indicadors sobre l'estat de la seguretat i la convivència i indicadors de context que es refereixen a dades econòmiques, socials o urbanístiques de la ciutat i dels barris.

A continuació presentem els indicadors seleccionats per a cadascun dels eixos que han conformat el Pla, amb les dades corresponents als tres anys de vigència.

		2008	2009	2010	2011
EIX 1 PERCEPCIÓ DE SEGURETAT A L'ESPAI URBÀ	1. Avaluació del nivell de seguretat al barri (avaluació 0-10)	6,1	6,2	6,1	6,2
	2. Inseguretat com a problema més greu del barri (% veïns)	16,3	15,2	17,5	18,6
Construcció d'un espai públic de qualitat	3. Incidències en l'enllumenat públic (x 1.000 hab.)	5,8	6,4	7,4	5,6
	4. Incidències en la recollida d'escombraries i la neteja de l'espai urbà (x 1.000 hab.)	21,6	31,0	31,2	20,4
	5. Índex de vandalització de béns privats (%)	9,1	8,2	8,2	7,0
	6. Incidents per degradació de l'espai públic (x 100 hab.)	0,2	0,2	0,2	0,2
	7. Opinió sobre la gestió municipal de l'enllumenat públic (avaluació 0-10)	6,4	6,5	6,5	6,5
	8. Opinió sobre la gestió municipal en la neteja dels espais públics (avaluació 0-10)	6,0	5,7	6,4	6,2
Identificació i revitalització dels barris que es consideren insegurs	9. Satisfacció de viure al barri (avaluació 0-10)	7,6	7,7	7,7	7,7
	10. Índex de percepció de seguretat insuficient (%)	16,8	16,1	17,7	16,6
	11. Percepció de millora del barri en el darrer any (%)	44,6	53,4	55,0	49,3
	12. Opinió sobre la realització d'obres de millora urbana (avaluació 0-10)	ND	ND	5,8	5,3
	13. Opinió sobre la realització d'obres d'arranjament (avaluació 0-10)	ND	ND	6,0	5,8
	14. Opinió sobre la freqüència amb què s'han obert nous equipaments (avaluació 0-10)	ND	ND	3,3	3,5

		2008	2009	2010	2011
EIX 2 CONVIVÈNCIA, USOS DE L'ESPAI PÚBLIC I SEGURETAT	15. Avaluació del nivell de civisme al barri (avaluació 0-10)	6,0	5,9	5,8	5,9
	16. Infraccions de l'ordenança de convivència ciutadana (x 100 hab.)	6,0	6,5	7,0	7,5
Facilitació i ús dels espais públics	17. Superfície urbana per a l'estada i la relació (m ² /hab.)	ND	6,95	7,04	7,57
	18. Superfície destinada a equipaments comunitaris (m ² /hab.)	ND	6,63	6,81	6,69
	19. Usuaris de zones verdes (%)	76,2	83,5	81,4	75,1
	20. Usuaris de biblioteques públiques (%)	41,6	49,2	52,3	49,7
	21. Usuaris d'instal·lacions esportives (%)	26,7	32,8	32,9	32,3
Identificació i gestió dels conflictes de convivència	22. Incidents en la convivència veïnal (x 100 hab.)	2,3	2,4	2,3	2,6
	23. Incidents per activitats molestes a l'espai públic (x 100 hab.)	1,8	2,0	1,9	2,9
	24. Incidents per activitats indegudes a l'espai públic (x 100 hab.)	0,4	0,6	0,5	0,7
	25. Ciutadans que diuen haver patit conflicte de convivència (%)	ND	ND	22,9	19,8

		2008	2009	2010	2011
EIX 3 PREVENCIÓ I CONTROL DE L'ACTIVITAT DELICTIVA	26. Índex global de victimització (%)	20,1	25,6	24,8	24,2
	27. Taxa d'incidència dels fets de victimització	19,5	25,5	21,8	19,8
	28. Infraccions penals conegudes per la policia (x 100 hab.)	11,9	12,9	12,7	12,1
Prevençió i control de l'activitat delictiva contra els béns	29. Delictes i faltes contra el patrimoni (x 100 hab.)	9,8	11,5	11,3	10,7
	30. Percentatge de resolució de delictes i faltes (%)	23,7	22,1	22,7	23,9
	31. Incidència de la victimització contra la seguretat personal (x 100 hab.)	12,3	15,5	15,3	15,4
	32. Incidència de la victimització contra els vehicles (x 100 hab.)	7,1	9,7	8,3	7,1
	33. Incidència de la victimització contra els comerços i negocis (x 100 hab.)	0,7	0,6	0,7	0,7
	34. Incidència de la victimització contra els domicilis (x 100 hab.)	0,8	0,9	2,4	2,1
Prevençió i control de la violència	35. Delictes i faltes en l'àmbit familiar coneguts per la policia (x 1.000 hab.)	1,9	1,8	1,6	1,5
	36. Infraccions penals per violència de gènere i domèstica (x 1.000 hab.)	2,4	2,1	1,7	2,0

		2008	2009	2010	2011
EIX 4 GESTIÓ LOCAL DE LA SEGURETAT CIUTADANA	38. Valoració de la gestió de la seguretat al barri (avaluació 0-10)	5,3	5,3	5,3	5,3
	39. Valoració de la policia (avaluació 0-10)	6,1	6,1	6,1	6,3
Col·laboració entre els serveis policials	40. Incidències gestionades pel Sistema de Seguretat pública a Barcelona (x 100 hab.)	31,5	32,2	30,6	30,5
	41. Operatius conjunts de la policia (absoluts)	1.536	1.676	2.009	2.097
Participació ciutadana i col·laboració amb els ciutadans	42. Índex de denúncia dels fets de victimització (%)	43,0	37,5	38,6	40,6
	43. Contactes amb col·lectius i entitats GUB (x 100 hab.)	0,2	0,2	0,3	0,2
	44. Contactes amb col·lectius i entitats per part de la PG-ME (x 100 hab.)	0,3	0,4	0,5	0,5
Adequació dels recursos humans i tècnics	45. Ràtio d'agents de la GUB (x 1.000 hab.)	1,52	1,58	1,69	1,79
	46. Satisfacció amb la denúncia dels fets de victimització	6,9	6,8	7,2	ND
	47. Barcelonins que diuen haver vist la GUB durant la darrera setmana (%)	60,8	54,4	65,1	67,3
	48. Ràtio de patrulles GUB + PG-ME (x 1.000 hab.)	ND	ND	0,36	0,37

Aquests indicadors permeten observar les tendències principals en l'evolució de la seguretat ciutadana a la ciutat de Barcelona. El fet més destacat és, sens dubte, l'augment de la taxa de persones victimitzades que té lloc l'any 2009, un increment de 5,5 punts respecte de l'any anterior. Es tracta d'un augment sensible, que ens situa a valors que no es donaven des dels anys 80. Ara bé, aquest empitjorament de les condicions objectives de seguretat de la

ciutadania no va paral·lel a un deteriorament realment significatiu dels indicadors de percepció; en altres paraules, els ciutadans i ciutadanes, en termes generals, no experimenten un temor manifest i contundent, sinó que segueixen mantenint una sensació de relativa confortabilitat.

L'augment de la victimització coincideix amb un lleuger increment de les infraccions penals conegudes per la policia, així com amb un augment més sensible dels delictes contra el patrimoni.

Aquest augment sobtat dels fets delictius l'any 2009 registra, malgrat el manteniment o, fins i tot, el deteriorament continuat de les condicions objectives que el contextualitzen —aprofundiment de la crisi econòmica, manca d'oportunitats laborals, creixement continuat de la taxa d'atur (particularment significativa entre els joves), augment de les diferències en les condicions de vida en els territoris, manteniment dels hàbits de mobilitat i increment de l'impacte de l'activitat turística, entre d'altres—, una contenció al 2010 confirmada l'any 2011. Cal, doncs, pensar com aquestes dades posen en crisi les teories que pretenen relacionar categòricament que, amb situacions de crisi i augment de l'atur, es produeix un augment de l'activitat delictiva, i que en canvi hi ha factors, com les xarxes de suport social, les solidaritats intergeneracionals o els àmbits de suport de l'estat de previsió que ajuden a la contenció del fenomen delinqüencial i, en el context actual, té particular rellevància detectar i reforçar.

Augmenta la ràtio d'agents de la Guàrdia Urbana per habitant, millora substancialment la valoració dels cossos policials per part de la ciutadania i la satisfacció entre les víctimes que han presentat denúncia als cossos policials. Al mateix temps, també s'incrementa el percentatge de persones que declaren haver vist agents de la Guàrdia Urbana al seu barri durant la darrera setmana. Tots aquests factors —major satisfacció amb la tasca policial i major visibilitat d'aquesta tasca— contribueixen, sens dubte, a mantenir un estat relativament favorable de la percepció ciutadana.

En conjunt, els indicadors de percepció romanen estables o es deterioren lleugerament, si bé no ho fan de manera paral·lela al repunt de la victimització. Si analitzem aquest deteriorament, sobretot manifestat en un increment de les persones que consideren la manca de seguretat com el problema principal del seu barri, observem que es localitza en dos tipus de territoris: d'una banda, en zones més afectades per la victimització dels seus veïns o per la presència de fets delictius; d'altra banda, llocs on les condicions delinqüencials no només no han empitjorat, sinó que molts cops han millorat, però en canvi hi ha una percepció tradicionalment deficitària de les condicions de confortabilitat i de serveis.

De fet, s'ha pogut identificar una caracterització dels territoris que pot ser de gran utilitat de cara a la definició de polítiques públiques de seguretat en els espais de relació social: els barris.

Tipologia i característiques dels territoris

Els elements que incideixen en la capacitat dels espais urbans per generar seguretat o por varien. Generalment s'hi inclouen el benestar, la cohesió social i el desordre físic. A continuació es presenten els resultats d'una anàlisi que relaciona el posicionament dels barris en les dues dimensions de la seguretat ciutadana amb els principals indicadors comparables d'estructura social, física, civisme i sobre l'estat de l'espai urbà.

- **Territoris SENSIBLES**: En aquests territoris, el nivell de seguretat percebut és baix, tot i que el volum d'infraccions penals i de fets de victimització que s'hi localitzen se situa per sota de la mitjana de la ciutat.
- **Territoris INSEGURS**: Els fets de victimització estan per sobre de la mitjana de la ciutat, i els veïns i veïnes consideren que el nivell de seguretat és insuficient o un problema greu.
- **Territoris SEGURS**: Són aquells on es registren fets de victimització per sota de la mitjana de la ciutat i on hi ha relativament pocs veïns que consideren que la seguretat és insuficient o un problema greu del barri.
- **Territoris CONFIATS**: Malgrat que s'hi concentren més fets de victimització, els veïns i veïnes tenen una percepció de seguretat relativament bona, no la consideren insuficient.

Els **barris sensibles** són aquells on la percepció d'inseguretat supera a bastament la realitat delictiva que s'hi dona. Així, es pot veure que aquest sentiment d'inseguretat és independent de les taxes de victimització (que són baixes), i tampoc sembla dependre dels problemes de civisme que s'hi donen (les taxes d'incidència se situen a la mitjana de la ciutat).

- Allò que caracteritza els barris sensibles és el seu caràcter residencial i les característiques demogràfiques dels seus residents. En aquests barris hi ha una major presència de gent jove i de persones estrangeres de nacionalitat no europea que a la resta de la ciutat. Tanmateix, això no significa que siguin els grups de població més nombrosos, sinó que aquestes minories tenen més pes en l'estructura de relacions i de convivència del barri que a altres zones de Barcelona. Es tracta de col·lectius més visibles per l'ús intensiu que fan de l'espai públic, així com pels possibles conflictes que poden derivar d'aquesta competència d'usos. La situació és paradoxal: si bé els joves i les persones estrangeres són col·lectius amb un risc de victimització elevat, l'imaginari col·lectiu no els tipifica com a víctimes, sinó com a col·lectius perillosos. Com a conseqüència, la seva presència genera temor, fins i tot en aquells barris on la incidència de la delinqüència i dels problemes de civisme és baixa.
- D'altra banda, també es tracta dels barris de la ciutat que presenten un nivell menor de renda familiar. La vulnerabilitat social dels seus habitants pot propiciar un major sentiment d'inseguretat per la seva consegüent manca de recursos per protegir-se, així com per afrontar les vicissituds de la vida.

Els **barris insegurs** són aquells que registren unes taxes delictives més altes i uns nivells més alts d'inseguretat percebuda. Les seves característiques estructurals combinen atributs dels barris confiats i sensibles.

- La mixticitat predomina en els usos del barri. L'ús residencial es combina amb una presència elevada d'espais destinats a usos laborals, comercials i d'oci.
- Com en els barris sensibles, els joves i la població de nacionalitat no europea tenen molt de pes en l'estructura de població del barri. Com en els barris sensibles, la presència d'aquests segments de població s'acompanya d'un sentiment generalitzat d'inseguretat (la

mixofòbia, que en diu Bauman). També, com en els barris sensibles, el nivell de renda és menor que el del conjunt de la ciutat.

- El malestar dels ciutadans amb la situació de seguretat del barri conviu, a més, amb altres situacions que contribueixen a amplificar els sentiments de por i inseguretat dels ciutadans. És en aquests barris on es genera una major proporció d'incidències relacionades amb problemes de civisme, molt especialment per activitats molestes a la via pública (consum de begudes alcohòliques i de drogues, sorolls de persones i de festes, així com baralles) i d'incidents en la convivència veïnal.

Igual com els barris sensibles, els **barris segurs** conviuen amb unes taxes de victimització baixes i els problemes de civisme també són poc freqüents. Però, a diferència dels primers, la intensitat residencial és menor en aquests barris i també varia la composició demogràfica. Són barris amb una estructura de població més envellida que a la resta de la ciutat (la presència de joves és baixa i alta la de gent gran) i la presència de població extracomunitària és menor. També és significativa la concentració de serveis bàsics i d'equipaments comunitaris en aquests barris i són els barris amb una renda familiar més elevada.

Els **barris confiats** són, juntament amb els insegurs, aquells on es detecta un major volum de fets de victimització. A través de les diverses edicions de l'Enquesta de victimització i opinió sobre la seguretat de Barcelona, sabem que la victimització afecta sobretot les persones joves i les que tenen uns nivells de renda i d'estudis, i que el risc de victimització és més gran entre les persones nascudes a l'estranger que entre les que són nascudes aquí.

A continuació s'ofereix un quadre sintètic que reuneix les característiques principals d'aquesta tipologia dels territoris.

BARRIS SENSIBLES • Predomini de població jove • Predomini de població immigrada • Renda familiar baixa	BARRIS INSEGURS • Mixticitat d'usos: predomini d'ús residencial, comercial i d'oci • Predomini de població jove • Predomini de població immigrada • Renda familiar baixa • Major localització d'incidències per incivisme
BARRIS SEGURS • Predomini ús serveis bàsics • Predomini de població gran • Renda familiar elevada	BARRIS CONFIATS • Predomini ús comercial del territori • Predomini ús territori per oci: hostaleria i espectacles • Predomini ús territori per oficines • Predomini ús territori per serveis bàsics • Renda familiar elevada

Transformar aquestes aproximacions tipològiques i de coneixement en indicadors predictius de la seguretat viscuda a la ciutat i als seus barris és el repte que ens deixa per al futur immediat, juntament amb un perfeccionament de les eines de coneixement, aquest treball col·lectiu que ha estat el Pla de seguretat ciutadana de Barcelona 2009-2011, en el qual ha participat una munió de gent: policies; tècnics de prevenció, dels serveis socials, de l'ensenyament; agents econòmics i socials i, molt especialment, l'equip de l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona, dirigit per Jaume Curbet.

Jordi Borja
Sebastià

Professor a la
Universitat Oberta
de Catalunya i
director del Màster
en Gestió Urbana a
la Universitat
Politécnica de
Catalunya

Jaume Curbet: amic, company d'idees i col·lega de feina

Ens vam conèixer quan la dictadura s'acabava, és a dir, fa gairebé 40 anys. Ell militava en el corrent socialista que encapçalava Josep Pallach, el Reagrupament, i jo en el PSUC. Dues organitzacions polítiques d'esquerres, catalanistes i democràtiques que, per dir-ho amablement, es tenien una explícita desconfiança mútua. El Reagrupament s'identificava amb la socialdemocràcia clàssica, no compartia el discurs amb brots esquerranistes de l'altre sector, el que lideraven Raventós i Obiols (origen de l'actual PSC). El seu nucli dirigent no dissimulava el seu anticomunisme i no es refiaven de la trajectòria i de l'orientació eurocomunista del PSUC. Entre els militants nostres predominava la visió del Reagrupament com a partit més orientat a pactar amb la dreta o el centre lliberals que amb l'esquerra. Fins i tot, molts companys del PSUC els consideraven un instrument de la burocràcia de la Internacional Socialista i del Departament d'Estat nord-americà. És a dir, encara estàvem en un ambient sectari més propi de la guerra freda que de la unitat o entesa entre partits, que s'enfrontaven, no entre ells, sinó amb la dictadura. Des del PSUC ens semblava injust i sospitosos l'anticomunisme del Reagrupament. I el nucli dur d'aquest, els dirigents veterans, uns procedents de la Unió Socialista, altres del POUM, havien patit o conegut de molt a prop les pràctiques stalinistes de la guerra i de la primera dècada de la postguerra. Personalment, jo tenia relacions cordials però superficials amb Pallach a la Universitat Autònoma, i havia conegut altres membres del Reagrupament que em semblaven raonables, potser una mica massa assenyats. A diferència dels de l'altre sector del socialisme, que sovint em semblaven més retòrics que pragmàtics, però que cal reconèixer que finalment es van emportar el conill a la paella (electoral).

Vaig conèixer en Jaume Curbet en unes Jornades sobre Seguretat i Ciutat que es van celebrar a Girona, no recordo si abans o després de la mort del dictador. Cadascú representava *de facto* el seu partit. I ens vam entendre immediatament: parlàvem el mateix llenguatge. Compartíem unes idees que no eren freqüents en la cultura de les esquerres de l'època. La seguretat era un repte polític fonamental per a l'esquerra. No menysteníem la importància dels factors socials, econòmics o culturals generadors d'inseguretat, però no n'hi havia prou. Calia

donar respostes eficients a les situacions concretes d'inseguretat. Calia desenvolupar les polítiques preventives, però també aplicar mesures sancionadores que havien de complementar-se amb programes rehabilitadors. Tot plegat ens portava, des d'òrgans i camins polítics i professionals diferents, a espais comuns. La ciutat i l'urbanisme que facilita la integració ciutadana o provoca l'exclusió, l'espai públic i la participació ciutadana en la seva regulació, la policia de proximitat i la seva relació amb els col·lectius socials, etc. Aquesta visió "ciutadana" no ens feia oblidar les dimensions estructurals que incideixen en la demanda de seguretat o sentiment d'inseguretat: la precarietat, l'atur o les condicions de treball; l'accés o el pagament de l'habitatge, l'escola i l'assistència sanitària; la jubilació, el futur dels fills, etc. I, sobretot, la consciència de la desigualtat social i dels privilegis de diversos sectors minoritaris. Però aquesta anàlisi comportava un plantejament polític a un altre nivell.

Ni la referència a l'entorn, al marc de la vida quotidiana, ni les condicions socials i econòmiques generals eren, però, una resposta adequada a la demanda de seguretat que reclamaven precisament les classes populars i mitjanes. Els rics, els més benestants, ja estaven prou protegits tant pel sector públic com per mitjans privats. La demanda de seguretat era un repte al qual havia de respondre l'esquerra a tots nivells, també al que es derivava de la delinqüència urbana, de les tensions en la convivència entre col·lectius diferents, de l'ús de l'espai públic, de la violència de gènere, etc.

Des d'aleshores no vam perdre el contacte. Ens invitàvem mútuament a jornades o seminaris ja fossin a Catalunya o als llocs més diversos, d'Espanya o d'Amèrica llatina. Col·laboràvem a vegades en les mateixes publicacions. Quan vaig tornar a la universitat, cap a l'any 2000, per dirigir-hi un màster sobre Gestió de la Ciutat i Urbanisme, vaig pensar immediatament en en Jaume. Primer, en els cursos presencials a la Universitat de Barcelona i després, a la UOC, la universitat catalana virtual. Al començament, en Jaume Curbet es va fer càrrec de la part de seguretat ciutadana com un mòdul dins el màster general. Després, vam pensar que la matèria donava per a molt més, per a un curs de postgrau o, fins i tot, per a un màster. Va coincidir que l'Escola de Policia de la Generalitat de Catalunya ens va proposar si podíem oferir un ensenyament qualificat als Mossos d'Esquadra, és a dir, de nivell màster. Aquesta proposta es va concretar en un conveni entre la UOC i l'Escola de Policia, després Institut de Seguretat Pública de Catalunya.

En Jaume Curbet tenia altres activitats, cursos, consultories, publicacions, etc., però portava molts anys de "professional autònom". Alguna vegada li havia dit en broma que ja que érem els dos *cani sciolti* (gossos solts) de la política, més valia estabilitzar la situació professional. El conveni amb l'ISPC oferia aquesta possibilitat, atès que calia una dedicació continuada, gairebé un *full time* si teníem en compte que ell preparava gran part dels materials i s'encarregava d'un mòdul que tenia molts alumnes. I, a més, preveiem que era viable oferir un màster similar per a altres "públics" i cursos especialitzats. Jaume Curbet no solament era reconegut per tothom com un professional excel·lent, sinó també com una persona d'un encant i una bondat indiscutibles. En Jaume es va integrar en el nostre equip el 2007 i tothom el va estimar immediatament. Abans que se li acumulessin les dues malalties, va fer una feina fantàstica. Va escriure gran part dels materials, va obrir portes a Amèrica llatina i amb el PNUD, va dirigir i seguir de molt a prop els cursos de l'ISPC i va consolidar un màster sobre

seguretat ciutadana prestigiada. Vull destacar dos llibres seus recents, que va escriure mentre treballava amb nosaltres i que va veure editats abans de deixar-nos: *El rey desnudo. La gobernabilidad de la seguridad ciudadana* i *Un mundo inseguro. La seguridad en la sociedad de riesgo* (Editorial UOC, Col·lecció “Gestió de la Ciutat”).

En aquests anys, en Jaume i jo treballàvem a pocs metres de distància. Òbviament comentàvem els continguts i la marxa dels cursos, però era tan fàcil posar-se d'acord que sempre teníem temps per parlar de la vida i dels amors, especialment dels seus amb una colombiana, Victoria Eugenia, bella, intel·ligent, solidària, que li ha proporcionat una gran felicitat i serenor. I parlàvem de política. Tornem a l'inici. Cap dels dos havia canviat d'idees i d'actitud vital, però tots dos havíem deixat de militar en el partit respectiu. L'havíem deixat? Fóra més exacte dir que el partit ens havia deixat a nosaltres. No era el que era o el que esperàvem que seria. Mig seriosament mig de broma, comentàvem que quan ens vam conèixer els dos en l'àmbit de les esquerres, tan ell com jo érem considerats uns “moderats” o “reformistes”, i altres qualificatius que en aquell moment no eren precisament afalagadors. I ara, conscients com érem de no haver canviat com a resultat d'una encara improbable demència senil, es considerava que ens havíem convertit en “radicals” o “esquerrans”. Simplement, tant abans com ara, ni enteníem la seguretat com a resultat d'una política repressiva —per exemple, les “normes de civisme” de l'Ajuntament de Barcelona, que consideràvem pròpies de l'extrema dreta—, ni tampoc identificàvem una política socialista o simplement democràtica com l'aplicació vergonyosa de les polítiques neoliberals més grotesques i reaccionàries que s'han aplicat a Europa des de la Segona Guerra Mundial.

**Fernando
Carrión Mena**

Coordinador del
Programa de
estudios de la
Ciudad de FLACSO
Sede Ecuador,
Presidente de la
Organización
Latinoamericana y
del Caribe de
centros Históricos
(OLACCHI),
Concejal del Distrito
Metropolitano de
Quito y Editorialista
del Diario Hoy.

Fútbol y violencia: las razones de una sinrazón

Resumen

Jaume Curbet nos enseñó a hablar de seguridad cuando la violencia no viene de “chivos expiatorios” o de una protección en “burbujas”; sino de la comprensión profunda de los conflictos globales que producen violencias locales. En todo sentido fue un adelantado... Humanamente nos unió el fútbol del Barça y la seguridad de la ciudadanía.

1. Introducción

El conflicto es consustancial al fútbol, porque encarna una disputa entre dos bandos que buscan la victoria por todos los medios a su alcance. Pero esta disputa no siempre es pacífica, tanto que el juego está impregnado por la incorporación de los principios, categorías y lenguajes de la guerra¹. Allí la estrategia y la táctica aparecen como organizadores pacíficos del conflicto. El disparo de misiles, la existencia de bombazos, el cobro de tiros libres y la falta máxima de un penal. Un jugador potente es el tanque Hurtado, si tiene un tiro fuerte será el Cañoncito Peñaherrera o si el defensa es recio tendremos al Bam Bam Hurtado (Carrión, 2008).

¹ El fútbol es la continuación de la guerra por otros medios. Anónimo.

Hoy llama la atención la violencia en el fútbol; sin embargo, es necesario retrotraernos en el tiempo para comprender cómo fueron de brutales los inicios de este deporte. Al origen fue considerado como un mecanismo para batir y aniquilar al enemigo, porque ese era el sentido de las victorias; tan es así que en Inglaterra, la primera “pelota” utilizada para jugar fútbol fue la cabeza de un soldado romano muerto en batalla². Tan brutal y sangrienta fue esta práctica que se llegó a prohibirla en varios momentos y lugares.

La creciente aceptación del fútbol y el aumento de la violencia reinante condujeron a una disyuntiva: su prohibición como muchas voces propugnaban o la introducción de un mecanismo civilizador para procesar pacíficamente el conflicto; en otras palabras, entender y concebir el fútbol como la guerra, pero desarrollada por medios pacíficos. Y esto último es lo que ocurrió, mediante la emergencia de cuatro componentes que se han perfeccionado en el tiempo: la creación de una institución que vela por la justicia (Federación Internacional de Fútbol Asociado – FIFA), el desarrollo de una normativa (las famosas 17 reglas), la creación de un juez para imponer las reglas (el árbitro) y el impulso de una política antiviolencia (*fair play*).

2. La violencia del fútbol

La violencia es concebida a partir de una relación particular del conflicto (Carrión, 2009), que nace de *una compleja construcción social y política* (Sozzo, M. 2008) en un territorio y en un tiempo específicos. Una afirmación de este tipo nos lleva a comprender las violencias como consecuencia de la interacción de múltiples actores directos e indirectos, históricamente constituidos. De ahí que la violencia no sea una sino múltiple, porque la conflictividad es plural y, por tanto, que el conjunto de ellas se encuentren vinculadas entre sí.

De esta manera es factible encontrar varias violencias, cada una de las cuales tiene lógicas particulares. Así, por ejemplo, tenemos la *violencia común* que se caracteriza porque se produce en un *lugar común*, porque es general y porque erosiona el sentido de ciudadanía (derechos y deberes). La *violencia juvenil*, que viene de las relaciones entre las diferencias generacionales de los distintos grupos de coetáneos y de sus construcciones identitarias. La *violencia de género*, que se desarrolla por las asimetrías de poder en la relación entre los sexos. La *violencia urbana*, que nace de la densa concentración espacial de las heterogeneidades y de la satisfacción desigual de las necesidades básicas (Carrión, F., 2010).

Por ello es factible encontrar una violencia específica alrededor del “deporte Rey”, que bien podría definirse como la *violencia del fútbol (simbólica y física)*, nacida del conflicto que se presenta entre los contendientes, cada uno de los cuales tiene un yo incluyente, en el que están los deportistas, los seguidores³, los medios de comunicación, los patrocinadores y los

² “Cuenta la leyenda que la primera pelota utilizada en Inglaterra, país al que se atribuye la paternidad del moderno fútbol, fue la cabeza de un soldado romano muerto en la batalla del año 55 antes de Cristo, en la que los bretones expulsaron a las huestes de Julio César. En el mismo país se relata también que la leyenda de la cabeza impulsada por el empeine parte de los martes de Carnaval de Chester y su antecedente fue el cráneo de un vikingo también muerto en batalla”. (Carda Candau, Julián, 1996).

³ “Rara vez el hincha dice: “*hoy juega mi club*”. Más bien dice: “*hoy jugamos nosotros*”. (...) “cuando el partido concluye, el hincha, que no se ha movido de la tribuna, celebra la victoria: *qué goleada les hicimos, qué paliza les dimos*, o llora su derrota, *otra vez nos*

dirigentes, gracias a la disputa de los universos simbólicos que representan cada uno de los equipos. Por eso la alteridad es inaceptable, en tanto el otro se convierte en el enemigo a aniquilar, aunque, paradójicamente, sin esa misma alteridad es imposible construir su propia identidad.

Si bien la violencia es plural, también es cambiante, porque es histórica y porque tiene historia. La violencia particular del fútbol no se escapa a esta realidad; tan es así que la institucionalización del fútbol, bajo las cuatro consideraciones señaladas, produjo un cambio histórico en el deporte, tanto que esa coyuntura quedó signada como de la fundación, génesis o nacimiento del fútbol moderno.

Pero también se debe resaltar que desde este momento fundacional se inicia un proceso civilizatorio de esta práctica deportiva, que tiene varias coyunturas históricas identificables. La violencia del fútbol tiene cuatro formas a través de las cuales se expresa, cada una de ellas tiene características especiales y momentos específicos. Así se puede decir que se inicia con la *violencia en la cancha*, que proviene de la propia lógica y esencia del fútbol y que actúa de forma *centrífuga*; sigue con la *violencia de los estadios*, que está relacionada con los seguidores de los equipos; continúa con la *violencia en los bordes*, que se produce en las inmediaciones de los estadios a la manera de un desborde hacia la ciudad, y, finalmente, la violencia que se produce en la sociedad en general, por fuera de la práctica deportiva, pero que saca provecho del fútbol, a la manera de una dinámica *centrípeta*.

3. La violencia en la cancha

“En 1888 hubo 23 jugadores muertos, 30 piernas fracturadas, 9 brazos rotos, 11 clavículas partidas y 27 lesiones de diversa consideración. En 1889 fueron 22 los muertos, y 138 los heridos y un año después la cifra de fallecidos fue de 26 y la de heridos 150”.
(García Candau).

La *violencia en la cancha* —que proviene de las propias características de la práctica del fútbol y que se despliega en el campo y en los 90 minutos de juego⁴— es en la actualidad aislada, a pesar de tener una lógica explícita: el conflicto por la disputa de los diferentes universos simbólicos y por las características especiales de ser un deporte de contacto y fricción. Adicionalmente hay que tener en cuenta el contexto: lo que representan los clubes

estafaron, juez ladrón.” (Galeano, 1995). “Es curioso: sólo juegan once, pero sus hazañas, sus fracasos, sus derrotas, sus victorias, su buen o mal juego, sus goles marcados y encajados, su posición en la tabla, sus lesiones... nos atribuimos todos los aficionados” (Goñi Zubieta, Carlos).

⁴ El tiempo y el espacio señalados son una metáfora, porque los partidos se juegan en la mesa (por arriba y por abajo) y duran más de lo noventa minutos según la importancia del partido y lo ocurrido en él. La final del mundial de 1958 —que produjo el “maracanazo” —, aún cuando muchos de sus jugadores ya han fallecido, se sigue jugando hasta ahora.

socialmente en términos de las regiones o de los grupos⁵, las presiones económicas de los patrocinadores⁶ y la presencia de los medios de comunicación, con todos los ojos del mundo puestos sobre ellos.

La violencia en el campo de juego tiene como actores a los jugadores, entrenadores, árbitros, dirigentes y cuerpos técnicos, actores directos del espectáculo, y se concreta a través de las confrontaciones verbales, simbólicas y físicas que se hacen totalmente visibles, porque esta manifestación de violencia es la más reproducida por los medios de comunicación. En el caso del fútbol ecuatoriano, por ejemplo, las imágenes de la gresca del partido entre Liga de Quito y Barcelona, ocurrida en el 2006, fueron reproducidas una y otra vez por la avidez de las hinchadas, convertidas en índices de audiencia por la televisión. En este caso el procesamiento de la violencia por la prensa fue muy interesante: los medios quiteños defendieron a Agustín Delgado mientras los guayaquileños lo condenaron. Sin embargo, si el partido se hubiera jugado en Guayaquil años antes, cuando Delgado jugaba en el Barcelona y los hechos de violencia hubieran sido los mismos, el comportamiento de la prensa hubiera sido inverso. Pero aún más, si Delgado hubiera jugado con la selección nacional un partido contra el Perú, el “Tin” Delgado hubiera sido considerado un héroe nacional.

Aquí viene al caso lo ocurrido cuando Zinedine Zidane le propinó un fenomenal cabezazo en el pecho a Marco Materazzi, en la final del Mundial de Fútbol del año 2006, entre Francia e Italia. De la reacción de Zidane se han desprendido consideraciones étnicas, migratorias e histórico-políticas, que condujeron a que Francia condenase a Materazzi y Zidane fuese considerado un héroe nacional por escritores, comentaristas deportivos, futbolistas e, incluso por el propio presidente de Francia de entonces, Jacques Chirac. Y con esa jugada de cabeza se despidió del mundo del fútbol un jugador cerebral, dejándonos para siempre ese cabezazo en la memoria. Es decir, que en el fútbol como en la vida, la violencia es relativa y eso lo saben muy bien los medios de comunicación.

Pero también hay que señalar que la violencia en la cancha ha sido prácticamente desterrada, gracias al proceso civilizatorio seguido por la institución de la FIFA y las políticas públicas, lo cual no significa que haya desaparecido del todo, porque siguen existiendo casos aislados. No hay que olvidar que se trata de un deporte de contacto, de fricción y de conflicto, que nace de la confrontación entre diferentes⁷; aunque sí debe quedar claro que esta violencia inicial ha sido históricamente superada.

⁵ Mientras en Inglaterra la violencia del fútbol se nutre del simbolismo religioso, en Argentina o Israel lo hace de la política, en el Ecuador o España de la huella regional, en Río de Janeiro o Montevideo de la estructura barrial, Colombia en el lavado de activos y en Honduras o Guatemala por la presencia de las maras.

⁶ La final del mundial de Francia se dijo que no fue entre Brasil y Francia, sino entre Reebok y Adidas, así como la presión de esta segunda para que Ronaldo jugara bajo condiciones físicas y de salud deplorables.

⁷ Por eso mismo, un partido de fútbol se define y publicita como una confrontación.

4. La violencia de los estadios.

*“La emergencia de las barras bravas representó la militarización del hincha del fútbol”
(Duke y Crolley).*

El control parcial de la violencia en las canchas no ha significado su desaparición sino un desplazamiento expansivo hacia otros espacios, como es la llamada violencia de los estadios. De esta manera se percibe el tránsito de la violencia de los jugadores en la cancha hacia las gradas, donde están los espectadores; es decir, de los futbolistas a los seguidores, inscrito en el hecho histórico de la transición del fútbol-deporte hacia el fútbol-espectáculo⁸.

En este momento nace el estadio, en tanto recinto deportivo que diferencia claramente los graderíos que albergan a los aficionados y la cancha donde actúan los deportistas⁹. En el espacio de las gradas —como espacio de afirmación colectivo— se encuentran grupos antagónicos que llevan a cabo batallas con violencia simbólica (señales, cánticos, letreros) y con violencia física (golpes, disparos, grescas) muy particulares. Allí se ubica el robo y la posterior quema de banderas, el arrebatamiento de bombos u otros instrumentos simbólicos, los cánticos al unísono que intentan acallar o someter a la otra barra con temas que recuerdan sus derrotas memorables y claro, también, la gresca y la trifulca con funestas consecuencias.

Los espectadores crecen en número y en pasión, al grado de hacerse parte del fútbol y de llenarse de sociedad. Los universos simbólicos de los equipos se construyen en la lógica de la relación sociedad y fútbol, porque la identidad es algo propio que se consolida en la confrontación, tan es así que por ejemplo en un clásico local, encarnan la revancha social entre equipos que representan a los ricos y a los pobres, y en un clásico nacional, expresan los conflictos regionales o urbanos, siendo en los dos casos partidos calificados de alto riesgo¹⁰.

El hincha con espíritu gregario no razona sino se apasiona, tanto que es solidario con los suyos y agresivo con los otros; por eso lo único que le interesa es aplastar al adversario. Con esta pasión llegan a otro nivel las hinchadas, asumiendo los nombres de *barras bravas* en Argentina, *hooligans* en Inglaterra, *ultras* en España, *torcedores* en Brasil y *teppiste* en Italia y, cuando lo hacen, es la palabra que los nombra la que les da carta de nacimiento.¹¹ Esta nueva

⁸ Por eso se desarrolla la llamada *violencia de los estadios* que es una fase superior a la *violencia del fútbol*.

⁹ Tan diferentes son los dos espacios, el de la cancha y el de las gradas, que en muchos estadios del mundo se pusieron barreras infranqueables, con fosas o con mallas, para que la violencia de las gradas no llegue a la cancha.

¹⁰ Allí están los más sonados: Boca Juniors y River Plate en Buenos Aires; Fluminense y Flamengo en Río de Janeiro; Barcelona y Emelec en Guayaquil; Internacional y Milán en Milán, y Real Madrid y Atlético de Madrid en Madrid. Pero también cuando los torneos se hacen nacionales y el país tiene varias ciudades, se tiene clásicos territoriales: Real Madrid y Barcelona en España; Liga y Barcelona en Ecuador; América y Guadalajara en México, entre otros.

¹¹ Por eso las barras empiezan a tomar nombres explícitos con los cuales se reconocen y nacen como tales: Muerte Blanca, Boca del Pozo, Marea Roja, entre otras.

expresión que adopta la hinchada nace alrededor de la década de los años sesenta y se desarrolla con fuerza desde los años ochenta¹².

El salto de espectador o hincha hacia *barra brava* produce un incremento de la violencia a causa de, entre otras razones, cuatro factores:

- Las barras bravas son el resultado de la evolución del hincha, considerado un seguidor pasivo, espontáneo y entusiasta del equipo, hacia un fanático, apasionado y adicto, que pasa de ser una persona aislada a otra que tiene socialmente fidelidad. Se trata de la construcción de una organización que da estabilidad a su inserción y que le sirve para mediar con el club, recibir auspicios privados y confrontarse con otras barras de otros equipos. En esto los medios de comunicación juegan un rol central porque los visibilizan (propaganda) y los convierten en actores del fútbol (interpelan).
- La potenciación de las barras bravas va a la par del apareamiento y desarrollo de las pandillas o tribus juveniles: las jefaturas y los anillos que forman tienen mucho de las organizaciones militares, autoritarias y jerárquicas, así como su estructura y prácticas no son muy distintas a las que tienen las pandillas juveniles.
- La internacionalización del fútbol requiere del desplazamiento de las hinchadas, produciendo la circulación internacional de la xenofobia, el nacionalismo, el racismo, el chovinismo, así como el intercambio de información entre las barras visitantes y locales, que luego actúan en red gracias a internet. Las hinchadas se convierten en el complemento de autodefensa que los equipos requieren para sus movimientos. Allí nace la necesidad de financiar su desplazamiento, constituyéndose esta *economía de la hinchada*, que se nutre de fuentes santas, y no santas¹³.
- El establecimiento de relaciones perversas de las barras bravas con dirigentes, jugadores, cuerpo técnico, jueces, medios de comunicación, políticos y patrocinadores, muestra que éstas actúan como actores del espectáculo deportivo, de la organización del club y de la defensa del equipo de fútbol en sus viajes. En otras palabras, se hacen parte de la estructura del club y se convierten en un mal necesario: aparecen en lo que interesa que aparezcan y se las esconde cuando la violencia aflora; por eso la violencia no aparece en la estadística ni en la justicia y, cuando es difícil esconderla, se recurre a los chivos expiatorios o a los llamados infiltrados¹⁴.

En el país estaríamos entrando en un cambio histórico: de hinchada a “barra brava”, donde tres actos violentos muestran este quiebre: primero, en el 2006, en el clásico Emelec y

¹² En el Ecuador nace este fenómeno en este siglo; es decir, algo posterior a lo que ocurre en otros países. Lo interesante es que a partir de este momento se puede afirmar que la violencia del fútbol entra bajo la forma de la violencia moderna: organización, economía, internacionalización y tecnología.

¹³ “Desaparece en esta definición el contrato emocional con el club y los “colores”, para ser reemplazado por un contrato económico.” (Alabarces, 57, 2004).

¹⁴ “Las barras bravas no existirían si no contaran con el apoyo o la complicidad de los dirigentes del club que las usan para forzar el retiro de un director técnico, presionar el contrato de algún jugador, o para apoyar su propia candidatura a la presidencia del club.” (Sebreli Juan José, 1995).

Barcelona, se registraron cuarenta heridos como consecuencia de los enfrentamientos entre grupos violentos de las dos hinchadas y contra las cabinas de transmisión del partido, en el estadio George Capwell. Segundo, en el 2007, Carlos Cedeño, un niño de 11 años e hincha de Emelec, fallece luego de ser impactado por una bengala que salió de la barra de Barcelona, en su estadio¹⁵. Y tercero, en el 2009, un hincha de Nacional de Quito fue apuñalado por la barra de Liga de Quito, hasta su muerte, en las inmediaciones del estadio del estadio en Ponciano¹⁶.

De esta manera, las barras de fútbol tienden a convertirse más en organizaciones con estructuras mafiosas, con cabecillas buscados por la policía, asociadas al tráfico de drogas y al comercio de bienes irregulares, cómplices en muchas ocasiones de procesos de extorsión en contra de los futbolistas, todo lo cual provoca, más temprano que tarde, asesinatos de rivales, posesión y uso perverso de armas de fuego y batallas campales entre hinchadas. Pero adicionalmente genera una exacerbación y polarización que fractura el universo social, no solamente entre ricos y pobres, sino también entre hinchas de un equipo e hinchas de otro o de una ciudad y otra, o de una región y otra.

5. La violencia en los bordes: fuera del lugar

La *violencia en los bordes* coincide con el incremento de la violencia a escala planetaria, con lo cual se producen interacciones mutuas entre la violencia general y la del fútbol en particular. La violencia es territorial porque ocurre en algún lugar y porque la violencia del fútbol, más que ninguna otra, tiende a connotar el espacio con cargas simbólicas e imaginarios sociales.

Por eso la violencia de los estadios es una violencia territorial, que con el paso del tiempo crece significativamente, al grado de hacerse brutal y extremadamente visible. Por eso, en el momento de mayor auge de las barras bravas, la de los *hooligans*¹⁷, la Sra. Margaret Thatcher, Primera Ministra del Reino Unido, hizo una propuesta para detener la violencia, acogiendo el llamado “Informe Taylor”: todos sentados (asientos numerados), todos identificados (asiento para el que compra), todos separados (asientos para visitantes y para locales) y todos vistos (cámaras de video). Con ello la violencia de los estadios se controló relativamente, al extremo que salió de los estadios y se volcó sobre los territorios contiguos; porque las políticas de choque en violencia producen siempre desplazamientos y porque no actúan sobre las estructuras que las generan.

Por esta razón, la violencia desborda los estadios, trasladándose desde las inmediaciones del estadio hacia la ciudad, sobre todo en aquellos países donde el fútbol nace por iniciativa de

¹⁵ La complicidad de los dirigentes fue evidente: las bengalas las tenían —como siempre— en los interiores del estadio desde varios días antes de que se jugase el clásico, de tal manera que la policía no podía detectarlas al ingreso de la misma el día del partido.

¹⁶ La violencia del fútbol produce “una muerte que jamás será resuelta” (Alabarces, 21, 2004). La impunidad en la violencia del fútbol es mucho más alta que en las otras violencias.

¹⁷ Los *hooligans* ingleses están tan institucionalizados que ya poseen en Carlsile, al norte de Inglaterra, un cementerio donde son enterrados en ataúdes pintados con los colores de su equipo. (Sebreli, 1998).

una urbe (Cuenca, Getafe, Liverpool), por la rivalidad barrial¹⁸ o por la organización institucional¹⁹. En la confrontación con otro equipo con un origen similar o distinto, se construye el escenario de la rivalidad y de la violencia, de forma ubicua, gracias a que los medios de comunicación aportan mucho, porque construyen el paso histórico del espectador a la audiencia televisiva (consumos culturales); pero también la camiseta aporta con lo suyo, cuando pasa de la condición de insignia, que sirve para distinguir a los equipos en la cancha, a vitrina ambulante que camina por la ciudad, convirtiéndose en estatus, marca e identidad que invade el espacio público, bajo la forma de una toma de posesión del territorio, que termina por extirpar al otro. Los hinchas tienden a apropiarse de los espacios, para lo cual la camiseta, la caminata y el grafiti son marcas claves del dominio logrado.

El estadio donde juega el equipo local es el centro simbólico espacial por excelencia. Sus inmediaciones son parte del territorio demarcado —como hacen los perros para impedir la entrada de un enemigo— que hay que defender: en este caso no hay una disputa del espacio, sino una defensa de la soberanía territorial; por eso el hincha del equipo visitante es visto como invasor. Más significativo es el caso de los estadios que están enclaustrados en su barrio, eso implica una defensa aún más significativa del territorio, porque el estadio es una marca de memoria, de simbología y de afirmación del conjunto del barrio. La caravana anual de la Liga Deportiva Universitaria o el salir del barrio la Victoria caminando para acompañar a Alianza Lima, son formas de llegar al estadio rompiendo con la territorialidad ajena, afirmando su existencia épica y convocando a la derrota del adversario. Por eso la entrada al estadio cuando el partido se ha iniciado termina siendo una forma de provocación y, todavía más, una señal de haber llegado con la espada Excalibur.

La guerra no se libra solamente en la cancha, bajo el control arbitral, sino también a la salida del estadio, entre las turbas descontroladas que buscan enfrentarse luego del partido. Con mucho más razón *si hemos perdido*, porque es en este campo del honor que se busca la reivindicación del mal arbitraje o del mal partido de los jugadores o de la mala alineación hecha por el entrenador.

En otras palabras, la violencia de la sociedad, la típica del fútbol y las políticas de regulación de la violencia en los estadios, produjeron la reubicación de la violencia hacia otro escenario: las inmediaciones de los estadios y la ciudad. Hoy la violencia está en las afueras de los estadios, donde se confunde la violencia del fútbol con la violencia de la sociedad. Con ello la violencia del fútbol sufre un segundo desplazamiento: si el primero fue de la cancha a los graderíos, en este caso es de los graderíos (violencia de los estadios) hacia la calle, hacia el espacio público, hacia la ciudad.

¹⁸ A manera de ejemplo: en Buenos Aires con River Plate del barrio de Núñez, en Lima con Alianza Lima del barrio de la Victoria y en Río de Janeiro del barrio Botafogo, entre muchos casos.

¹⁹ El caso de Ecuador es interesante en este sentido: las universidades dan origen a los clubes (Católica, Liga, Técnico Universitario), los municipios de las ciudades intermedias los promocionan (Cuenca, Manta, Imbabura), las Fuerzas Armadas dan nacimiento a los equipos (Nacional, ESPOLI) y la empresa privada hace lo propio (Emelec, Filanbanco), con lo cual se construyen los universos simbólicos de la disputa: militares vs universitarios; serranos vs costeños; cuencanos vs imbabureños.

6. La violencia hacia el fútbol

Cómo la violencia del fútbol se expande y la violencia de la sociedad crece, históricamente tienden a encontrarse. Las representaciones simbólicas de los equipos vinculados a las religiones, a la política, a las instituciones, a las regiones o a las ciudades son una forma en que lo social y lo futbolístico generan un espacio común. A nivel de las hinchadas, sin duda el fenómeno de las pandillas no es muy distante ni tampoco distinto a las barras bravas. Con la mercantilización extrema del fútbol, se convierte en un sector de la economía donde los actores directos tienen ingentes recursos económicos y los exponen públicamente con mucho bombo.

Las violencias alrededor del fútbol tiene varias dimensiones: las dinámicas delincuenciales hacia los jugadores, dirigentes y allegados al fútbol —dada la condición de figuras públicas confrontadas y con altos ingresos expuestos ostentadamente— se producen agresiones físicas y simbólicas. Así tenemos los secuestros en Argentina²⁰, Brasil y México, entre otros²¹; las *vacunas* que deben pagar los jugadores a las organizaciones de extorsión a cambio de su seguridad; las presiones de las barras a determinados jugadores, entrenadores y dirigentes para que entreguen dinero con el objeto de acompañar a su equipo al exterior; caso contrario, amenazan con crear un ambiente negativo, que en muchos casos ha sido el causante de despidos de futbolistas o entrenadores y, también, de atentados criminales (Bolaños en Ecuador, Habergger en Argentina²²).

Para nadie es desconocida la penetración del narcotráfico en el fútbol, principalmente en el ámbito del lavado de dinero; pero también está el mundo de las apuestas deportivas, el *coyoterismo*, el cambio de nacionalidades, el mercado de pasaportes, el ingreso fraudulento de personas a otros países y el mundo de la farándula, que no son extraños a esta realidad.

En otras palabras, el ámbito de influencia de la violencia en el fútbol es una realidad y debe ser comprendido en su dimensión integral, mucho más si el futbolista ha construido una imagen de éxito personal alrededor de este deporte, lo cual le ha conducido a un grado de alta vulnerabilidad.

Algunos de los casos más emblemáticos son los de Salvador Cabañas, que recibió varios disparos en su cabeza en el interior de un bar en México (¿narcotráfico?), o el de Andrés Escobar, que marcó un autogol en el mundial de EEUU que le supuso la muerte (apuestas) o el de Hernán Bolillo Gómez, que recibió varios disparos en la cafetería de un hotel en Guayaquil (presiones), o el caso de Garrincha, al que lo mató el alcoholismo (abandono).

Hechos de estas características —ejercidos contra un hombre público e ídolo de la afición— causan conmoción, producen preocupación ciudadana, generan un clima internacional poco favorable al país y construyen una percepción de inseguridad generalizada, al extremo que

²⁰ Entre 2002 y 2004 se secuestraron a 22 personas vinculadas al fútbol argentino.

²¹ En Bolivia un equipo de fútbol fue secuestrado durante 7 horas (2011), con la finalidad de llegar a un acuerdo respecto de donde debía jugar de local.

²² “Son pocos los técnicos que se resisten a pagar la barra, y a estos les va mal, como a Jorge Habergger, que debió volverse a Bolivia por resistir a la extorsión de la barra de Boca y de Huracán.” (Sebreli. 62, 1998).

podría decirse que se trata de un *magnicidio*. Este término originalmente reservado para designar el asesinato de un jefe de gobierno, posteriormente se utilizó para describir los atentados a ciertos referentes políticos (Jorge Eliécer Gaitán), religiosos (El Papa) o sociales (Mahatma Gandhi), y, en la actualidad, puede ser considerado para interpretar las agresiones a los músicos (¿Michel Jackson?) y a los deportistas, por las masivas adhesiones e identidades que generan.

Uno de los problemas más graves en el fútbol tiene que ver con las manifestaciones racistas o xenófobas que vienen de la sociedad y se integran con fuerza en el fútbol, sobre todo a partir de dos procesos interrelacionados: la descolonización en África, así como la difusión del fútbol por esas zonas bajo la lógica de su universalización. Con ello entran los afros descendientes —gracias a la importación de futbolistas hacia Europa— disputando espacios laborales, públicos y de exposición. Allí los salarios desiguales, los cánticos en los estadios y el relato del periodismo deportivo, entre otros²³.

La internacionalización le llegó temprano al fútbol, de la mano de la aviación y de la televisión, así como de las políticas de la propia FIFA en el contexto de la descolonización. Esto es la GOLBALIZACION como realidad anterior a la llegada de la globalización. En el fútbol, el dinero fluye con las barras bravas, con los medios de comunicación, con los patrocinadores, con los modelos de gestión, con la reventa de entradas, con los negocios ilícitos de la indumentaria deportiva, con la distribución de droga y con el lavado de dinero, que van más allá de la filiación o simpatía hacia un equipo. Con esta difusión generalizada del mercado, el fútbol se nutre de los mercados ilegales haciéndose funcional, con lo cual llegan nuevas formas de violencia.

7. Conclusiones y recomendaciones.

Queda decir que en el campo de la violencia del fútbol no se ha podido disponer de un estudio serio que registre los hechos, analice las implicaciones y trate de interpretar las manifestaciones violentas, porque además están envueltas en contextos regionalistas, homofóbicos racistas y xenófobos. Hay un tipo de interpretación que ve la violencia del fútbol como un reflejo de la violencia de la sociedad y otro aún más sencillo: son casos aislados, no estructurales, que son originados por antisociales, generalmente infiltrados.

Tampoco se ha podido contar con trabajos que analicen las relaciones, muchas veces perversas y clientelares, entre hinchadas y dirigencia, ni con estudios que incluyan al fútbol como uno de los factores decisivos en el terreno político. Pero tampoco hay investigaciones

²³ Los *ultras* del Real Madrid se alimentan de ideas de la extrema derecha racista. Símbolos fascistas, construyen una idea de superioridad racial a partir de la pertenencia a su equipo, y agreden físicamente no solo a inmigrantes latinoamericanos o africanos, sino también a españoles de otras procedencias. En el 2006, Samuel Eto'o, del Barcelona de España, abandonó el campo de juego después de recibir insultos racistas y solo volvió convencido por sus compañeros. El barrio de La Boca es un enclave de inmigrantes bolivianos que es recordado por los cantos de River Plate a Boca Juniors. En El Barrio De La Boca,/ Viven Todos Bolivianos,/ Que Cagan En La Vereda, / Y Se Limpian Con La Mano, / El Sábado En La Bailanta,/ Se Van A Poner En Pedo, / Y Se Van De Vacaciones,/ A La Playa Del Riachuelo,/ Hay Que Matarlos A Todos Mamá,/ Que No Quede Ni Un bostero,/ Hay Que Matarlos A Todos Mamá,/ Que No Quede Ni Un bostero.

respecto del funcionamiento de los mercados ilegales en el fútbol, de la presencia de dinero en el financiamiento de clubes o en la compra de jugadores²⁴ o en la trata de personas²⁵; como también el festival de nacionalizaciones, cambios de edad o adulteración de documentos con la finalidad de obtener beneficios económicos y deportivos.

No existe estadística respecto de los casos de violencia ocurridos en los estadios o fuera de ellos, así como tampoco respecto de la violencia en el interior de los campos deportivos. Por ello no existen estudios que permitan desentrañar lo que está ocurriendo y, mucho menos, lo que se debería hacer en cuanto a las políticas de seguridad en las instituciones del fútbol, y en los gobiernos locales y nacionales.

Por eso lo que ha ocurrido es que se han copiado a medias o se han trasladado parcialmente los dos casos emblemáticos: el informe Taylor de 1989 de Inglaterra y la propuesta de la Comisión Castrilli de principios de este siglo en Argentina, que básicamente plantean:

- a) Mejorar los estadios con la colocación de asientos numerados, el aislamiento de las hinchadas locales de las visitantes, la eliminación de alambrados o de fosos que separan la cancha de los graderíos, el establecimiento de la evacuación de los asistentes en no más de ocho minutos mediante el diseño de rutas, accesos y salidas expeditas.
- b) Prohibir el consumo de productos psicotrópicos y controlar el consumo de alcohol dentro de los estadios, mediante cupos por persona y el señalamiento de los lugares permitidos (no en los asientos). En el Ecuador esta medida es de difícil aplicación porque ciertas bebidas auspician este deporte.
- c) Ubicar los sistemas de videovigilancia, impulsar el trabajo de inteligencia y la construcción de una policía especializada en la violencia del fútbol.
- d) Diseñar un marco legal muy riguroso, en tanto se trata de una violencia particular que cae en el ámbito de la seguridad ciudadana.
- e) Hay que transparentar lo que está oculto: en el fútbol —como en la sociedad— hay una economía formal y otra subterránea; aunque desgraciadamente con crecimiento acelerado de la segunda y con mucha hipocresía por parte de la primera. Hoy los patrocinadores no se dirigen sólo a los clubes sino también hacia las hinchadas, convertidas en actores privilegiados del espectáculo, gracias a la televisión.
- f) Establecer un pacto público entre dirigencia, medios de comunicación, empresa privada, barras y jugadores, sobre la base de la transparencia y la de rendición de cuentas.
- g) Romper con el *efecto realidad* que producen los medios de comunicación, con el periodismo vinculado y con la visión simplista del fenómeno. Se requiere un periodismo de investigación, para que la cobertura sobre la violencia en y fuera de la cancha no produzca una

²⁴ En estos últimos años han sido asesinados en el Ecuador varios dirigentes de clubes, en manos del sicariato, sin que las investigaciones de la policía hayan logrado aclarar los hechos.

²⁵ Ya es ampliamente conocido el caso del “coyoterismo”, que fue descubierto en los viajes de la selección nacional del Ecuador hacia el exterior o también cómo un árbitro con carné FIFA, convertido en periodista deportivo de un canal de televisión, fue detenido en EEUU trasladando heroína.

espectacularización de la violencia, como si este deporte careciera de pasión o de alguna manera estuviera incompleto sin ella.

Estas acciones significan importantes adecuaciones de los estadios, que deben ser financiadas con créditos estatales, recursos de la organización del fútbol (FIFA, FEF) y no con el incremento del precio de las entradas, para que no se produzca un recambio social de las hinchadas y tampoco una mutación en los patrones culturales de participación en los partidos. Porque siempre habrá el peligro de que con estas medidas los hinchas se conviertan en espectadores controlados y disciplinados, alejados de la participación en el partido; es decir, de la pérdida de su condición de actor.

Bibliografía

- ALABARCES, Pablo (2009). *Crónicas del Aguante: fútbol, violencia y política*. Buenos Aires: ed. Capital Intelectual.
- CARRIÓN, Fernando (2008). "Violencia urbana: un asunto de ciudad". En: Revista EURE, No 103. Santiago: ed. IEUT.
- CARRIÓN, Fernando, Editor (2008). *La biblioteca del Fútbol Ecuatoriano*. Quito: ed. FLACSO-IMQ.
- GALEANO, Eduardo (1995). *El Fútbol a Sol y sombra*. Madrid: ed. Siglo XXI.
- GARCÍA CANDAU, Julián (1996). *Épica y lírica del fútbol*. Madrid: ed. Alianza Editorial.
- SEBRELLI, Juan José (1998). *La era del fútbol*. Buenos Aires: ed. Sudamericana.
- SOZZO, Máximo (2008). *Inseguridad, prevención y policía. Reflexiones desde el contexto argentino*. Quito: FLACSO-Ecuador.

Inseguretat global, seguretat mundicèntrica¹

**Jaume
Curbet i
Hereu**

Director del Màster en polítiques públiques de seguretat (en línia, Universitat Oberta de Catalunya i Institut de Seguretat Pública de Catalunya) i investigador associat de l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona²

*Una societat inundada
d'angoixes massa
nombroses com per saber
amb certesa què cal témer i
què cal fer per dissipar la por*
ZYGUMT BAUMAN (2007)

Resum

La totalitat dels nous riscos que configuren la societat del risc es despleguen al mateix ritme que ho ha fet, especialment en l'últim segle, l'extraordinari desenvolupament industrial basat en els avenços tecnocientífics. No seria la primera vegada que una civilització que ha desafiat la Natura acabés desapareixent, no a mans d'un enemic exterior sinó a causa del seu èxit en l'explotació excessiva del seu entorn. Però no és ja una civilització local, sinó l'existència humana sobre la Terra, la que es troba amenaçada per l'èxit de la civilització global en el seu propòsit de colonitzar, des d'Europa, la resta del planeta. El risc global, per consegüent, es configura al mateix ritme que s'imposa – com a societat del risc mundial– la civilització occidental.

De manera que només una visió clara, àmplia i profunda de la tragèdia que suposa el risc de catàstrofe planetària ens permetrà accedir a un estadi superior de *seguretat mundicèntrica* (o autènticament cosmopolita) que ens permeti veure, amb els ulls de tota la Humanitat, que constituïm una *comunitat de perill mundial* i que només una nova *ètica de la responsabilitat planetària* podrà salvar-nos..

¹ Publicat a la *Revista Catalana de Seguretat Pública*, núm. 24. Maig 2011. Una versió molt més àmplia d'aquest article es pot trobar al llibre publicat molt recentment: CURBET, J. (2011). *Un món insegur: la seguretat en la societat del risc*. Girona, CCG Edicions [edició en castellà: *Un mundo inseguro: la seguridad en la sociedad del riesgo*. Barcelona, Editorial UOC].

² També ha publicat el llibre: CURBET, J. (2010) *El rei nu: una anàlisi de la (in)seguretat ciutadana*, així com els articles "La inseguretat ciutadana ha canviat les nostres vides", *PAPERS 53* (monogràfic "La seguretat ciutadana a les metròpolis del segle XXI", gener 2011); i "(Anti)terrorisme: Représentations et gouvernance", *Cahiers de la Sécurité*, 14 (monogràfic "Sécurité globale", octubre-desembre 2010).

1. Introducció

Res no és factible al marge del sempre fràgil equilibri –dinàmic, tens, permanent– entre estabilitat (permanència, *seguretat*) i innovació (creativitat, *llibertat*) que, necessàriament, genera *incertesa*. No té sentit, doncs, la reiterada i conflictiva contraposició entre seguretat i llibertat, ja que ambdues, en la seva deguda proporció, constitueixen ingredients igualment indispensables per al desenvolupament humà.

Així com ocorre en els organismes biològics, també els organismes socials moren d'excés tant com d'insuficiència, ja sigui d'innovació o bé d'estabilitat; i un cop convertits en valors exclusius, ambdós acaben produint *inseguretat social* (Castel, 2004) –deguda als excessos d'una llibertat de mercat sense controls cívics– i *inseguretat civil* (Castel, 2004) –deguda a la restricció de drets i llibertats causada per un excés de seguretat. De manera que buscant més seguretat de la que admet en cada moment aquest equilibri entre conservació i creativitat, tan fràgil com crític per al desplegament de l'existència humana, s'aconsegueix justament el contrari, és a dir, més inseguretat.

La qual cosa planteja una paradoxa: la seguretat no es genera en contraposició i ni tan sols al marge de la inseguretat. La seguretat, que només s'obté –relativament– d'un adequat control del risc, suposa, per a les societats humanes, la capacitat de persistir en les seves característiques essencials –en un inevitable equilibri dinàmic– davant els *riscos* que deriven en *desastres* i els *conflictes* que es materialitzen en *violències*, així com les *incerteses* que alimenten la incessant *demanda de seguretat*.

2. Problemes Públics, Solucions Privades?

La nostra percepció de la inseguretat, així com la conseqüent cerca de seguretat, constitueixen un únic procés psicosocial d'evolució conscient. Així, segons quin sigui el nivell de percepció de la inseguretat –*egocèntric* (jo contra tots), *etnocèntric* (nosaltres contra ells) o *mundicèntric* (tots nosaltres)– es despleguen, respectivament, estratègies de seguretat *individual*, *grup*al o *col·lectiva*.

En el seu estadi egocèntric, la *cerca individual de seguretat* en el mercat de consum massiu i compulsiu no pretén tant satisfer una necessitat real –obtenir un nivell raonable de protecció– com alimentar un desig –foragitar la por. Aquesta prioritat acordada al consum de *sensació de seguretat* en detriment d'una *seguretat efectiva* i, per això, a la persecució d'una solució individual a un problema col·lectiu explica l'expansió prodigiosa, en els àmbits econòmic i polític, del *comerç de la seguretat* i de la *política de la por* respectivament. Paradoxalment, l'èxit indiscutible d'ambdues formes d'explotar el temor aliè, constitueix l'expressió més clara del fracàs d'aquesta estratègia primària de seguretat: és a dir, com més gran és la percepció d'inseguretat més mesures de seguretat s'adopten que, al seu torn, augmenten la inseguretat i així successivament.

Aquesta estratègia irraonada brolla de la inseguretat inherent a l'individu aïllat psicològicament –que se sent, tot i que no de forma conscient, vulnerable– i, per això, no aconsegueix materialitzar-se en accions que puguin procurar-li una protecció efectiva davant amenaces reals. Encara que tot sembla indicar que ni tan sols ho pretén, de fet; ja que l'autèntica obsessió d'aquesta conducta, bàsicament inconscient, no consisteix tant a procurar-se una *seguretat efectiva* com a reforçar, a qualsevol preu, la seva *sensació de seguretat*. Però aquí sorgeix el problema: ja que les causes de la inseguretat finalment es mantenen inalterades, aquesta peculiar cerca de seguretat no pot sinó aportar frustració i, d'aquesta manera, augmentar la incertesa que pretenia dissipar.

Aquesta suposada estratègia de seguretat constitueix, per tant, una autèntica contradicció en els termes; ja que, com més esforç cal per aconseguir una seguretat individual d'ús exclusiu, més tensió, més conflicte i confrontació amb els altres que competeixen, en un espai comú, per aconseguir la mateixa quimera i, per tant, més inseguretat per a tots. De manera que la persistència insensata en aquest despropòsit acaba convertint-la en part del problema en lloc de la solució.

Aleshores, a qui descobreix el carreró sense sortida al qual ens aboca la cerca individual de seguretat, se li fa evident la necessitat ineludible de desplegar una visió més evolucionada – que integri i alhora transcendeixi l'estadi precedent –, des de la qual poder ampliar l'abast de la limitada estratègia individual de seguretat i evitar així la fatídica confrontació egocèntrica de “jo contra tots”. Atès que allò que està en joc és trobar una solució col·lectiva (seguretat) a un problema col·lectiu (inseguretat), sembla inevitable, per tant, que el “jo contra tots” (egocèntric) deixi pas a un estadi superior de “nosaltres contra ells” (etnocèntric).

Encara que, és raonable esperar millors resultats de la *cerca grupal de seguretat*? En efecte, des d'aquest nou estadi, la preocupació exclusiva i excloent per un mateix s'insereix en una visió superior que és capaç d'assumir la protecció comuna dels qui constitueixen el grup de pertinença. Un objectiu únicament individual s'amplia i esdevé, així, una tasca grupal. Amb tot, però, la identificació grupal suposa un tipus de lleialtat limitada a una porció de la Humanitat – una família, una banda, un poble, una nació, una classe, una raça, una comunitat religiosa – que, inherentment, exclou la lleialtat a la Humanitat sencera: estimar els Estats Units implica, en part, odiar –o, almenys, rebutjar– tots els enemics dels Estats Units (Appiah, 2007). De manera que el “nosaltres contra ells” (*seguretat etnocèntrica*) apareix com una prolongació i en bona mesura una intensificació del “jo contra tots” (*seguretat egocèntrica*) i, per tant, la cerca grupal de seguretat no aconsegueix eludir la lògica funesta de la cerca individual de seguretat; ja que, de fet, més que una autèntica innovació, aquesta estratègia secundària de seguretat, suposa un simple desplaçament de la *frontera originària* (la línia de fractura en la que hi emergeixen, en forma de violències i desastres, els riscos i els conflictes respectivament) des de l'esfera estrictament individual a la grupal.

Així doncs, tant la cerca individual com la grupal de seguretat, impulsades respectivament per l'ansietat egocèntrica i etnocèntrica, aconsegueixen justament el contrari del que pretenen, és a dir produeixen la màxima inseguretat tant en l'individu com en la col·lectivitat. I,

paradoxalment, l'única seguretat possible només pot emergir d'una acceptació plena de la inseguretat.

3. Comprendre és actuar

L'existència humana és un producte extremadament fràgil de l'evolució de la Vida que li correspon desplegar-se en unes condicions ambientals intrínsecament perilloses. Per això, la malaltia, l'accident, la degradació física i psíquica i, al final, la mort no constitueixen infortunis extraordinaris sinó fites comunes en la trajectòria vital de tots i cadascun dels éssers humans, sense excepció possible. No són poques les cultures ni els individus que han acceptat aquest fet tan simple com crucial, i han aconseguit així transcendir l'enganyosa dialèctica entre resignació i rebel·lió. En efecte, acceptar la inseguretat pròpia de l'existència està tan lluny de constituir una actitud resignada –que ens fa incapaços d'afrontar responsablement els perills–, com de la pueril resistència a admetre la nostra condició mortal –que ens arrossega cap a una cerca insensata de permanència més enllà del que seria raonable. Ni la resignació ni la rebel·lió, en tant que modalitats diferents d'una mateixa incapacitat per assumir la radical incertesa de la vida, resulten doncs el millor fonament per a una estratègia plausible de seguretat. Més aviat al contrari.

Acceptar serenament la inseguretat pròpia de l'existència pot convertir-se, per la seva capacitat apaivagadora de les ansietats egocèntrica i etnocèntrica, en el millor antídote per a la cerca enfebrada de seguretats il·lusòries. L'única seguretat possible comença, per tant, en l'abandonament conscient del desig quimèric de sostreure's a l'abast de qualsevol perill, de convertir-se en invulnerable, d'arriscar-se sense assumir les conseqüències desagradables i, en definitiva, d'eludir la cita amb la mort. Saber-nos insegurs ens evita obcecar-nos en persecucions infructuoses, i per això frustrants, d'una cosa que no es troba al nostre abast. I, d'aquesta forma, podem concentrar tota la nostra energia, mitjançant l'atenció conscient, a afrontar prudentment –és a dir, assumint la responsabilitat amb un mateix, amb els altres i amb la Natura– les incerteses que van marcant tota trajectòria vital.

Aquest primer pas, en el desplegament d'una *consciència mundicèntrica*, ens porta inevitablement a constatar que tota seguretat és relativa, efímera, ambivalent. No cal oblidar que la Vida progressa, no només en els organismes biològics sinó també en els socials, en un equilibri inestable i potencialment tràgic entre l'atracció de dos pols: innovació/libertat i estabilitat/seguretat. I ja hem vist, també que, en aquest funambulisme ineludible, qualsevol excés resulta fatal; tant si es tracta d'un abús de llibertat (innovació) com d'un excés de seguretat (estabilitat). L'única via practicable se'ns apareix, pas a pas, cada cop que renunciem conscientment a escoltar els cants de sirena tant d'una llibertat com d'una seguretat que lluiten per un impossible domini absolut. De manera que la seguretat és relativa o no és ni seguretat ni llibertat.

És, doncs, necessàriament relativa, la seguretat. Però, aleshores, també efímera. A una fase d'innovació la'n segueix una altra d'estabilitat i, a aquesta, una altra d'innovació, i així successivament i indefinida. És a dir, el desplegament de la llibertat aporta, tant en l'individu

com en la col·lectivitat, els recursos requerits per afrontar creativament les situacions noves i, per tant, estimula la realització completa del potencial propi. No es tracta, però, d'un progrés lineal i il·limitat, sinó d'una modalitat d'avanç més subtil que adopta la desconcertant forma del vaivé. És per això que tota innovació porta implícit el germen de l'estabilització; i, arribat el moment, el brogit creador es transforma en necessitat d'assentament i d'ordenació. I viceversa, és clar; perquè tot ordre acaba atrofiant-se i obrint, així, la via per a un nou impuls renovador. No es tracta, tampoc, aquest vaivé entre la llibertat i la seguretat, d'una seqüència harmònica. No hauríem de perdre de vista que, llibertat i seguretat, lluiten per desplegar-se absolutament, i que només la simetria de designis aconseguix imposar un ritme que expressa més un compromís inevitable, difícil i constantment qüestionat, que no pas un acord voluntari. Per obra d'aquesta saviesa invisible, la seguretat conté l'excés de llibertat tant com la llibertat impedeix l'excés de seguretat. No necessàriament es produeix, tot això, de manera pacífica, per descomptat.

Relativa, efímera, la seguretat també és ambivalent. La saviesa oriental, més que l'occidental, ensenya prudentment a pensar en la inseguretat en els moments que es gaudeix de seguretat i en la seguretat quan es pateix la inseguretat. Perquè en cada cosa es prefigura el seu contrari. Així, l'enfortiment de la seguretat, ineludiblement, provoca algun retrocés –més o menys greu– en la llibertat; fet que suposa, com deia el meu avi, despullar un sant per vestir-ne un altre. Finalment, doncs, sempre acaba refredant-se un o l'altre. En tot cas, procurar-se seguretat suposa concentrar l'atenció selectivament en un perill (la droga, el terrorisme, el crim organitzat o la inseguretat ciutadana) al qual, tant és ara per quines consideracions, es converteix en el catalitzador de la por; fet que suposa que es desatenguin altres amenaces (la catàstrofe ecològica) i, fins i tot, la coresponsabilitat en la producció de riscos (la pobresa, la fam, les malalties evitables, la fractura social). Tard o d'hora, aquesta seguretat aparent s'esvaeix davant la tossuda persistència de la resta de factors d'inseguretat temeràriament ignorats. I, és clar, també les situacions d'inseguretat, que tant ens poden pertorbar, ja estan anunciant una nova situació d'estabilitat. De fet, cap revolució es limita a enderrocar un ordre –ja sigui el sistema polític, el mode de producció o l'estructura social– sinó que també és instauradora d'un nou ordre. Inseguretat i seguretat no poden ser enteses, per tant, si no és des de la perspectiva de la seva alternança complementària.

Aquesta seguretat a què podem aspirar raonablement –és a dir relativa, efímera, ambivalent– es troba prefigurada just allà on es produeix la inseguretat. Té sentit: on cal buscar la solució si no és en el nucli del problema? Això requereix, indubtablement, assegurar-nos que el problema està formulat correctament. No és tan obvi com podria semblar. Aleshores, qualsevol cerca de seguretat hauria de començar plantejant el problema d'inseguretat que pretén resoldre, en els termes precisos. No es tracta, en cap cas, d'un esforç prescindible. Ni tan sols pot considerar-se com un retard en la cerca de la solució. Assegurar-se que el problema d'inseguretat està ben plantejat és el primer, però el més decisiu, dels passos a seguir a fi d'aconseguir tota la seguretat que es troba al nostre abast.

Tota seguretat és, essencialment, un estat d'ànim. Contrariant la creença més difosa, “sentir-se” –fins i tot més que “saber-se”– segur constitueix l'objectiu real de la demanda de seguretat sorgida d'una visió egocèntrica o bé etnocèntrica. Com podem aconseguir, doncs una solució

objectiva (externa) a un problema eminentment subjectiu (intern)? No ens ha de sorprendre que una característica comuna a les més diverses estratègies de seguretat, privades i públiques, sigui la seva capacitat paradoxal per augmentar encara més la demanda de seguretat que pretenen satisfer. Aquí radica, precisament, el secret de l'èxit de la indústria privada de la seguretat: la demanda és infinita. Com les indústries del tabac, de l'alcohol o de la pornografia, la indústria de la seguretat privada juga amb l'avantatge incommensurable que proporciona, mitjançant l'addicció, una demanda captiva. Consumir tabac, alcohol o pornografia no satisfan cap necessitat sinó que alimenten un desig que, per la seva pròpia naturalesa, és literalment insaciable. De la mateixa manera, consumir seguretat no apaivaga la inseguretat sinó que la cronifica. El mateix passa, malgrat tot, amb les polítiques públiques de seguretat. Tal com si es tirés aigua en una galleda foradada, mai hi ha prou policies, lleis i presons. La inseguretat no escolta raons, xifres, resultats; i la seva voracitat no té límits: malament si es veuen pocs policies i pitjor si se'n veuen massa. Tot serveix per alimentar la inseguretat i res és suficient per aplacar-la. Una autèntica tènica, l'*ànsia de seguretat*.

Anar a comprar abans de dinar, diuen, no és bon negoci: es compra més del que es necessita. Així mateix, la inseguretat (un temor difús però persistent) no resulta ser el millor conseller a l'hora de prendre decisions de seguretat. Tota protecció sembla poca quan un se sent vulnerable. Qui millor ho sap són els venedors, ja sigui de productes d'alimentació o de seguretat. La prosperitat dels dos negocis requereix clients famolencs i insegurs, respectivament; insaciables en definitiva. En tots dos casos l'antídot és el mateix: una capacitat de reflexió més gran; és a dir, de pausa per ponderar l'imperatiu impuls consumista. No sempre, per no dir gairebé mai, l'autèntica seguretat ve donada per l'agregació de mesures de seguretat, en el sentit més ampli, a una situació d'inseguretat insuficientment entesa. Quina millor protecció que identificar allò que realment ens fa vulnerables? Això permet invertir la lògica amb què, des dels estadis egocèntric i etnocèntric de consciència, es pretén inútilment aconseguir seguretat. El remei, llavors, és tan senzill com eficaç: evitar aquells actes, individuals i col·lectius, que ens exposen innecessàriament al perill. O, si es vol, prevenir abans que curar. En tot cas, més mesures de protecció, i més grans, no garanteixen millor seguretat que una eliminació prudent, de soca-rel, dels factors que alimenten la inseguretat.

Comprendre és actuar. Això significa desconfiar dels esquemes binaris i allunyar-nos dels simplismes. La primera mesura de seguretat consisteix a veure, amb absoluta nitidesa, el perill i allunyar-se'n automàticament. Si el foc crema, n'aparto la mà. És més segur que no pas mantenir la mà al foc mentre busco la manera de no cremar-me. A menys que es vulgui quadrar el cercle. No es tracta, doncs, tant de "què cal fer" sinó, sobretot, de "què cal deixar de fer" per estar segur. Sabem que la velocitat, l'alcohol, la distracció causen la major part dels morts i els ferits en accidents de circulació. Aleshores, què és més segur: *afegir*, incessantment, tota mena d'andròmines de protecció al vehicle, o bé *reduir* la velocitat, no beure si s'ha de conduir i evitar les distraccions? La primera de les opcions juga amb l'avantatge, una vegada més, que no requereix modificar hàbits i, sobretot, no exigeix una consciència més gran; n'hi ha prou amb estar disposat a pagar per les successives mesures de seguretat. Portada al paroxisme —com passa en les curses il·legals, però no únicament—, aquesta disponibilitat a pagar per no assumir la pròpia responsabilitat inclou la previsió de les

possibles sancions. Malgrat tot, el model de mobilitat resultant d'aquesta exasperació individualista esdevé col·lectivament insostenible a causa de la persistent sinistralitat, la contaminació atmosfèrica i acústica, l'ocupació de l'espai públic, així com per la seva contribució decisiva al canvi climàtic.

4. La societat del risc mundial

Amb tant de particularisme excloent, la dimensió universal del món contemporani, per efecte del procés de globalització, ofereix un caràcter ecumènic que ens sensibilitza en la nostra comuna condició humana solidària (Trías, 2005). En efecte, durant els trenta últims anys, hem assistit a un fet històric sense precedents: la possibilitat d'accedir a les cultures de tot el món. Per això, com assenyala Wilber (2007), el coneixement és avui en dia global, cosa que vol dir que, per primera vegada en la història, qualsevol persona té la possibilitat d'accedir no només a la totalitat del coneixement, sinó també de l'experiència i la saviesa acumulats per totes les grans civilitzacions premodernes, modernes i postmodernes. Perquè, com diu Bajoit (2008), la globalització no es redueix a una qüestió simplement econòmica, sinó que suposa també una sensibilitat extrema sobre tot el que passa en qualsevol racó de món, a causa de l'extraordinària circulació de les informacions i de la difusió de modes de vida i de consum. Una nova manera de representar-se el món i de concebre la vida s'està generalitzant a tot arreu. Però tampoc mai abans s'havia observat amb tanta claredat el risc de catàstrofe global que, tant en la dimensió ecològica com en la social, paradoxalment es deriva de l'èxit en la colonització humana del planeta.

L'autoextinció de la Humanitat no és una possibilitat remota, sinó una probabilitat certa. Fins al punt, com remarca Grof (1994), que som la primera espècie que ha desenvolupat el potencial per cometre un suïcidi col·lectiu i destruir en aquest acte catastròfic totes les altres espècies i la vida sobre la terra. Lluny de fatalismes mil·lenaristes tant com d'escepticismes voluntaristes, la realitat tràgicament pertinaç d'Hiroshima i Nagasaki marca les fites catastròfiques d'un incomprensible procés col·lectiu. Quin sentit té oblidar-ho? Amb la Guerra Freda, el potencial d'autodestrucció de tota la Humanitat, acumulat en mans de les dues grans potències, va arribar a desbordar tots els límits imaginables; fins al punt que va resultar necessari inventar una nova unitat de mesura: *megadeath*, paraula amb què es designava un volum d'un milió de morts (Anders, 2000). Amb la desaparició abrupta de la Unió Soviètica, una part importantíssima de l'arsenal nuclear mundial –però també químic i bacteriològic– va quedar disseminat i, en gran mesura, incontrolat. Ara mateix, nous Estats ja disposen d'un arsenal nuclear –Israel, Pakistan, Índia, Corea del Nord– i com a mínim vint més van pel camí d'aconseguir-lo.

Des de la Segona Guerra Mundial, per tant, no només ha crescut la capacitat total de destrucció mitjançant l'ús d'armament nuclear, sinó que la seva concentració inicial (exclusivament en mans de la Unió Soviètica i els Estats Units) ha anat derivant cap a una dispersió progressiva. És a dir, a l'*equilibri del terror* –basat en una amenaça nuclear equiparable entre les dues grans superpotències mundials i, per tant, mútuament controlat–

l'ha succeït un *desequilibri del terror* –una inquietant disseminació de l'arsenal nuclear entre una quantitat creixent d'Estats. I, fins i tot, res ja ens pot garantir que organitzacions no estatals no puguin disposar d'armes de destrucció massiva, ja siguin químiques, bacteriològiques o nuclears (especialment “brutes”). L'atac que la secta japonesa Aum Shinrikyo va efectuar amb gas sarí al metro de Tòquio el 20 de març del 1995, com explica Townshend (2008), obria la possibilitat d'un assassinat en massa realment esgarriós: posteriors operacions policials van demostrar que els Aum posseïen prou sarí com per matar més de quatre milions de persones.

Sembla, doncs, que no calen més evidències per preveure la catàstrofe global a què ens precipita la creació, la disseminació i el progressiu descontrol d'un arsenal d'armes de destrucció massiva que, globalment, disposa de la incomprendible capacitat de fer desaparèixer la Humanitat de la Terra no una vegada sinó diverses; és a dir, el més semblant a la situació d'un condemnat, al corredor de la mort, a l'espera de l'execució no d'una sinó de diverses penes de mort. Un despropòsit que podria resultar xocant si no fos tràgic.

El risc nuclear és, en un doble sentit, un risc global. És global perquè no reconeix fronteres ni territorials ni temporals i, per tant, afecta la Humanitat a tot el planeta i més enllà de les actuals generacions. I és un risc global, en el sentit més literal, perquè la successió de catàstrofes nuclears (només relativament locals) “encara” no han precipitat la catàstrofe definitiva (planetària). Però també perquè no es tracta d'un accident del progrés tecnocientífic sinó el resultat –indubtablement més indesitjable– del seu èxit.

Certament, la totalitat dels nous riscos –inclòs, per descomptat, el nuclear– que configuren la societat del risc es despleguen al mateix ritme que ho ha fet, especialment en l'últim segle, l'extraordinari desenvolupament industrial basat en uns no menys colossals avenços tecnocientífics. Beck (2009) remarca, en aquest sentit, que el canvi climàtic és el producte de l'èxit d'una industrialització que menysprea sistemàticament els seus efectes tant sobre la Natura com en la Humanitat.

Morim, doncs, d'èxit. No seria la primera vegada –si aquest fos el cas– que una civilització que ha desafiat la Natura acabés desapareixent, no a mans d'un enemic exterior sinó, justament, a causa del seu dubtós èxit en l'explotació excessiva del seu entorn³. Però no és ja el destí d'una civilització local –és a dir, una part de la Humanitat–, sinó l'existència humana sobre la Terra, la que es troba amenaçada per l'èxit de la civilització global en el seu propòsit de colonitzar, des d'Europa, la resta del planeta. El risc global, per consegüent, es configura al mateix ritme que s'imposa al conjunt del planeta –com a societat del risc mundial– la civilització occidental.

Així, una vegada més en la història de la Humanitat, però per primer cop a escala global, l'èxit en el desplegament d'estratègies civilitzatòries –basades, en aquesta etapa, en la disponibilitat d'un arsenal creixent d'artefactes devastadors– és, al seu torn, la condició inevitable del seu

³ Fernández-Armesto [2002], Brosimmer [2005] i Diamond [2006] documenten alguns dels casos més pertorbadors i, especialment, n'extreuen les lliçons que un progrés autèntic, en cap cas, hauria hagut d'ignorar.

fracàs. Beck⁴ remarca emfàticament aquesta característica paradoxal de la societat contemporània: mai abans la Humanitat havia estat tan a prop com ara de l'autoextinció i, al mateix temps, mai havia resultat tan factible l'emergència d'una *consciència mundicèntrica* (o autènticament cosmopolita) capaç de frenar –qui sap si a temps– aquesta insensata cursa cap al no-res.

Certament, en la societat del risc mundial, s'estén la consciència sobre l'abast planetari i la potencialitat catastròfica dels riscos que s'han anat expandint, pandèmicament, al mateix ritme de la colonització humana de la Terra. De tal forma que un risc que no s'atura en les fronteres polítiques no podia fer altra cosa que erosionar el mite fundacional de l'Estat modern, segons el qual l'Estat sobirà seria capaç de garantir la seguretat col·lectiva a l'interior dels seus límits territorials. Això constitueix, indubtablement, una veritat extremadament difícil d'assumir per part de les autoritats governamentals; perquè són conscients dels enormes costos que suposaria abandonar la seva pretensió de ser els proveïdors monopolístics de seguretat a la població: la contrapartida de reconèixer els perills és el fracàs de les institucions, la justificació de les quals és justament la no-existència de perills.

E pur si muove! Cada vegada es fa més evident el fracàs estatal en el seu propòsit (en última instància, probablement insensat) d'erigir-se en garant exclusiu de la seguretat col·lectiva, acaparant monopolísticament els recursos de protecció anteriorment dispersos en la societat. Així mateix, resulta progressivament més difícil emascarar la responsabilitat compartida, en aquest fracàs de l'Estat (en la seva configuració actual), de la tecnociència i del mercat. La fe il·lustrada en la bondat intrínseca del progrés tecnocientífic, juntament amb la més recent devoció neoliberal pel potencial il·limitat del mercat, tampoc podien quedar indemnes davant la previsió (risc) d'una catàstrofe planetària. De manera que, en una seqüència de defraudació de les enormes expectatives provocades, la tecnociència –especialment a partir de la segona meitat del segle XX– genera nous riscos (cada cop més globals i menys controlables) a més de benestar; l'entronització capitalista del mercat produeix exclusió social juntament amb riquesa; i, finalment, l'Estat es veu impotent per gestionar els conflictes (cada vegada més nombrosos) causats pels riscos i la desigualtat social.

La previsió d'una catàstrofe mundial anticipa el resultat probable del procés en què ens trobem immersos. Aquest és el punt crític: el risc anticipa la probabilitat fundada de la catàstrofe (perill) i, en conseqüència, ens concedeix l'oportunitat de modificar la trajectòria que ens precipita, si no, cap a un desenllaç fatídic. De manera que els riscos globals alliberen inesperadament un moment cosmopolita històric; és a dir, en la mesura en què anticipen la mort col·lectiva, també alliberen un impuls moral i polític que aspira a equilibrar, més enllà de fronteres i trinxeres de tot ordre, la globalització econòmica, política i cultural.

Però, què ens cal per poder preveure nítidament l'espant insostenible de la mera probabilitat d'una catàstrofe planetària causada per l'acció humana? Racionalment, resulta incompreensible que puguin resultar necessàries encara més evidències per adonar-nos, posem per cas, de la gravetat del canvi climàtic i de qui n'és el responsable. Tal com es va posar de manifest en l'Informe 2007 de l'*Intergovernmental Panel on Climate Change*, el debat acadèmic sobre el

⁴ En la relectura [2007] de la seva tesi inicial de *la societat del risc* [1986], posteriorment *la societat del risc global* [1999].

canvi climàtic ha acabat. En canvi, les discussions polítiques i morals al respecte es troben en un punt nou. El principal culpable de l'escalfament climàtic global –afirmen els científics amb una unanimitat poc freqüent en una qüestió tan complexa– és l'ésser humà. L'autèntica novetat, la importància històrica inclosa, del contingut d'aquest informe és la contundència amb què desarma qualsevol intent d'excusar-se o bé de dubtar sobre si la causa de l'evident canvi climàtic ho és l'ésser humà (Torres, 2007). I el mateix es pot dir sobre l'extinció d'espècies. El planeta Terra perd espècies a una velocitat sense precedents en l'experiència humana. En el món contemporani, el degoteig normal d'extincions s'ha transformat en una hemorràgia incontrolable en què desapareixen diàriament 100 o més espècies. El procés actual d'extinció només presenta alguna semblança amb les tres grans extincions en massa catastròfiques del remot passat geològic. El terme "ecocidi" designa el terrible abast i els efectes acumulatius d'aquesta crisi d'extinció massiva i de destrucció d'hàbitats induïda per l'espècie humana (Browswimmer, 2005).

5. Una seguretat mundicèntrica

Jean Jaurès, en el seu discurs a la joventut l'any 1903, advertia que la nit del servilisme i de la ignorància no s'esvaeix amb una il·luminació sobtada. Dit d'una altra manera, probablement no en farem prou acceptant racionalment les evidències documentades d'un autèntic risc global per comprendre plenament que tots nosaltres constituïm una *comunitat de perill mundial* (Beck, 2008) i, així, per actuar d'acord amb una nova *ètica de la responsabilitat planetària* (Jonas, 2004).

Amb tot, malgrat els escepticismes i les tergiversacions, davant de l'abast i la profunditat dels riscos globals (ecològics, econòmics, socials), a partir d'ara res del que passi quedarà circumscrit localment (tots els riscos essencials són riscos globals) i, en contrapartida, cada risc local és també el resultat de la situació de la Humanitat. Tal com és el cas del problema de l'aigua: les Nacions Unides estimen que mil milions de persones estan sotmeses a l'anomenat estrès de l'aigua, és a dir que tenen accés a menys aigua de la que necessiten. Amb el canvi climàtic, les previsions són esfereïdores: més de tres mil milions el patiran l'any 2025 i cinc mil tres-cents milions l'any 2050. Un *casus belli* que pot afectar tot el planeta (Folch, 2008).

Què s'interposa, doncs, entre l'evidència raonada d'un risc global –que ja no admet intents il·lusos d'escapatòria individual/local– i l'emergència d'aquesta imprescindible consciència mundicèntrica que ens permeti, finalment, eludir el perill d'autodestrucció?

En l'estadi actual de l'evolució humana –encara dominat per l'exasperació de l'individualisme competitiu i consumista, així com per la proliferació de particularismes excloents–, el que necessitem amb més urgència (una *seguretat mundicèntrica*) és també, paradoxalment, allò per a què ens trobem menys capacitats. Són quatre, al meu parer, els obstacles principals que hem de superar. En primer lloc, hem perdut –en realitat oblidat– la consciència de la nostra vulnerabilitat davant els fenòmens naturals i, per tant, també la noció de quin és el nostre lloc a la Terra. En segon lloc, ebris d'orgull tecnocientífic, hem arribat a creure que ho podem fer tot i que tot el que es pot fer s'ha de fer; i, fins i tot, que podem arreglar tots i cada un dels

desastres causats pel progrés. En tercer lloc, l'individualisme desesperat tant com el particularisme excoient ens han fet oblidar el sentit d'Humanitat i, en la mesura en què ens enfronta competitivament a tots contra tots, ens incapacita per afrontar col·lectivament (com si no!) els riscos globals que amenacen la continuïtat de l'espècie. En quart lloc, per consegüent, vivim atemorits –per no dir aterrits– i, així doncs, busquem solitàriament i frenèticament seguretat a gairebé qualsevol preu, inclosa per descomptat la renúncia voluntària a la llibertat. Això constitueix, per si mateixa, una causa nova i rellevant de l'augment imparable de la inseguretat mundial.

Per tot plegat, l'evolució humana es troba ara davant d'un abisme creat per ella mateixa (Walsh, 1994). Aquesta consciència que va lluitar durant milions d'anys per assegurar la supervivència humana es troba actualment a punt d'esgotar els recursos del seu planeta, de convertir en inhabitable el seu entorn, i de crear els instruments de la seva pròpia autoaniquilació. Pot aquesta mateixa consciència desplegar la saviesa necessària per abandonar aquesta pràctica catastròfica? Podem desenvolupar prou autocomprensió com per reduir la nostra destructivitat i madurar prou ràpid com per traspasar a temps aquesta crisi evolutiva?

L'emergència de la consciència constitueix un dels productes més sofisticats de l'evolució humana. Però no és, en absolut, un luxe prescindible. Ara menys que mai. Ens urgeix veure amb claredat, és a dir entendre, un fet crucial: el model actual de desenvolupament és insostenible, tant socialment com ecològica. I ho és ara i no, en termes de simple probabilitat, d'aquí a unes dècades, uns segles o uns mil·lennis. Els efectes actuals de l'anomenat progrés són exactament insostenibles, és a dir humanament intolerables. Podríem destinar dècades i dècades a examinar la quantitat ingent de dades, estadístiques, estudis i informes de tot tipus que ens diuen allò que el sentit comú (però encara no l'opinió pública) sap bé: ens precipitem cap a l'abisme. Però la qüestió que, més d'hora que tard, cadascú s'haurà de respondre, és senzilla i cada dia que passa més dramàtica: per què no abandonem els nostres comportaments autodestructius? Quina millor seguretat que aquesta!

Allà on hi ha consciència existeix una visió nítida de què cal deixar de fer, una comprensió profunda de què cal fer i, per tant, acció transformadora. Tot a la vegada; en un únic acte conscient, és a dir sorgit –sense mediació ponderativa– d'una autèntica comprensió. No cal donar-hi més voltes: una situació canvia, de sobte i amb totes les conseqüències, quan la veiem des d'una perspectiva diferent; és a dir quan ampliem la visió, aprofundim en la comprensió, ens en fem plenament conscients. En aquest instant aclaridor ja no existeix ni abans ni després, ni pros ni contres, ni optimisme ni pessimisme, ni distinció entre pensament i acció: tan sols pura consciència transformadora.

Tot salt en l'escala de l'evolució humana constitueix, en última instància, un canvi de consciència. De cop, allò que resultava acceptable deixa de ser-ho; allò que era útil ara fa nosa, allò que no es valorava esdevé inajornable. La distinció entre l'esfera individual i la col·lectiva, en última instància, té més de delimitació conceptual que real; perquè identificar on acaba l'individu i on comença la col·lectivitat és sempre una tasca carregada de dificultats. Per aquest motiu, la formació –en bona part imperceptible– d'una massa crítica, allà on podia

semblar que només hi havia actituds individuals aïllades, acaba determinant les grans transformacions culturals i, per tant, també socials, econòmiques i polítiques. De manera que les etapes que marquen l'evolució humana s'ajusten malament als motlles interpretatius construïts, aïlladament, per les diferents disciplines acadèmiques i, cada cop més, posen en evidència la necessitat de conjugar les aportacions de les ciències naturals i les socials en una visió integral i evolutiva de la realitat.

Afortunadament, la catàstrofe planetària és, ara per ara, un risc. Malgrat tot, no és tan òbvia ni tan intranscendent la conclusió que vulguem treure d'aquest fet: *a)* només és un risc, o *b)* hem d'impedir que el risc es materialitzi en catàstrofe. Són indubtables els avantatges, a curt termini i pel que fa a la comoditat, que ens aporta la primera de les interpretacions: si *només* es tracta d'un risc (inevitable i incontrolable, allunyat de la responsabilitat humana), aleshores no cal dramatitzar i, sobretot, ens podem estalviar l'esforç ingrat de qüestionar la sostenibilitat del model de vida actual. Si, per contra, entenem que és inacceptable que la nostra forma de vida produeixi un risc de catàstrofe global –que no només compromet la nostra existència sinó també la de les pròximes generacions, així com de la resta de formes de vida animals i vegetals al planeta– llavors la situació no és tan confortable: són totes les dimensions de la nostra forma de vida, inseparablement tant en l'esfera individual com en la col·lectiva, que passen a veure's qüestionades per aquest despropòsit insostenible.

Però no ens hauríem d'enganyar. Aquest dilema crucial no es resol amb un acte voluntarista d'elecció racional entre dues opcions basat, com en tants altres casos, en un càlcul de cost-benefici, de preferència o fins i tot de creença. Es tracta d'una cosa potser més senzilla i per això més difícil: una qüestió de consciència, és a dir d'ampliació i aprofundiment de la consciència. I la consciència ni s'adquireix ni s'adopta: ha de ser descoberta dins d'un mateix i aplicada en les relacions. En aquest sentit, Beck (2009) considera que aquesta salvadora consciència mundicèntrica no apareixerà com un acte voluntarista sinó com la resposta inevitable davant una amenaça imminent i descomunal:

La política climàtica es convertirà en “cosmopolítica” en tot el món i ho farà no per convicció individual, sinó pel realisme de la simple supervivència.

De manera que només una visió clara, àmplia i profunda de la tragèdia que suposa el risc de catàstrofe planetària ens permetrà accedir a un estadi superior –en la mesura que és capaç d'incloure i alhora transcendir els estadis egocèntric i etnocèntric– de *seguretat mundicèntrica* que ens permeti –més enllà dels estrets límits imposats per la identificació completa amb el “jo” i el “nosaltres”– veure, amb els ulls de tota la Humanitat, que constituïm una *comunitat de perill mundial* i que només una nova *ètica de la responsabilitat planetària* podrà salvar-nos.

Bibliografia

- ANDERS, G. (2003) Más allá de los límites de la conciencia. Barcelona: Paidós.
- APPIAH, K-A. (2007) Cosmopolitismo: La ética en un mundo de extraños. Buenos Aires: Katz.
- BAJOIT, G. (2008) El cambio social: Análisis sociológico del cambio social y cultural en las sociedades contemporáneas. Madrid: Siglo XXI de España Editores.
- BAUMAN, Z. (2007) Vida de consumo. Mèxic: Fondo de Cultura Económica.
- BECK, U. (2008) La sociedad del riesgo mundial: En busca de la seguridad perdida. Barcelona: Paidós.
- (2009). El Dios personal: La individualización de la religión y el “espíritu” del cosmopolitismo. Barcelona: Paidós.
- BROSWIMMER, F-J. (2005) Ecocidio: Breve historia de la extinción en masa de las especies. Pamplona: Laetoli.
- CASTEL, R. (2004) La inseguridad social: ¿Qué es estar protegido?. Buenos Aires: Manantial, 2004.
- DIAMOND, J. (2006) Colapso: Por qué unas sociedades perduran y otras desaparecen. Barcelona: Debate.
- FERNÁNDEZ-ARMESTO, F. (2002) Civilizaciones: La lucha del hombre por controlar naturaleza. Madrid: Taurus.
- FOLCH, R. et al. (2008) Suarem! El clima que ens espera. Barcelona: L'Arquer.
- GROF, S. (1994) “Investigación actual sobre la conciencia y la supervivencia humana” (p. 91-121). A: GROF, S. (ed). La evolución de la conciencia. Barcelona: Kairós.
- JONAS, H. (2004) El principio de responsabilidad: Ensayo de una ética para la civilización tecnológica. Barcelona: Herder.
- TORRES, P. (2007) “El canvi climàtic, un risc que s’infiltra arreu”. Canvi climàtic: Som a temps d’aturar-lo? Informe 2007 de l’Observatori del Risc, p. 41-67. Barcelona: Institut d’Estudis de la Seguretat.
- TOWNSHEND, C. (2008) Terrorismo: Una breve introducción. Madrid: Alianza Editorial.
- TRIAS, E. (2005) La política y su sombra. Barcelona: Anagrama.
- WALSH, R. (1994) “La supervivencia humana: Un análisis psicoevolutivo”. A: GROF, S. (ed.) La evolución de la conciencia, p. 15-25. Barcelona: Kairós.
- WILBER, K. (2007) Espiritualidad integral: El nuevo papel de la religión en el mundo actual. Barcelona: Kairós.

Col·labora amb *Apunts de seguretat*!

La revista **Apunts de Seguretat** vol contribuir a ampliar els coneixements dels professionals de la seguretat sobre temàtiques d'especial interès i també a enfortir els lligams i la col·laboració entre responsables polítics i tècnics i especialistes del món acadèmic, social i policial.

Pel que fa als temes sobre els quals es poden presentar **propostes d'article**, es consideren especialment rellevants les aportacions sobre el crim organitzat, l'àmbit penitenciari, els canvis jurídics o legislatius, la violència masclista, les bandes juvenils, el terrorisme o l'organització de la convivència i el civisme i els efectes previstos o reals sobre la seguretat. També, els que afrontin des de noves perspectives d'anàlisi dades estadístiques o policials o n'aportin de noves. El consell de redacció també resta obert a altres temes que en moments determinats poden tenir un interès prioritari per a la seguretat de Catalunya.

En tots els casos, es demana que l'anàlisi s'orienti a afavorir una tasca diària més eficaç i eficient dels professionals de la seguretat, tant des d'un punt de vista preventiu com reactiu, i lligant l'anàlisi teòrica amb el vessant d'aplicació pràctica. I que, en la mesura que sigui possible, porti reculls de bones pràctiques i/o propostes de millora. En aquest sentit, és útil tenir present que la revista s'adreça principalment als comandaments dels cossos i forces de seguretat de Catalunya i als alcaldes i regidors dels municipis catalans.

Les persones que hi vulguin col·laborar amb un article han de fer arribar a la secretaria de redacció (apuntsdeseuretat@gencat.cat), en suport electrònic, un resum d'unes 150 paraules dels continguts que hi volen desenvolupar, juntament amb la fitxa següent correctament emplenada. Si l'article que proposen és seleccionat per a properes edicions de la revista, la secretaria de redacció hi contactarà per informar-les dels terminis i condicions d'entrega i confirmar la seva disponibilitat.

Una altra forma de col·laborar amb la revista és fent-hi arribar **suggeriments de millora** sobre el treball fet i/o **propostes de temes concrets a abordar o de textos fonamentals** sobre la seguretat dels quals es considera que caldria fer difusió a Catalunya.

Fitxa de col·laboradors/ores

Apunts de Seguretat

Dades personals

Nom i cognoms:	
Centre de treball:	
Càrrec:	
Adreça electrònica:	
Telèfon de contacte:	

Dades de la col·laboració

Dels següents apartats, empleneu només aquell/s que correspongui/n segons el tipus de col·laboració que proposeu.

1. Si voleu publicar un article

Títol sinòptic de l'article proposat:	
Paraules clau de l'article proposat:	
Resum de continguts (10-15 línies)	
S'ha publicat anteriorment?	Si ☐ No ☐
Quan i on s'ha publicat?	

2. Si voleu proposar millores

Suggeriment 1:	
Suggeriment 2:	

3. Si voleu proposar algun text bàsic del qual convé fer difusió (prèvia traducció, si cal)

Títol:	
Autor:	
Tipus de text (llibre, capítol, etc.)	
Referència bibliogràfica:	
Motiu pel qual se'n recomana la difusió a través d' <i>Apunts de Seguretat</i> :	

Revista *Apunts de seguretat*

Secretaria de redacció
Gabinet de Seguretat
Direcció General d'Administració de Seguretat
Departament d'Interior
Passeig de Sant Joan 39-41, Palauet, 3a planta
Tel.: 93 551 25 23
A/e: apuntsdeseguretat@gencat.cat

Apunts de seguretat

Generalitat de Catalunya
**Departament
d'Interior**

secretaria de redacció:

Rosa Mur
Elisenda López apuntsdeseguretat@gencat.cat